

**T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ALPARSLAN SAVUNMA BİLİMLERİ VE MİLLÎ GÜVENLİK
ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI GÜVENLİK VE TERÖRİZM PROGRAMI**

**ULUSLARARASI GÜVENLİK VE GÖÇ: SURİYE
VE UKRAYNA ÖRNEKLERİYLE AVRUPA
BİRLİĞİ POLİTİKALARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Mert Umut DÖLEK
2180405**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR**

**Ankara
Mayıs 2024**

**T.C.
MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ALPARSLAN SAVUNMA BİLİMLERİ VE MİLLÎ GÜVENLİK
ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI GÜVENLİK VE TERÖRİZM PROGRAMI**

**ULUSLARARASI GÜVENLİK VE GÖÇ: SURİYE
VE UKRAYNA ÖRNEKLERİYLE AVRUPA
BİRLİĞİ POLİTİKALARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Mert Umut DÖLEK
2180405**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR**

**Ankara
Mayıs 2024**

ÖZGÜNLÜK RAPORU

Tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve ç) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 122 sayfalık kısmına ilişkin, 20/04/2024 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %4'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- 2- Alıntılar hariç/dâhil
- 3- 3- 5 kelimededen daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Millî Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri ve Milli Güvenlik Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Usul ve Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Mert Umut DÖLEK

ETİK BEYANI

Millî Savunma Üniversitesi Enstitüleri Lisansüstü Tez Hazırlama Kılavuzu'nda yer alan kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir; aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Bu tezdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler bana aittir; Millî Savunma Bakanlığı, Türk Silahlı Kuvvetleri, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Millî Savunma Üniversitesi ve Alparslan Savunma Bilimleri ve Milli Güvenlik Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

Mert Umut DÖLEK

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Bu çalışmada, Avrupa Birliği politikaları uluslararası göç ve güvenlik ilişkisi bağlamında ele alınmıştır. Suriye İç Savaşı ve 2022 Rusya – Ukrayna Savaşı sonucunda meydana gelen sığınmacı krizlerine yönelik Avrupa Birliği’nin farklı uygulamaları ve çözüm arayışları incelenmiştir.

Tez kapsamında öncelikle kavramsal olarak “güvenlik” ve “göç” olguları üzerinde durulmuş, iki olgu arasındaki ilişki teorik anlamda ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonrasında Avrupa Birliği’nin göçe ve göçmenlere bakış açısı tarihsel süreç içerisinde incelenerek, göç yönetimi konusunda attığı adımlar ve göç yönetim araçları açıklanmıştır. Suriye İç Savaşı ve Rusya- Ukrayna Savaşı konularında Avrupa’nın sığınmacı politikalarının etkilendiği faktörler incelenmiş, iki olaya karşı farklı politikaların geliştirilmesinin nedenleri sorgulanmıştır. Bu incelemeler doğrultusunda Avrupa Birliği’nin göç politikalarının güvenlik politikalarıyla ilişkisi değerlendirilmiştir.

Yüksek lisans tez çalışmamın ortaya çıkmasında emeğini ve desteğini esirgemeyen, tecrübesiyle yoluma ışık tutan tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR’a en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Bu süreçte katkılarıyla beni destekleyen tüm hocalarıma, arkadaşlarıma, her zaman desteklerini hissettiğim başta sevgili eşime ve aileme teşekkür ederim.

Ankara, Mayıs 2024

Mert Umut DÖLEK

İÇİNDEKİLER

ÖZGÜNLÜK RAPORU

ETİK BEYANI

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

İÇİNDEKİLER

iv

KISALTMALAR

vii

ÖZ

viii

ABSTRACT

ix

1. GİRİŞ

1

2.KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

4

2.1 Göç: Kavram ve Kuramlara Genel Bakış

4

2.1.1 Göçün Tanımı

4

2.1.2 Göçle İlgili Kavramlar

6

2.1.2.1 İç Göç – Uluslararası Göç Farkı

6

2.1.2.2 Düzenli Göç

6

2.1.2.3 Düzensiz Göç

7

2.1.2.4 Göçmen, Sığınmacı, Mülteci Kavramları

7

2.1.2.5 Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti

8

2.1.3 Göç Kuramları

9

2.1.3.1 Ravenstein’in Göç Kuramı

10

2.1.3.2 Everett Lee’nin Göç Kuramı

11

2.1.3.3 William Petersen’in Göç Tipleri

12

2.1.3.4 Wallerstein Dünya Sistemleri Kuramı

13

2.1.3.5 Göç Sistemleri Kuramı

14

2.1.3.6 Göçmen İlişkileri Ağı Kuramı

15

2.2 Güvenlik: Kavram ve Kuramlara Genel Bakış

16

2.2.1 “Güvenlik” Kavramının Tanımı

16

2.2.2 “Güvenlik” Kavramının Tarihsel Değişim Süreci

17

2.2.3 Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kuramları

18

2.2.4 Geleneksel Güvenlik Kuramları

18

2.2.4.1 İdealist Güvenlik Kuramı

18

2.2.4.2 Realist Güvenlik Kuramı

19

2.2.4.3 Neo-Realist Güvenlik Kuramı

21

2.2.4.4 Kopenhag Okulu'nun Güvenlik Yaklaşımı	22
2.2.5 Post- Pozitivist Güvenlik Kuramları	24
2.2.5.1 Eleştirel Güvenlik Kuramı	24
2.2.5.2 İnşacı Güvenlik Kuramı	26
2.2.5.3 Feminist Güvenlik Kuramı	27
2.2.5.4 Postmodernist Güvenlik Kuramı	28
2.3 Göç ve Güvenlik İlişkisinin Değerlendirilmesi	29
3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÖÇ POLİTİKALARI	32
3.1 Avrupa Birliği	32
3.2 Avrupa Birliği'nin Göç Politikalarının Tarihsel Gelişimi	34
3.2.1 Avrupa Birliği'nin Soğuk Savaş Dönemi Göç Politikaları [1945-1990]	35
3.2.2 Avrupa Birliği'nin Soğuk Savaş Sonrası Göç Politikaları	38
3.3 Avrupa Birliği'nin Göç Politikasını Oluşturan Çalışmalar	43
3.3.1 Trevi Grubu	44
3.3.2 Schengen Anlaşması	44
3.3.3 Maastricht Anlaşması	46
3.3.4 Dublin Anlaşması	47
3.3.5 Amsterdam Anlaşması	48
3.3.6 Tampere Programı	48
3.3.7 Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı	49
3.3.8 Sevilla Zirvesi	50
3.3.9 Lahey Programı	51
3.3.10 Avrupa Göç ve İltica Paktı	51
3.3.11 Lizbon Anlaşması	52
3.3.12 Stockholm Programı	53
3.3.13 Yakın Geçmiş Çalışmalar	54
3.4 Avrupa Birliği'nin Göç Yönetim Araçları	55
3.4.1 FRONTEX [European Border and Coast Guard Agency]	55
3.4.2 Avrupa Ortak İltica Sistemi [CEAS]	56
3.4.3 Vize Bilgi Sistemi [VIS]	56
3.4.4 EUROJUST	57
3.4.5 EURODAC	57
3.4.6 EUROSUR	58
3.4.7 Geri Kabul Anlaşmaları	58

4. SURİYE VE UKRAYNA ÖRNEKLERİNİN AVRUPA BİRLİĞİ GÖÇ POLİTİKALARI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	60
4.1 Suriye İç Savaşı ve AB	60
4.1.1 Suriye İç Savaşı ve Göç	61
4.1.2 Suriyeli Sığınmacılar ve Avrupa Birliği	67
4.1.2.1 2011- 2015 Arası Dönem	68
4.1.2.2 2015 Sonrası Dönem	70
4.2 Rusya- Ukrayna Savaşı ve AB	76
4.2.1 Ukrayna'nın Jeopolitik Konumu ve Ülke Profili	77
4.2.2 Rusya – Ukrayna İlişkilerinin Tarihsel Süreci	79
4.2.3 Ukraynalı Sığınmacılar ve Avrupa Birliği	85
4.3 Suriye ve Ukrayna Örnekleri Çerçevesinde Avrupa Birliği Göç Politikalarının Karşılaştırılması	90
5. SONUÇ	94
KAYNAKÇA	100
ÖZGEÇMİŞ	116

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
EURODAC	European Dactyloscopy: AB Parmak İzi Veri Tabanı
EUROJUST	European Union Agency for Criminal Justice Cooperation: Avrupa Yargı İşbirliği Birimi
EUROPOL	European Union Agency for Law Enforcement Cooperation: AB Kolluk İşbirliği Ajansı
EUROSUR	European Border Surveillance System: Avrupa Sınır Gözetim Sistemi
FRONTEX	European Agency for Management of Operational Cooperation at External Borders of Member States of European Union: Avrupa Dış Sınırlarda Operasyonel İşbirliği Yönetimi Ajansı
IOM	International Organization for Migration: Uluslararası Göç Örgütü
NATO	North Atlantic Treaty Organization: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ÖGA	Özgürlük Güvenlik ve Adalet
SIS	Schengen Information System: Schengen Bilgi Sistemi
TREVI	Terrorism, Radicalism, Extreme Violence International
VIS	Visa Information System: Vize Bilgi Sistemi

ÖZ

ULUSLARARASI GÜVENLİK VE GÖÇ: SURIYE VE UKRAYNA ÖRNEKLERİYLE AB POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Mert Umut DÖLEK

Milli Savunma Üniversitesi, Alparslan Savunma Bilimleri ve Milli Güvenlik
Enstitüsü

Ankara, Mayıs 2024

Bu çalışmada uluslararası göç hareketlerinin “güvenlik” kavramıyla ilişkisi üzerinde durularak Avrupa politikaları tarihsel süreç içerisinde değerlendirilmiştir. Avrupa Birliği’nin II. Dünya Savaşı sonrasında göçmen işçileri kabulüyle başlayan süreç küresel gelişmeler sonucunda Birlik göç politikasını şekillendirmiştir. Soğuk Savaşın sonra ermesiyle eski Sovyet ülkelerinin vatandaşlarının göç hedefi olan Avrupa, 2000’ler sonrasında çoğunlukla Ortadoğu ve Afrika bölgelerinden gelen göçmenlerle karşılaşmıştır. Avrupa’nın özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında “Göç” konusunu güvenlik politikaları çerçevesinde ele almasıyla göçmenler tehdit unsuru olarak görülmüştür. 2014 yılı Kırım’ın Rusya tarafından ilhak edilmesi ve ardından Ukrayna’nın NATO üyeliğine ilişkin yol alması neticesinde çıkan Rusya – Ukrayna Savaşıyla Ukraynalı göçmenler Avrupa’ya göç etmeye başlamıştır. Bu kapsamda, Avrupa Birliği’nin Suriye kaynaklı göç hareketlerine karşı politikaları ve Ukraynalıların göçüne dair izlediği politikalar karşılaştırmalı şekilde ele alınmış, güvenlik algıları çerçevesinde incelenmiştir. Avrupa Birliği’nin iki farklı olay kaynaklı göç politikalarının insani değerler bakımından tutarlı olmamakla birlikte güvenlik algıları açısından tutarlı bir şekilde geliştiği değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Göç Politikaları, Uluslararası Güvenlik, Avrupa Birliği, Suriye, Ukrayna

Bilim Kodu: 114111

Sayfa Sayısı: 125

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR

ABSTRACT

INTERNATIONAL SECURITY AND MIGRATION: EVALUATION OF EU POLICIES WITH THE EXAMPLES OF SYRIA AND UKRAINE

Mert Umut DÖLEK

Turkish National Defense University, Alparslan Defence Sciences and National
Security Institute

Ankara, May 2024

In this thesis, the relationship between international migration movements and the concept of "security" is emphasized and European policies are evaluated within the historical process. The process that started with the European Union's acceptance of migrant workers after World War II has shaped the Union's migration policy as a result of global developments. After the end of the Cold War, Europe, which was the target of migration of the citizens of the former Soviet countries, has encountered migrants mostly from the Middle East and Africa after the 2000s. Especially after the September 11 attacks, migrants were seen as a threat as Europe addressed the issue of "migration" within the framework of security policies. In 2014, Ukrainian migrants started to migrate to Europe with the Russia-Ukraine War that broke out as a result of the annexation of Crimea by Russia and Ukraine's subsequent move towards NATO membership. In this context, the European Union's policies towards Syria-based migration movements and the policies followed by the European Union regarding the migration of Ukrainians have been examined comparatively and analyzed within the framework of security perceptions. It is evaluated that the European Union's migration policies stemming from two different events are not consistent in terms of humanitarian values, but have developed consistently in terms of security perceptions.

Keywords: Migration Policies, International Security, European Union, Syria, Ukraine

Science Code: 114111

Pages: 125

Supervisor: Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR

1. GİRİŞ

Avrupa Birliği, II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’da kalıcı barışı tesis etmek amacıyla kurulmuş ekonomik ve siyasi bir oluşumdur. Avrupa Birliği üyesi devletler, vatandaşlarının evrensel değerler kapsamında refah dolu bir hayat sürebilmeleri için Avrupa’da “Özgürlük, Güvenlik ve Adalet” alanının oluşturulması yönünde çaba sarfetmişlerdir. Uluslararası göçler bu anlamda Avrupa Birliği açısından önemli olmuştur. Avrupa’da oluşturulmaya çalışılan düzenin tehdit unsuru olarak algılanan göç hareketlerine karşı Avrupa Birliği ortak bir politika geliştirmeye çalışmıştır. Tarihsel süreç içerisinde hem Avrupa iç dinamiklerinden hem de küresel gelişmelerden etkilenen Birlik ülkeleri kendi göç mevzuatlarını oluşturmuş ve her devlet kendi ulusal çıkarlarını gözeterek göç yönetimini sağlamaya çalışmıştır. Bu durum zamanla ortak bir politikanın oluşturulmasının önünde önemli bir engel haline gelmiştir.

Avrupa Birliği’nin göç ve güvenlik politikaları özellikle 2000’li yıllardan itibaren birbiriyle uyumlu şekilde seyretmiştir. Bu yıllara bakıldığında dünya genelinde İslami terör endişesi artmış ve dolayısıyla Müslüman ülkeler kaynaklı göç hareketleri daha çok dikkat çekmiştir. Aynı yıllarda Rusya’nın içerisinde de önemli değişimler yaşanmıştır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından buhranlı yıllar yaşayan Rusya, 2000’ler itibariyle Batı ve Batı’nın askeri ittifakı olan NATO’ya karşı yeniden söylemlerini sertleştirmeye başlamıştır.

2010 yılı sonrasında yaşanan küresel gelişmeler Avrupa tarihi açısından da önemli dönüm noktaları olmuştur. Avrupa Birliği bir yandan Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı nedeniyle oluşan göç dalgalarına karşı çözüm arayışına girmişken bir yandan da 2014 yılında Rusya’nın Kırım’ı ilhak etmesi ve yayılcı tutumunu sürdürmesine yönelik güvenlik politikalarını oluşturmaya çalışmıştır. Avrupa Birliği, 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı sonrasında Avrupa’ya yönelen sığınmacılara karşı uyguladığı politikaların, 2022 yılı Şubat ayında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı sonrasında Ukraynalı sığınmacılara karşı uyguladığı politikalardan farklı olması nedeniyle dünya kamuoyunda Avrupa değerlerinin eleştirilmesiyle karşılaşmıştır.

Bu tez çalışmasının amacı, uluslararası göç ve güvenlik ilişkisinin Avrupa Birliği göç ve güvenlik politikaları kapsamında ortaya konulması, Suriye İç Savaşı ve Ukrayna’da yaşanan krizlerin Avrupa göç ve güvenlik politikalarını nasıl etkilediğinin araştırılmasıdır. İki farklı bölgede yaşanan Ukrayna ve Suriye savaşlarının neden olduğu sığınmacı akınlarının Avrupa tarafından farklı yönetim süreçleri bu amaçla incelenmiştir. Özetle Avrupa Birliği’nin Suriye ve Ukrayna örnekleri karşısında neden farklı göç politikası izlediği sorusuna yanıt aranmıştır.

Bu çalışmanın varsayımıyla Avrupa Birliği, göç yönetimi konusunda sığınmacıların geldiği bölgelere göre özel nitelikli politikalar geliştirmiş ve ayrımcılık yapmıştır. Avrupa Birliği göç olgusunu güvenlikleştirerek gündemine almıştır. Bu varsayımı destekleyen nedenler ise bir yandan Akdeniz’de hayatını kaybeden sığınmacılara karşı etkin politikalar üretemeyen ve sığınmacıları dışsallaştıran Avrupa Birliği varken, diğer yandan Soğuk Savaş boyunca karşı kutupta yer alan Ukrayna halkına kapılarını sonuna kadar açan, her türlü destek için teşvik paketleri açıklayan bir Avrupa Birliği’nin olmasıdır. Bu noktada dikkat çeken husus, Suriyeli sığınmacılar Avrupa için tehdit olarak algılanırken, Ukraynalı sığınmacılar savaş mağduru olarak kabul edilmiş ve tehdit unsuru olarak görülmemiştir.

Tezimizin hazırlanması sürecinde öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Avrupa Birliği, Avrupa Birliği’nin göç politikaları, Arap Baharı ve Suriye İç savaşı ile ilgili yazılmış olan çok sayıda makale ve tez çalışması incelenmiştir. Bu çalışmaların bir bölümü de göç ve güvenlik ilişkisi üzerine hazırlanmış çalışmalardır. Çalışmamızın bu konuda mevcut literatüre katkı sağlayacağı nokta, 2022 yılında başlayan Rusya – Ukrayna Savaşının güncel bir olay olması ve bu olay neticesinde ortaya çıkan Ukraynalı sığınmacı krizinin, Suriye İç savaşı sonrasında ortaya çıkan sığınmacı kriziyle birlikte göç ve güvenlik politikalarının oluşum süreçlerini irdelemesidir. Buna ek olarak, Avrupa Birliği’nin zamanla değişen göç politikaları 2020 yılı sonrasında yeni bir evreye girmiştir. 2020 yılında çalışmalarına başlanan “Yeni Göç ve İltica Paktı”nın 2024 yılında uygulanmaya başlanacak olması ve konunun bu çalışma kapsamında incelenmiş olması bu tez çalışmasının güncelliğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışma, Literatür taraması sonucunda ulaşılan bilgilerin incelenmesi ve yorumlanması yoluyla hazırlanmıştır. Bu süreçte yüksek lisans ve doktora tezleri, kitap, makale, dergi, raporlar ve internet siteleri taranmış, erişime açık dijital kaynaklar

kullanılmıştır. Literatür taraması ve elde edilen bilgilerin incelenmesi ve yorumlanmasıyla yapılan çıkarımlar doğrultusunda sonuca ulaşılmıştır.

Tez çalışması giriş ve sonuç bölümleri haricinde üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm göç ve güvenlik olgularının incelendiği bölümdür. Bu bölüm kapsamında kavramsal olarak göç ve güvenlik terimleri incelenmiştir. “Göç” konusunda göç türleri ve göç kuramları, “güvenlik” konusunda ise kavramsal analiz ve uluslararası ilişkiler kapsamında güvenliğin teorik olarak yorumlanması üzerinde durulmuştur. Devamında göç ve güvenlik ilişkisi irdelenmeye çalışılmıştır. İkinci ana bölüm ise Avrupa Birliği üzerine hazırlanmıştır. Avrupa Birliği’nin kısa tarihçesi ve kuruluş süreci, Birliğin göç politikaları ve göç yönetim araçları incelenmiştir. Üçüncü ve son bölüm ise Suriye İç savaşı ve Ukrayna odaklı hazırlanmıştır. Bu vakaların gelişim süreçleri nedenleri ve sonuçları güvenlik ve göç politikaları kapsamında anlatılmaya çalışılmıştır. Avrupa Birliği’nin söz konusu savaşlar ve sonuçlarına ilişkin tutumu değerlendirilmiştir. Birinci bölümle göç ve güvenlik ilişkisinin kuramlar çerçevesinde anlaşılması hedeflenmiş olup ikinci bölümde bu bilgiler ışığında Avrupa Birliği’nin göç ve güvenlik politikalarının seyri detaylandırılmıştır. Üçüncü bölümün hedefi, Avrupa politikalarının tutarsızlığını, sığınmacılara yönelik uyguladığı politikaları analiz ederek göstermek olmuştur.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Göç: Kavram ve Kuramlara Genel Bakış

2.1.1 Göçün Tanımı

İnsanların içinde bulunduğu yeri ve sosyal ortamı terk ederek başka yer ve sosyal çevreler arayışına girmesi, yeni yerleşkeler kurması için çok sayıda neden vardır. İnsanlık tarihinin başlarında bu nedenler beslenme, korunma gibi temel ihtiyaçlar ekseninde olsa da yıllar içinde insanlık, özellikle yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte farklı toplumsal kimliklere sahip olmuş ve yeni yaşamsal kaygılar edinmiştir. Anlaşılacağı üzere ‘göç’ kavramı kökleri insanlık tarihi kadar eski zamanlara uzanan, insanlığın çok sayıda nedenden kaynaklı olarak bulundukları yeri terk edip, başka bir yere hareket etmesi, yer değiştirmesi durumudur.

Kavramsal olarak “göç” çok farklı şekillerde tanımlanmıştır. Genel bir ifadeyle “göç” olgusu önemli sayılabilecek uzaklık ve zaman dilimleri içinde meydana gelen yer değiştirmeler¹ şeklinde tanımlanırken, Uluslararası Göç Örgütü’nün [IOM] tanımı ise ülkelerarası sınırları aşan veya bir ülke sınırları dahilinde insanların süresine bakılmaksızın, hali hazırda ikamet ettikleri bölgeden farklı bir bölgeye hareket etmeleri şeklindedir.² Avrupa Komisyonunun küresel bağlamda göç tanımı ise; bir kişinin nedenleri fark etmeksizin uluslararası ya da bir ülkenin sınırları dahilinde, gönüllü ya da gönülsüz, düzenli ya da düzensiz yollarla bir yılı aşan süreler kapsamında yer değiştirmesi şeklindedir.³ Bireysel veya toplumsal bir hareketin Birleşmiş Milletlerce göç olarak tanımlanabilmesi için hareketin bir yıl veya daha fazla sürede yapılması, önemli bir mesafenin kat edilmesi ve uluslararası yani sınırlar aşan

¹ Sema Erder, Refah Toplumunda Getto ve Türkler, İstanbul: Teknografik Matbaacılık, 1986

² IOM, Göç Terimleri Sözlüğü, No.31, 35.

³ European Commission, Asylum and Migration Glossary 6.0, 2018, 255.

bir göç hareketi olması gerekmektedir.⁴ Türk Dil Kurumu ise “göç” kavramını “Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret”⁵ olarak tanımlamıştır.

Göç, geniş sınırları ve kapsamı olan bir olgudur. Göçün nedeni ve sonuçlarının yanı sıra göç edilen yerin mesafesi, göç edilen yerde geçirilen zaman gibi kayıt altına alınan veya alınamayan birçok değişken göçü anlaşılır kılmak için son derece önemlidir. Dolayısıyla her göç hareketi kendine özgü nitelikler taşımaktadır. Castles ve Miller de bu doğrultuda “göç” kavramını toplumun varlığını tüm boyutlarıyla etkileyen ve kendine has dinamikleri bulunan bir süreç olarak tanımlamaktadır.⁶

Göç kavramı incelenirken göç türlerini birbirinden ayırmak başlıca karşılaşılan sorunlardan biri olmuştur. Göç çalışmaları yapılırken mesafeler, mekan değişimleri ve süreç başlıca dikkat çeken unsurlar olmasının yanında göçlerin nedensellik bağıyla incelenmesi de ayırt etmeyi kolaylaştırmıştır.⁷ Bu konuda Thomas Faist, göçlerin birbirinden ayırt edilmesi noktasında beş kriter belirlemiştir. İlk kriter göç hareketinin kapsadığı alanla ilgilidir. Göçün yerel ya da sınır aşan özellikte olup olmadığını inceler. İkinci kriter göçün zamansallığı üzerine kuruludur. Göç hareketini geçici ya da kalıcı olarak kategorize eder. Faist üçüncü kriterinde göçün boyutuna vurgu yapmaktadır. Bu noktada göçü bireysel veya kitlesel nitelikte hareket olarak inceler. Dördüncü kriter ise göçün nedeni ile ilgilidir. Göçün gönüllü olarak veya çeşitli nedenlerle zorunluluk durumunda yapılmasının üzerinde durur. Son kriter ise yasal durumu ifade eder. Göçün yasal bir zeminde düzenli göç kategorisinde veya yasal olmayan yollarla yapılmış, düzensiz göç kategorisinde incelenmesidir.⁸

⁴ Berrak Kurtuluş, Amerika Birleşik Devletleri’ne Türk Göçü: Göç Süreci ve Özellikleri, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, 10.

⁵ Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim Tarihi: 12.10.2022].

⁶ Stephen Castles ve J.M. Miller, Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, 30.

⁷ Erol Tümertekin ve Nazmiye Özgüç, Beşeri Coğrafya, Çantay Kitabevi, İstanbul, 1998, 307.

⁸ Thomas Faist, Uluslararası Göç ve Ulus Aşırı Toplumsal Alanlar, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003, 47.

2.1.2 Göçle İlgili Kavramlar

Göç kavramını daha iyi özümseyebilmek adına literatürde çoğunlukla kullanılan terimsel ifadelerin bilinmesi önem arz etmektedir. Genel hatlarıyla iç göç – dış göç ayrımı, düzenli ve düzensiz göç tanımları, mülteci, sığınmacı ve göçmen gibi terimlerin bilinmesi gerekmektedir.

2.1.2.1 İç Göç – Uluslararası Göç Farkı

Göç hareketini başlatan kişi açısından incelendiğinde kişinin vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu ülke veya hali hazırda mutat olarak bulunduğu ülke içinde gerçekleştirdiği göç hareketleri iç göç olarak tanımlanmıştır. Göç hareketinin ülke sınırlarının ötesine geçerek başka ülkelere doğru gerçekleştirilmesi ise uluslararası veya sınır aşan göç olarak tanımlanmıştır.⁹

2.1.2.2 Düzenli Göç

Devletler yabancıların ülke sınırlarından girişini, ülkede kalmalarını ve ülkeden ayrılmalarını düzenleyen şart ve esasları yasalarla güvence altına almışlardır. Yabancıların ülke içerisinde ikametlerini düzenleyen pasaport ve vize uygulamaları da bu yasal düzenlemeler sonucunda oluşmuştur. Bir ülkeye o ülkenin yasalarının izin verdiği şekillerde giriş yapmak, yine yasalara uygun şekilde ülke içerisinde bulunmak ve o ülkeden ayrılırken de yasaların izin verdiği yollarla ayrılmak yani göç hareketlerinin ilgili ülkenin yasalarına uygun olarak gerçekleştirilmesi düzenli göç olarak tanımlanmıştır.¹⁰ Bu duruma ek olarak kişilerin kaynak ülkelerinden yasalara uygun olarak çıkış yapmaları da düzenli göç hareketleri kapsamında değerlendirilmektedir. İşçi göçleri, devletlerarası anlaşmalarla düzenlenen nüfus değişimleri, karşılıklı devletlerin izinleri dahilinde nitelikli kişilerin gerçekleştirdiği beyin göçleri düzenli göçlere örnek olarak verilebilir.

⁹ IOM, Göç Terimleri Sözlüğü, No.31, 43-88

¹⁰ Uluslararası Göç Örgütü, Göç Terimleri Sözlüğü No:31, 14.

2.1.2.3 Düzensiz Göç

Uluslararası Göç Örgütüne göre düzensiz göç “hedef ülkeleri açısından, bir ülkeye yasa dışı giriş yapmak veya bir ülkede yasa dışı şekilde kalmak veya çalışmak” ifadeleriyle tanımlanmıştır.¹¹ Düzensiz göç tarih boyunca eylemsel olarak var olmasına rağmen literatüre kavramsal olarak girişi 1920 yılı itibariyledir. 1920 yılında Belçika Göç Kanunu kapsamında “yasa dışı giriş” ifadesi “düzensiz göç” ile ilişkilendirilerek kavramsallaştırılmıştır.¹²

Düzensiz göç kavramı sadece bir ülkeye yasa dışı yollarla girip çıkmayı veya ülke içinde yasalara aykırı olarak ikamet etmek ya da çalışmakla sınırlandırılmaz. Aynı zamanda yasal yollarla dahi ülkeye kabul edilmiş, yani düzenli göç kapsamında bulunan kişilerin ikamet ve çalışma izinlerinin bitmesi, vize sürelerinin geçmesine rağmen ülkede bulunmaları veya çalışmaları da düzensiz göç kapsamında değerlendirilebilmektedir.¹³

Yasa dışı göçle ilgili literatür incelendiğinde insan ticareti sorununun göçmen kaçakçılığının çatısı altında, göçmen kaçakçılığı kavramının ise yasa dışı göç çatısı altında incelendiği görülmüştür. Anlaşılabacağı üzere yasa dışı göç terimi, içerisinde farklı terimleri de barındıran bir çatı niteliğindedir.¹⁴ Bu nedenle yasa dışı göçmen, mülteci, sığınmacı, insan ticareti ve göçmen kaçakçılığı kavramlarını düzensiz göç alt başlığı altında incelemek faydalı olacaktır.

2.1.2.4 Göçmen, Sığınmacı, Mülteci Kavramları

Bir kişi yasa dışı yollarla bir ülkeye yaptığı göç neticesinde ilk olarak “yasa dışı göçmen” olarak adlandırılmaktadır. Yasa dışı göçmenler gittikleri ülkelerde sığınma

¹¹ Uluslararası Göç Örgütü, Göç Terimleri Sözlüğü No:31, 15.

¹² Franck Düvell, Irregular Migration: A Global, Historical and Economic Perspective, Illegal Immigration in Europe, Palgrave Macmillan, New York, 2006, 22-24.

¹³ Khalid Koser, Irregular Migration, State Security and Human Security. Global Commission on International Migration [GCIM]. https://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/tp/TP5.pdf. [Erişim Tarihi: 10.01.2023], 2005, 6.

¹⁴ Yeliz Yazan, Avrupa Birliği’nin Yasadışı Göç Politikası, Milenyum Yayınları, İstanbul, 2016, 70.

talebinde bulunarak yasa dışı olan statülerini yasal zemine oturtma imkanına sahiptirler.¹⁵

Sığınmacı kavramı ise “ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi” şeklinde tanımlanmıştır.¹⁶

Sık sık sığınmacı kavramıyla karıştırılan mülteci kavramı Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 tarihli BM Sözleşmesinde [1951 Cenevre Sözleşmesi] açıklanmıştır. İlgili sözleşmenin birinci maddesine göre mülteci “İrki, dini, uyruğu, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanmayan ya da yararlanmak istemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişi” olarak tanımlanmıştır.¹⁷

2.1.2.5 Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti

2000 tarihli “Sınır Aşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesi” ne ek “Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol” üne göre göçmen kaçakçılığı “Doğrudan veya dolaylı olarak maddi menfaat elde etmek amacıyla ulusal veya sürekli ikamet olmayan kişilerin taraf devletlere yasa dışı yollarla girişinin sağlanması” olarak tanımlanmıştır.¹⁸

İnsan ticareti ise “Sınır Aşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesi” ne ek olarak “Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol” de “Kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidiyle veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma, kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar

¹⁵ Yeliz Yazan, a.g.e, 60.

¹⁶ Uluslararası Göç Örgütü, Göç Terimleri Sözlüğü No:31, 49.

¹⁷ UNHRC [United Nations Human Rights Council]. Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees. <https://www.unhcr.org/3b66c2aa10> ,[Erişim Tarihi: 17.01.2023]. 2007, 14.

¹⁸ UNODC [United Nations Office on Drugs and Crime]. Protocol Against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air., https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/smuggling-migrants/SoM_Protocol_English.pdf ,[Erişim Tarihi: 15.01.2023], 2000, 2.

sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması” şeklinde tanımlanmıştır.¹⁹

Zaman zaman birbirinin yerine kullanılan ve sık sık karıştırılan göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti kavramları birbirinden önemli farklarla ayrılmaktadırlar. Melani Adams ve Brain Iselin bu farkları Birleşmiş Milletler için yaptıkları çalışmada vurgulamışlardır. Adams ve Iselin hazırladıkları çalışmada göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti arasındaki farklarda öncelikle rıza kavramı üzerinde durmuşlardır. Bu noktada göçmen kaçakçılığında kişilerin rızası yani irade özgürlüğü mevcutken insan ticaretinde belki sürecin başlangıcında kandırılma veya başka bir nedenle kişinin irade özgürlüğü bulunsa da süreç ilerledikçe baskı, şiddet ve zorbalıklar kişi rızasının önüne geçebilmektedir. Aynı kaynağa göre göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti arasındaki en önemli farklardan biri suçun kime karşı işlendiğidir. Bu konuda göçmen kaçakçılığında ülkesine yasa dışı yollarla girilen devletin yasalarına ve otoritesine karşı suç söz konusu iken insan ticaretinde suç kişiye karşı işlenmiştir. Baskı ve tehdit gibi yöntemlerle etki altına alınmış kişinin mağduriyeti vardır. İnsan ticaretinde kişinin mağduriyetinin bir sınırı olmayabilir yani kişi ve suçlu arasındaki ilişkinin süreklilik taşıma ihtimali yüksektir ancak göçmen kaçakçılığında yasa dışı olarak ülkeye giriş veya çıkış yapılmasının ardından göçmen ile suçlu arasındaki ilişki sonlanmış olur. Ayrıca söz konusu çalışmaya göre göçmen kaçakçılığından söz edilebilmesi için eylemin uluslararası bir boyut taşınması gerekmektedir. Ancak insan ticareti uluslararası olabildiği gibi ülke sınırları içerisinde de gerçekleşebilmektedir.²⁰

2.1.3 Göç Kuramları

Göç kuramları hakkında çalışmalar incelenirken çok farklı alanlardan çalışmaların literatüre girdiği anlaşılmıştır. Göç kuramlarının ağırlıklı olarak ekonomik, tarihsel ve sosyolojik temelli çalışmalara konu edildiği değerlendirilmiştir. Bu durum göç olgusunun disiplinler arası bir yapısının olduğunu ispat eder niteliktedir. Göç

¹⁹ OHCHR, Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/protocoltraffickinginpersons.asp>, [Erişim Tarihi: 15.01.2023], 2000, 2.

²⁰ Iselin, B. ve Adams, M. Distinguishing between Human Trafficking and People Smuggling. UNODC Regional Centre for East Asia and the Pacific, Bangkok, 2003, 1-10.

kuramlarının ortaya çıkmasındaki temel unsur göçü ve göç edeni daha iyi anlamaktır. Göç kuramlarıyla genel olarak insanların neden göç ettiği ve bu süreçte onlara etki eden unsurların neler olduğu gibi temel soru ve sorunlar açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda literatürde öne çıkan göç kuramlar incelenmiştir.

2.1.3.1 Ravenstein’in Göç Kuramı

Göç kuramlarının temeli coğrafyacı Ravenstein tarafından atılmıştır. Ravenstein’in “The Laws of Migration [Göç Yasaları]” başlıklı 1871 ve 1881 yılı Britanya nüfus hareketlerinden yola çıkarak hazırladığı 1885 yılında yayınladığı makalesi göç olgusu ile ilgili ilk çalışma olma niteliğindedir.²¹ Ravenstein’in bu çalışması kendisinden sonra göç olgusuna dair yapılacak olan çalışmalara öncülük etmesi açısından önemlidir. Ravenstein genel olarak göç hareketlerinin belirli şartlar ve kurallara göre gerçekleştiğini göstermeyi amaçlamıştır ve bu konuda yedi göç yasasını ileri sürmüştür.²² Bu göç yasaları şöyledir;

- **Göç ve Mesafe:** Göç kararı almış çoğu kişi öncelikli olarak daha yakınında bulunan, kısa mesafe olarak ulaşabileceği yerleşim yerlerini tercih eder. Yapılan bu göç hareketi çıkış noktalarından varış noktalarına doğru bir akım oluşturur ve daha fazla kişiyi göçe teşvik eder. Genellikle bu göçün boyutu gidilen yerlerdeki iş imkanları ile doğru orantılıdır. Sanayisi ve ticari imkanları gelişmiş olan yerleşim yerleri daha büyük boyutlarda göçmeni teşvik eden destinasyonlardır.
- **Göç Aşamaları:** Sanayi ve ticaret olanakları gelişmiş kentsel bölgelerin çevresinde bulunan kırsallarda yaşayan kişiler bu olanakların cazibesiyle kente göçme eğiliminde olurlar. Onların gelişmiş şehirlere göçü neticesinde boşalan alanlar ise başka göçmenler için fırsat olarak algılanabilir. Kısacası her göçün sonrasında boşalan alan aşamalar halinde başka göçmenler için göç nedenidir ve bu durum ülke geneline yayılan bir göç dalgası haline gelebilmektedir.
- **Yayılma ve Emme Süreci:** Önceki yasalarda da belirtildiği üzere insanlar gelişmiş bölgelere göç etme eğilimindedir. Amacına ulaşmış başarılı bir göç hareketi daha fazla göçmeni o bölgeye çekecek imkanları açığa çıkarır. Bu durum gelişmiş

²¹ Castles ve Miller, a.g.e, 31.

²² Savaş Çağlayan, Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 17, 2006, 69-72.

şehirlerin imkanlarından ve refahından daha fazla pay almak isteyen kişileri şehirlere yönlenmesi yani göçün yayılması anlamına gelmektedir. Gelişmiş şehirlerde ihtiyaç duyulan işgücünün göçmenler tarafından giderilmesi de bu yayılan göçün şehirlerde bulunan sanayi ve ticaret merkezlerindeki imkanlarla emilmesi anlamına gelmektedir. Yani göçün yayılmasının karşılığında göçün şehirler tarafından emilmesi dengeleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

- **Göç Zincirleri:** Ravenstein her göçün başka bir göçün nedeni ve sonucu olabileceğini, göçlerin birbirini tetikleyerek göç dalgaları meydana getirdiklerini ifade eder. Zincirleme şekilde göç alan yerlerin aynı zamanda göç verdiğini vurgulamaktadır.
- **Doğrudan Göç:** Bu yasasında Ravenstein göçü aşamalardan ve oluşan yayılma akımlarının etkisinden bağımsız olarak değerlendirmektedir. Gelişmiş şehirlerin çeperlerindeki kırsallardan zincirleme şekilde yayılan ve aşamalar halinde oluşan göçlerin aksine doğrudan göç kavramında kastedilen uzun mesafeli göçlerdir. Kişilerin nerede olurlarsa olsunlar uzun mesafeleri de göze alarak ve aşamalar yaşamadan doğrudan belirledikleri bir gelişmiş bölgeye yapılan göç hareketidir.
- **Kırsal ve Kentsel Alanlarda Yaşayanların Farkı:** Bu yasa genel olarak kırsaldan kırsala göçlerle kırsaldan gelişmiş şehirlere yapılan göçleri karşılaştırmaktadır. Ravenstein’a göre şehirlerde yerleşik kişiler şehre yapılan göç hareketleri neticesinde bir göç dalgası yaratacak kadar etkilenmezler. Yani şehre gelen göçmenlerin yerleşik bulunanlara etkileri sınırlı olmaktadır. Bu durumdan farklı olarak kırsaldan kırsala yapılan göç hareketleri göç dalgalarına sebebiyet vermektedir.
- **Cinsiyet ve Göç:** Cinsiyetlerin göç kararı alma aşamasındaki etkileri üzerinde durulmuştur. Bu yasaya göre kadınlar erkeklere kıyasla daha fazla göç etme eğiliminde olurlar ancak bu göçler genellikle kısa mesafeli göçlerdir. Erkekler ise kadınlara kıyasla uzun mesafeli göçlere daha fazla eğilim gösterirler.

2.1.3.2 Everett Lee’nin Göç Kuramı

“A Theory of Migration [Bir Göç Teorisi]” başlıklı makalesiyle Everett Lee göç süreçlerini incelemiş ve tezini itme ve çekme [push and pull] unsurları üzerine geliştirmiştir. Lee’nin çalışması insanların göç etmeden önce yaşadıkları yerleşim yerindeki faktörleri, varılması amaçlanan göç hedef noktasında bulunan şart ve

koşulları ve çıkış-varış noktaları arasında geçen süreçle birlikte bulunan engelleyici faktörleri içermektedir.²³

Lee, kişilerin göç etmeden önce yaşadıkları yerlerdeki olumsuz faktörleri göçe itme faktörü olarak, göç edilmesi planlanan varış noktasındaki olumlu faktörleri ise çekme faktörü olarak görmektedir. Lee'nin "itme-çekme" teorisinin önemli bir diğer vurgusu da çıkış ve varış noktaları arasında geçen sürece etki eden engelleyici faktörlerdir. Lee engelleyici faktörleri iki sınıfa ayırmıştır. Birinci sınıf mikro faktörler olarak göçün gerçekleşeceği alanı, göç süreci ve sonundaki olası belirsizlikleri, ulaşımın bedeli ve şartları içerirken, ikinci sınıf daha makro ölçekte faktörlere odaklanır. Bu makro faktörler ise devletlerin göç kanunlarını, göç için belirli kimlik ve ırk sınırlaması olan sistemleri, otoriteler tarafından belirlenmiş fiziksel ve ruhsal uygunluk şartlarını içermektedir. Yani ilk sınıf daha kişisel engelleyici faktörlerden oluşurken ikinci sınıf daha kurumsal engellemelere odaklanmıştır.²⁴

2.1.3.3 William Petersen'in Göç Tipleri

Petersen göçmenleri iki grupta incelemiştir. İlk grup yeni olana ulaşmayı amaçlayan ve bu amaç için göç etmeyi rasyonel bir araç olarak gören göçmenlerden oluşmaktadır. İkinci grup ise bulundukları yerde yaşam şartlarının değişmesiyle o şartları korumak veya yeniden sağlamak amacıyla göç eden kişilerden oluşmaktadır.²⁵

Petersen'in 1958 yılında yayınlanan "A General Typology of Migration [Genel Göç Tipolojisi]" başlıklı makalesinde göç beş gruba ayrılarak incelenmiştir.²⁶ Buna göre;

- **İlkel Göçler:** Kötü hava koşulları, kuraklık, aşırı ısınma veya soğuma gibi değişen iklim koşullarına, yani doğal nedenlere dayalı olan göçler bu gruba dahil edilmiştir.
- **Zorunlu ve Yönlendirilen Göçler:** Bu iki grupta doğal nedenlere dayalı olan göçlerden çok sosyal nedenlere dayalı olan göçler bulunmaktadır. Kişiler toplumsal

²³ Everett Lee, A Theory of Migration, Demography, vol, 3, No.1, 1966, 47-58.

²⁴ Michael Todaro, Internal Migration in Developing Countries: A Survey. Population and Economic Change in Developing Countries, [Ed. Richard A. Easterlin], 1980, 361-402.

²⁵ Yeliz Yazan, a.g.e, 53.

²⁶ William Petersen, A General Typology of Migration. American Sociological Review, 23 [3], 1958, 256-266.

bir baskı veya zorlama neticesinde göç kararını alma aşamasında özgür irade gösterme şansına sahip iseler bu göç türü yönlendirilen göç olarak adlandırılmıştır. Kişilerin göç kararını alırken zorlayıcı nedenlerden dolayı iradeleri yok sayılıyorsa bu göç zoraki göç olarak tanımlanmıştır.

- **Serbest Göçler:** Petersen'e göre serbest göçler ne doğal koşullara dayalı değişikliklerden ne de sosyal ortamdan kaynaklanabilecek olan zorlayıcı – yönlendirici koşullardan etkilenmektedir. Kişiler bu göç türünde göç kararlarını kendi iradeleriyle özgürce almaktadırlar. Genellikle bu göç türü kitlesel değil bireysel göç olarak değerlendirilmektedir.

- **Kitlesel Göçler:** Küresel çapta haberleşme ve ulaşım olanaklarının her geçen gün artıyor olmasının göçleri kitlesel hale getirdiğini savunan Petersen, artan imkanlar ve değişen koşullarla insanların daha kolay göç ettiğini ve birbirlerini teşvik ederek kitlesel göçün önünü açtıklarını vurgulamaktadır.

Savaş Çağlayan'a göre "Petersen'in çalışması; özellikle bireysel ve toplumsal motivasyonu kapsamayı, birden fazla faktörün göç analizinde kullanılmasına izin vermesi ve yönlendirilen göç, zoraki göç ayrımını başarılı bir şekilde gerçekleştirmesi nedeniyle günümüzde göçleri çözümlemede başarılı ve kullanılabilir kabul edilmektedir."²⁷

2.1.3.4 Wallerstein Dünya Sistemleri Kuramı

Immanuel Wallerstein oluşturduğu Dünya Sistemleri Kuramında göç hareketlerinin kaynağını ulusal ekonomilerin pazar yapısından çok küreselleşmenin etkisiyle dünya pazarlarının genişlemesi olarak görmektedir.²⁸

Dünyanın merkez ve çevre olarak ikiye bölünerek işlendiği bu kuram Merkez-Çevre Kuramı olarak da anılmaktadır. Wallerstein'a göre bu ikili yapıdaki dünya da merkez ve çevre ülkeler birbirine ekonomik alanda bağımlı olarak mevcudiyetlerini korumaktadırlar. Dünya Sistemleri Kuramına göre "merkez olarak adlandırılan ülkeler, ekonomik ve sosyal olarak gelişmiş ve genel olarak kapitalist ilişkiler sistemini benimsemiş ülkelerdir. Çevre ülkelerse bu kapitalist ağlar ve değerlerle

²⁷ Savaş Çağlayan, a.g.m, 69-72.

²⁸ Yeliz Yazan, a.g.e, 40.

kuşatılmış, merkez ülkelere bağımlı olan ülkelerdir”.²⁹ Buna göre “merkez ülkeler ihtiyaç duyduğu ucuz işgücü ve hammaddeyi çevre ülkelerden sağlarken, çevre ülkeler de ekonomik yatırım ve istihdam sağlama konusunda merkez ülkelere ihtiyaç duymaktadır. Bu durumda ekonomik işleyişin bir gereği olarak çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru uluslararası göç hareketlerine neden olmaktadır”.³⁰

2.1.3.5 Göç Sistemleri Kuramı

Göç Sistemleri kuramı ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda geliştirilen devletlerarası düzenlemelerin konu olduğu bir kuramdır. Bu kurama göre “iki ya da daha fazla ülke karşılıklı olarak göçmen değişimiyle bir göç sistemi ve ilişkiler zinciri oluştururlar. Bu ilişki ve ilişkiler bütünü yakın iki ülke arasında gerçekleşebileceği gibi birbirleriyle aralarında hayli mesafe bulunan ülkeler ve bölgeler arasında da kurulabilir”.³¹

Castles ve Miller’a göre Göç Sistemleri Kuramında göç hareketi, göçün başlamasından önce geliştirilen ilişkilere dayanmaktadır.³² Karşılıklı olarak göç alıp veren iki ülke arasındaki mevcuttaki ilişkilerin üstüne göç ilişkisinin kurulması daha kolay hale gelmektedir. Göç hareketi başlamadan önceki geçmiş ilişkileri kültürel bağlara, iyi seyreden siyasi ve ekonomik ilişkilere dayanabildiği gibi Fransa-Cezayir arasında görüldüğü üzere sömürge ilişkileri de bu ilişkilere dahildir.³³

Thomas Faist’e göre Göç Sistemleri Kuramının üç belirleyici unsuru bulunmaktadır. Öncelikle bu kurama göre göç hareketi dinamiktir, değişkendir ve tek seferlik değildir. Süreçle birlikte göç hareketlerinin kendilerini yenileyebilecek potansiyelleri vardır. İkinci olarak Göç Sistemleri Kuramı insanlardan daha çok devletlerin ilişkiler ağına dayalı bir kuramdır. Uluslararası göçlerin temeli bu noktadan yola çıkıldığında devletlerin göç öncesi kurduğu ilişkilerdir. Faist son olarak toplumsal ağların önemini vurgulamıştır. Toplumsal ağların önemi, gerçekleştirilen göçün etkilediği geride kalan

²⁹ Savaş Çağlayan, a.g.m, 78-79.

³⁰ Fahrettin Tepealtı, Avrupa Birliği’nin Göç Politikaları ve Türkiye, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2020, 32.

³¹ Savaş Çağlayan, a.g.m, 82.

³² Castles ve Miller, a.g.e, 36.

³³ Fahrettin Tepealtı , a.g.e, 34.

hane halkı üyeleri gibi bireylerin yaşadığı/yaşayacağı sorunlara karşı geliştirdiği çözüm stratejilerinde karşımıza çıkmaktadır.³⁴

Günümüz dünyasında yaşanan göçlerin çok karmaşık yapıları, farklı neden ve sonuçları olduğu düşünüldüğünde Göç Sistemleri Kuramının günümüz için yeterli olmadığı değerlendirilmektedir. Bunun yanında bölgeler ve ülkeler arasındaki ilişkilerin göç olgusuna nasıl yansıdığını açıklaması açısından başarılı olduğu da açıkça görülmektedir.

2.1.3.6 Göçmen İlişkileri Ağı Kuramı

Göçmen İlişkiler Ağı kuramı diğer göç kuramlarının aksine göçten ziyade göçmene odaklanmış bir kuramdır. Göçmenin edilgen yapıdan kurtularak birey olarak merkeze alındığı bu kuram, başarılı bir göç gerçekleştirmiş olan göçmenlerin kendilerinden sonraki göçmenler için gittikleri yerin olumlu özelliklerini aktardığının ve onları da göçe teşvik ettiklerinin altını çizmiştir. Eski göçmenler ve göç etme eğiliminde bulunan yeni muhtemel göçmenler arasında dostluk, hemşerilik ve aile bağları gibi ortak noktalar bulunmaktadır. Bu doğal olarak oluşan bağların getirdiği iletişim hali göçün dalgalar halinde diğer kişilere yayılmasına neden olmaktadır.³⁵

Cemal Yalçın'ın Douglas Gurak ve Maria Fe Caces'in "Migration Networks and The Shaping of Migration Systems [Göç Ağları ve Göç Sistemlerinin Şekillenmesi]" başlıklı makalesinden aktardığına göre göçmen ağlarının altı önemli fonksiyonu bulunmaktadır. Bu çalışmaya göre bu fonksiyonlar şunlardır;

“1. Göçmenleri, göçün verdiği rahatsızlıktan ve masraflardan önemli ölçüde rahatlatırlar.

2. Göçmenleri, göçmenlerin içine girdikleri toplumdan yalıttırlar ve onların kendi yurtlarıyla ilişkilerinin devamını sağlarlar.

3. Göçün başlangıcını ve hedef yerini etkileyerek önemli ölçüde kimlerin göçeceğini belirlerler.

³⁴ Thomas Faist, a.g.e, 82-84.

³⁵ Douglas S. Massey, Economic Development and International Migration in Comparative Perspective. Population and Development Review, Vol. 14, No. 3, 1998, 396.

4. Göçmenlerin gittikleri yerlerde uyumları için kolaylık sağlarlar.

5. Kendi anayurtlarındaki potansiyel göçmenler ve ağı yeni katılanlar için yabancı toplumdaki fırsatlar ve resmi yapılanmalar hakkında haber kanalları gibi hizmet verirler.

6. Göçün hızını ve büyüklüğünü önemli oranda belirlerler.”³⁶

Görüldüğü üzere Göçmen ilişkileri Ağı Kuramı göç olgusunu işlerken göçmene odaklanmıştır. Göçmen ilişkileri ağı kuramı, Toplumsal ve yapısal nedenlerin yanı sıra günümüzde başta işgücü göçü olmak üzere yaşanan göç hareketlerini ve bu göçlerin yayılmasındaki doğal ilişkiler ağını, bireysel nedenleri de hesaba katarak açıklamasıyla diğer kuramlardan ayrılmıştır. Bu noktada göçü ve göçmeni bireysel nedenlere dayalı olarak incelemek isteyen araştırmacılara en fazla fayda sağlayan kuram olarak değerlendirilmektedir.

2.2 Güvenlik: Kavram ve Kuramlara Genel Bakış

2.2.1 “Güvenlik” Kavramının Tanımı

Göç olgusu gibi “güvenlik” kavramı da disiplinler arası çalışılmış ve literatürde tartışılan bir tanıma sahip olmuştur. Haftendorn, “güvenlik” kavramı açıklanırken kavramın anlaşılması zor bir kavram olduğunu ve dolayısıyla genel kabul görmüş bir tanımının olmadığını belirtmiştir. “Güvenlik” bakış açısına göre ulusal, uluslararası veya küresel anlamlarda kullanılarak farklı tanımlamalar yapılmıştır.³⁷

“Güvenlik” kavramının etimolojik olarak kökeni “secura” kelimesinden gelmektedir. “secura” ise Cicero’nun anlamlandırdığı haliyle “endişesiz ruh hali” olarak

³⁶ Cemal Yalçın, Göç Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, 51-52.

³⁷ Helga Haftendorn, The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security, International Quarterly, 1991, 3.

tanımlanmıştır.³⁸ Thomas Hobbes göre ise “güvenlik” can güvenliği anlamını aşarak yaşamın getirebileceği refaha erişmek, bu süreçte olanaklara sahip olabilmektir.³⁹

“Güvenlik” kavramı uluslararası ilişkiler disiplinine Arnold Wolfers’ın çalışmalarıyla girmiştir. 1952 yılında yayınlanan “National Security As an Ambiguous Symbol” adlı eseriyle Wolfers güvenliği objektif ve subjektif olarak ele almıştır. Wolfers, objektif olarak güvenliği elde edilmiş değerlerin tehditlerden uzak olma durumu olarak, subjektif olarak ise güvenliği bireylerde bu değerlere yönelme ihtimali olan tehditlere karşı hissedilen korku ve kaygı gibi duyguların olmaması şeklinde tanımlamıştır.⁴⁰

2.2.2 “Güvenlik” Kavramının Tarihsel Değişim Süreci

Tarihsel süreç incelendiğinde “güvenlik” kavramının öncelikle kişilerin can, mal ve namus güvenliği anlamıyla kullanıldığı görülmektedir. Bu noktada devletin “güvenlik” içerisindeki rolü ise bireylerin güvenliğini tesis eden bir mekanizma olmasıdır. 18. yüzyıla kadar genel itibarıyla can güvenliği olarak algılanan bu kavram insanlığın yaşadığı aydınlanmalarla genişleyerek mülkiyetin güvenliği, ruhsal güvenlik ve özgürlük gibi kavramları da kapayacak şekilde tanımlanmaya başlamıştır. Nihayetinde II. Dünya Savaşıyla “güvenlik” kavramının çağrıştırdıkları zamanla azalmış, gelişen güvenlik-askeri güç ilişkisi sonrasında güvenlik denilince akla “devletin güvenliği” gelmiştir.⁴¹

II. Dünya Savaşı’nın küresel etkilerinin azaldığı 1970’li yıllar sonrasında “güvenlik” kavramının anlamı tekrar genişlemeye başlamıştır. Özellikle insani durumların dahil edildiği yeni güvenlik anlayışında göçmen kaçakçılığı, insan ticareti, uyuşturucuya mücadele, sosyal adalet, insan hakları gibi küresel temaların yanında askeri güvenliğe ek olarak ulusal ve uluslararası ekonomik, sosyal ve çevresel sorunların da güvenlikle ilişkisi çalışılmaya başlamıştır.⁴²

³⁸ Bill McSweeney, Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations, Cambridge University, 2004, 16.

³⁹ Thomas Hobbes, Leviathan, Çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, 234.

⁴⁰ Arnold Wolfers, “National Security” as an Ambiguous Symbol, Political Science Quarterly, 67[4], 1952, 485.

⁴¹ McSweeney, a.g.e, 17-19.

⁴² David A. Baldwin, The Concept of Security, Review of International Studies, 1997, 23 [1], 5.

2.2.3 Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kuramları

Güvenlik kuramlarını geleneksel ve post pozitivist kuramlar olarak iki ayrı bölüme ayırarak incelemek uluslararası ilişkilerde güvenlik çalışmalarını anlayabilmek adına faydalı olacaktır. Bu bağlamda geleneksel güvenlik kuramları kapsamında idealizm-liberalizm, realizm ve neorealizm, post pozitivist çalışmalar kapsamında ise eleştirel güvenlik kuramı, inşacılık, postmodernist ve feminist kuram incelenecektir. Geleneksel ve post pozitivist kuramlar arasında bir geçiş dönemi olarak da adlandırabileceğimiz Kopenhag Okulunun Güvenlik çalışmalarına katkıları da zamansallığa uygun olarak geleneksel güvenlik çalışmalarından sonra değerlendirilecektir.

2.2.4 Geleneksel Güvenlik Kuramları

2.2.4.1 İdealist Güvenlik Kuramı

Ütopyacılık veya liberalizm olarak da literatürde karşılaşılan idealizm kuramı normatif bir bakış açısına sahiptir. Temelinde etik ve ahlaki yargılara göre şekillendirilmiş “olandan çok olması gereken” algısı vardır.

İdealizmin tarihsel arka planına bakıldığında John Locke, Rousseau, Hume ve Kant gibi düşünürlerden izler taşıdığı ve temellendiği görülmektedir. Bilal Karabulut’a göre “realistlerin hareket noktası olan güç ve ulusal çıkar kavramsallaştırmalarından uzak durup, etik değerler ve evrensellik üzerine kurulu bir anlayışla yola çıkmışlardır. Böylesi bir doğrultuda demokratik rejimlerin gelişmesi, kurumsal yapılar olarak uluslararası örgütlerin geliştirilmesi ve yaygınlaşması, silahsızlanma çabalarına hız verilmesi ve uluslararası hukuk kurallarının geliştirilmesi, idealist düşünürlerin en önemli söylemleridir.”⁴³

Robert Crawford’a göre kendisini idealizmin savunucusu olarak gören bir düşünür, bir kuramcı yoktur, idealizm aslında “realizm” uluslararası ilişkilerde konumlandırılırken kullanılan “ne olunmadığı” sorusunun cevabıdır. Zira liberal düşünce akımlarının uluslararası ilişkilerde konumlandırılmış hali olarak literatürde kendine yer bulan

⁴³ Bilal Karabulut, Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Güvenlik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 5[1], 2021, 57.

idealizm, Edward Carr ve Hans Morgenthau tarafından “ütopyacılık” olarak tanımlanmıştır.⁴⁴

İdealizm – liberalizm kuramının temelinde insan vardır. İdealizm felsefesine göre insanlar özünde iyidir. Uluslararası sistemdeki kaos ve savaşların nedeni bu sebeple insana dayandırılmaz. Savaşların ve krizlerin başlıca nedenleri otoriter yönetim şekilleridir. İdealizm uluslararası düzeni sağlamak ve barışı korumak adına uluslararası hukukun geliştirilmesini ve hükümet dışı organizasyonların [uluslararası örgütler] kurularak etkin bir şekilde çalışmalarının sağlanmasını gerekli görmektedir.⁴⁵ Bu duruma örnek olarak idealizmin, Wilson Prensipleriyle başlayan sürecin Milletler Cemiyetine dönüşmesinde başarılı olduğu iki savaş arası dönem vardır ancak II. Dünya Savaşı'nın engellenememesi ve dünya barışının bozulmasıyla da başarısız olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında değişen güvenlik algılarıyla idealizmin yerini realizm almıştır.

2.2.4.2 Realist Güvenlik Kuramı

Realizm kuramı, tarihsel geçmişine göz atıldığında Thucydides, Hobbes, Machiavelli, Edward Carr ve Hans Morgenthau'nun düşüncelerine dayandığı görülmektedir. Bu düşünürlerin realizm kuramında öne çıkardığı ve çalıştıkları kavramlar ise güç, çıkarlar ve devlet kavramlarıdır.⁴⁶

Bilal Karabulut'a göre “Yunan tarihçi Thucydides ilk realist düşünürlerden biri olarak kabul edilmektedir. “Peloponnesiya Savaşları'nın Tarihi” adlı kitabında silahlanma, güç, ittifak, caydırma ve güç dengesi gibi realizmin temel kavramlarını ilk kez o kullanmıştır. Realist düşünce geleneğinin başka bir temsilcisi ise Machiavelli'dir. 1513 yılında yazmış olduğu Prens adlı kitapta, en genel anlamda “ulusal çıkar” olgusunu incelemiş ve devletlerin çıkarlarının her türlü ahlaki ve moral değerden üstün olduğunu vurgulamıştır. Bu iki düşünürden sonra belki de realizmin en büyük düşünürü olan Hobbes'a geçilebilir. Hobbes, anarşi olgusundan hareketle, devletlerin

⁴⁴ Robert M.A. Crawford, *Idealism and Realism in International Relations: Beyond the Discipline*, Routledge, London, 2000, 30-31.

⁴⁵ Bilal Karabulut, “Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkilerde İdealizmin Yükselişi”, *Gazi Akademik Bakış*, 8[15], 2014, s. 66.

⁴⁶ Mehmet Keyik, Mehmet Seyfettin Erol, “Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 3[1], Mayıs 2019, 17-18.

nasıl ortaya çıktığını ele almaktadır.”⁴⁷ Thomas Hobbes “Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti” başlıklı kitabında idealist kuramın aksine insan doğasının kötü olduğu vurgulanmıştır.⁴⁸ İnsan doğası üzerine Hobbes sonrası realist düşünürler de bu yargıya katılmaya devam etmişlerdir. Hobbes insanların bireysel çıkarlarını sağlamak ve korumak amacıyla her şeyi mübah sayabilecek canlılar olduğunu ifade etmiştir. İnsanın bu doğa halinden yola çıkarak devlet olgusunun nasıl ortaya çıktığı üzerine tespitlerde bulunmuştur. Hobbes’a göre doğa halinde insanlar için her şey güce odaklıydı. Doğası kötü olan insanlar bencilliğin ve şiddetin bulunduğu güce dayalı anarşik bir ortamda yaşamaktaydılar. Bir üst otoritenin olmadığı ve bu nedenle anarşinin olduğu ortamdan kurtulmak için insanlar devlet mekanizmasını kurmak zorunda kaldılar. Hobbes’a göre “Leviathan” insanoğlunun mecburen yarattığı canavar devlet yapısıdır.⁴⁹

Tarihsel düşünce temellerinden yola çıkarak tanımlandığında en geniş anlamıyla realizm, insan doğasının kötü olmasına dayanan ve bu noktadan hareketle devlet olgusunun varoluşuna açıklama getiren, üst otorite bulunmağı için uluslararası sistemi anarşik olarak değerlendiren ve anarşik bir uluslararası sistemde var olabilmek için güç ve çıkar kavramlarını öne çıkaran “güvenlik” kuramıdır.⁵⁰

II. Dünya Savaşı sonrasında çift kutuplu dünya sisteminde Amerikan dış politikası realist kuram çerçevesinde şekillenmiştir. 1948 yılında yayınlanan “Uluslararası Politika” kitabıyla Hans Morgenthau bu dönemin öne çıkan düşünürlerden olmuştur. Morgenthau kendisinden önceki realistler gibi insanı güç peşinde koşan ve bu nedenle sürekli çatışma halinde bulunan bir canlı olarak görür. Ona göre devletlerde insanlar gibi güç mücadelesi içindedirler ve bu durum kaçınılmaz olarak anarşik bir ortamda savaş ve çatışmalara yol açar.⁵¹ Bilal Karabulut’a göre ise “Savaş ve çatışma gibi

⁴⁷ Bilal Karabulut, Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Güvenlik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 5[1], 2021, 59.

⁴⁸ Thomas Hobbes, “Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti”, [Çev. Semih Lim], Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 15.Baskı, 2017.

⁴⁹ Charles R. Beitz, Political Theory and International Relations, Princeton University Press, Oxford, 1999, 27-31.

⁵⁰ Jack Donnelly, Realism and International Relations, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, 9.

⁵¹ Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, Uluslararası İlişkiler, 1[1], 2004, 46-47.

olguları verili kabul eden; diğerk bir anlatımla bu iki olguyu insan doğası gereğı hep var olacak gerçekler olarak kabul eden realist anlayış, Soğuk Savaş döneminde yaşanan silahlanma yarışının en önemli nedenlerinden biridir.”⁵²

Günümüzde devletler güçlerini artırmak ve çıkarlarını korumak amacıyla realist politikalar oluşturmaya devam etmektedirler. Güç, savaş ve çatışma kavramlarına getirdiğı yaklaşımlar realizmi diğerk kuramlardan ayırmaktadır. Bu ayrım etik tartışmaları beraberinde getirmektedir. Realizmin insan doğasından gelen ve kaçınılmaz varsayarak kabul ettiğı çatışma ortamı ve ulusal çıkarları koruma noktasında bu çatışmanın gerekli olarak görülmesi, günümüzün çağdaş etik anlayışıyla örtüşmemektedir. Bu tartışmalara rağmen özellikle güvenlikle ilgili bir konuda politika yapıcılarının realizm kuramının aksine bir politika oluşturacağı değerlendirilmemektedir.

2.2.4.3 Neo-Realist Güvenlik Kuramı

Neo-Realizm kuramının prensipleri Kennetz Waltz tarafından ortaya konulmuştur. Waltz 1979 yılında “Uluslararası Politika Kuramı” adıyla çıkardığı kitapla uluslararası ilişkilerde tümevarımsal yaklaşımların yerine daha bütünsel bir bakış açısının gerekliliğinin altını çizmiştir. Başka bir ifadeyle Waltz “indirgemeci” yani parçalardan bütünü anlamaya giden bir yolu değil de “sistemik bakış” açısını içeren politikaları önermiştir.⁵³

Bilal Karabulut’un aktardığına göre “Neo-realizm ya da yapısal realizm, klasik realizme benzer şekilde hiyerarşik bir düzen içindeki uluslararası yapıyı kabul eden, yapısal olarak uluslararası sistemi anarşik bir olgu olarak değerlendiren bir kuramdır. Bu kurama göre, uluslararası ilişkiler alanındaki en önemli etken uluslararası ilişkilerin sistemik yapısı olarak düşünülmektedir. Bu yüzden devletlerin dış politikaları ve aralarındaki ilişkiler/etkileşimler irdelenmektedir. Analiz yöntemi, neo-realizmi, klasik realizmden ayırmaktadır. Waltz’a göre uluslararası sistem, “bir siyasi yapı ve etkileşim içinde bulunan öğelerden [uluslararası sistemde devletler] oluşan bir bütün” şeklinde tanımlanmaktadır. Kennetz Waltz’un yaptığı yapısal ve sistemik tanım,

⁵² Bilal Karabulut, 2021, a.g.m, 61.

⁵³ Kenneth N. Waltz, Theory of International Politics, Addison-Wesley Publishing Company, California, 1979, 19.

esasinda realizmle çelişmemekte, hatta tam aksine realizmin düşünsel temellerinden yararlanılıp yeniden kurgulanan daha kapsamlı bir tanımlamadır.”⁵⁴ Görüldüğü üzere Kennetz Waltz daha geniş bir perspektifle uluslararası sistemi ele almaktadır.

Neo realizm kuramının da klasik realizm kuramı gibi uluslararası sistemdeki anarşik yapıyı kabul ettiği noktasından hareketle Waltz “self help [kendini kurtarma-yardım]” ilkesine dikkat çekmektedir. Bir üst otoritenin olmadığı uluslararası anarşi ortamında devletler için en akılcı motivasyon varlıklarını devam ettirebilmektir. Her devlet varlığını devam ettirmek için kendi sorunlarına odaklanır ve kendi çıkarları için hareket etme eğilimi gösterir. Bu durumda devletlerin kendi başlarına oluşturduğu “self help” ilkesi uluslararası sistemin düzenleyicisi haline gelmektedir. Waltz’a göre bu uluslararası sistem “güç dengesi” prensibine göre kurulmuştur. Uluslararası sistemin yapısı bu güç dengesindeki devletlerin güç kapasitelerinin dağılımına göre şekillenmektedir. Bu bağlamda Waltz, bir devletin kendilerine göre daha fazla güçlenerek egemen unsur olabileceğini gören diğer devletlerin tehdit algılamalarıyla yeni bir güç dengesi ve uluslararası sistem oluşturma çabasına gireceklerini savunmaktadır.⁵⁵

Sonuç olarak Waltz’un neo-realist kuramı, uluslararası sistemde devletlerin ulusal güvenliklerinin sağlanması noktasında “güç dengesi” prensibini öne çıkarmaktadır. Klasik realist kuramın, uluslararası sistemde devleti merkezi almalarına karşılık olarak da uluslararası sisteme bütünsel bakış vurgusu yapmaktadır.

2.2.4.4 Kopenhag Okulu’nun Güvenlik Yaklaşımı

“Güvenlik” olgusunun II. Dünya Savaşıyla beraber “devletin güvenliği” şeklinde algılanmasına önceki bölümlerde değinilmiştir. Savaşın etkilerinin küresel siyaset üzerinde azalmasıyla devletin güvenliğini önceleyen realist güvenlik kuramlarına da eleştiriler getirilmeye başlanmıştır. Kopenhag okulu tam bu noktada eski dünyanın güvenlik yaklaşımından yeni dünyanın güvenlik anlayışına geçiş sürecinde bir köprü vazifesi görmüştür. Bu bağlamda “Kopenhag Okulu” kendini “geleneksel güvenlik kuramları” ve “post-pozitivist güvenlik kuramları” arasında konumlandırmıştır. Okul,

⁵⁴Bilal Karabulut, 2021, a.g.m. 62.

⁵⁵ Övgü Kalkan Küçüksoğak, “Güvenlik Kavramının Realizm, Neo-realizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması”, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, 4[14], 2012, 203-204.

hem güvenlik anlayışının özellikle askeri güce dayanmasıyla devletin güvenliği şeklinde yorumlanmasının yetersizliğine dikkat çekmiş hem de birey temelinde devlet dışındaki aktörlerin tehdit algılamalarının bir güvenlik sorunu olarak değerlendirilmemesi gerektiğinin altını çizmiştir.⁵⁶

Kopenhag Okulu'nun öncüsü Barry Buzan 1983 yılında "İnsanlar, Devletler ve Korku" adlı eserini yayınlamıştır. Barry Buzan'a göre güvenlik "tıpkı sevgi, özgürlük ve güç kavramları gibi tartışmaya açık ve oldukça belirsiz" bir kavram olarak tanımlanmıştır.⁵⁷ Bu noktadan anlaşılacağı üzere Buzan güvenliğe daha geniş bir anlam yüklemiş, geleneksel güvenlik kuramlarının güvenliğe askeri güç ve tehditler odağında kalan bakış açılarını eleştirmiştir. Nitekim geleneksel kuramlar ile Kopenhag Okulu arasında güvenliğe bakışın farklılaştığı nokta da burasıdır.⁵⁸ Güvenlik kavramının daha geniş bir şekilde ele alınmasının gerekliliğini savunan Buzan, ulusal güvenlik konusunda ise "ulusal kimlik" olgusunun önemine vurgu yaparak her devletin kendine özgü olan durumlarına göre karar alması ve politika üretmesi gerektiğini savunmaktadır.⁵⁹

Buzan'a göre güvenlik üç düzey ve beş sektöre ayrılarak genişletilmeli ve derinleştirilmelidir. Güvenliğin genişlemesi ve derinleştirilmesi konusunda düzeyler insan güvenliği, ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik şeklinde, sektörler ise askeri güvenlik, politik güvenlik, toplumsal güvenlik, iktisadi güvenlik ve çevresel güvenlik olarak belirlenmiştir.⁶⁰

Kopenhag Okulu'nun bir diğer önemli temsilcisi Ole Waever'dır. Waever'ın güvenlik kuramlarına katkısı Kopenhag Okulu çatısı altında geliştirdiği "güvenikleştirme" kuramı olmuştur. "Güvenikleştirme" kavramı devlet yöneticilerinin güvenlik alanı dışında tutulan bir durum, olay veya olguyu söylemleriyle güvenlik alanına dahil

⁵⁶ Sinem Akgül Açıkmeşe, "Algı mı Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni-Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri", Uluslararası İlişkiler, 2011, Cilt: 8, Sayı: 30, 46.

⁵⁷ Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Harvester Wheatsheaf, New York, 1991, 7.

⁵⁸ Övgü Kalkan Küçüksolak, a.g.m, 203-204.

⁵⁹ Barry Buzan, a.g.e, 96-97.

⁶⁰ Barry Buzan, a.g.e, 363.

etmeleri olarak tanımlanmıştır.⁶¹ Williams’a göre güvenlik dışında bulunan bir olay veya olgunun güvenlikleştirilebilmesi için bir tehdit algılanması, bu tehdide karşı özel yöntemlerle hızlı bir şekilde müdahaleye ihtiyaç duyulması şarttır.⁶²

Güvenlikleştirme pratiklerinin başarılı olabilmesi için kurulan iletişim güçlü, söylemler inandırıcı olmalıdır. Karabulut’a göre özetle “güvenlikleştirme pratikleri, siyasal iktidarların söylemleri aracılığıyla ortaya konan ve büyük ölçüde siyasal güce meşruiyet zemini sağlayan uygulamalardır. Güvenlikleştirme çabalarının başarısı hem uygulayanın söylemler üzerinden suni bir gerçeklik inşa etme ustalığına hem de karşıdaki kitlenin bilinç düzeyine bağlıdır.”⁶³

2.2.5 Post- Pozitivist Güvenlik Kuramları

2.2.5.1 Eleştirel Güvenlik Kuramı

Eleştirel Kuram, literatürde ağırlıklı olarak Frankfurt Okulu ile birlikte anılmaktadır. Düşünsel temelleri 1923 yılında Frankfurt Üniversitesinde atılan Frankfurt Okulu “Theodor Adorno, Herbert Marcuse, Erich Fromm, Max Horkheimer, Walter Benjamin ve Leo Lowenthal Jürgen Habermas” gibi önemli düşünürlerden oluşmuştur. Çok sayıda alana etki eden Frankfurt Okulu’nun uluslararası ilişkiler disiplindeki önemli temsilcileri ise “Robert Cox” ve “Ken Booth” olmuştur.⁶⁴

Soğuk Savaş sonrasında dünya düzeninin çok kutuplu bir yapıya dönüşmesiyle güvenlik algıları değişmiş ve Eleştirel Güvenlik Kuramı ön plana çıkmıştır. Eleştirel Güvenlik Kuramı, II. Dünya Savaşı’nın etkisiyle güvenlik alanında baskın kuram olan Realist Kuram’a eleştiri getirmektedir. Realist Kuram, “devletin güvenliği, uluslararası anarşi ve ulusal çıkarlar” vurgusu yaparken Eleştirel Kuram, güvenliğin sadece bu kavramlarla ifade edilmesini yetersiz bularak, güvenlik kavramını tanımlarken sosyo-ekonomik ve kültürel yapıların da güvenlik kapsamında değerlendirilmesi

⁶¹ Ole Wæver, “Aberystwyth, Paris, Copenhagen New ‘Schools’ in Security Theory and Their Origins between Core and Periphery”, International Studies Association Panel Paper, Montreal, 2004, 8.

⁶² Michael C. Williams, “Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics”, International Studies Quarterly, 47[4], 2003, 514.

⁶³ Bilal Karabulut, 2021, a.g.m. 65-66.

⁶⁴ Richard Devetak, “Critical Theory”, Palgrave Macmillan, Hampshire 2013, 163.

görüştüğüdür.⁶⁵ Eleştirel Güvenlik Kuramı “güvenlik” kavramının sadece “devletin güvenliği” anlayışından ayrılmasını, “devletin” ise bireylerin güvenliğini sağlayan bir “araç” olması gerekliliğini ifade etmektedir.⁶⁶ Bu noktadan hareketle Realizm gibi geleneksel güvenlik kuramları devlete karşı güvenlik sorunlarına öncelik verirken, Eleştirel Güvenlik Kuramı ise “insan hakları, yoksulluk, göç hareketleri, ekonomik ve siyasal sorunlar, çevresel sorunlar” gibi farklı alanlarda birey güvenliğine karşı oluşabilecek tehditlerin de öncelikli olarak değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.⁶⁷

Eleştirel Güvenlik Kuramı’nın önemli temsilcilerinden birisi de Andrew Linklater olmuştur. Linklater’a göre eleştirel kuram geleneksel kuramlara karşı bir isyan gibidir.⁶⁸ Linklater, üç temel üzerinde devletin güvenliği sağlama konusunda yetersizliğini ve devletin kendisinin bir tehdit unsuru haline gelebildiğini açıklamaya çalışmıştır. Bunlardan ilk olarak dikkatleri devletin ülke içindeki azınlık grupları hukuksal, ekonomik ve siyasal alanlarda hak mahrumiyeti yaratarak ötekileştirmesi üzerine çekmiştir. Mağdur olan azınlıklar için devlet bu noktada bir tehdit unsuru haline gelmektedir. İkinci olarak devletlerin dış politikalarının bireyler üzerindeki tehdit potansiyeli üzerinde durulmuştur. Bu noktada karar alıcıların oluşturduğu ve devletler arası rekabetle ulusal çıkarların korunduğu sistemde savaşlar ve çatışmalar meydana gelebilmektedir. Bu savaşlar ve çatışmalar birey güvenliği üzerinde devletin oluşturduğu en yıkıcı tehditlerden biridir. Linklater’ın son vurgusu ise “güvenlik ikilemi” olmuştur. Devletlerin bu noktada kendi güvenliklerini sağlamaya çalışırken bir başka devletin vatandaşları için tehdit unsuru haline gelmeleri söz konusudur.⁶⁹

Eleştirel Güvenlik Kuramının güvenlik literatürüne en önemli katkılarından biri de “özgürleşme [emancipation]” kavramıdır. Kuramın önemli temsilcilerin Ken Booth

⁶⁵ Fikret Birdişli, Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik Kavram-Teori-Uygulama, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, 99.

⁶⁶ Hatice Pınar Bilgin, “Individual And Societal Dimensions Of Security”, International Studies Review, Vol: 5, No: 2, 2003,203.

⁶⁷ Karin Marie Fierke, “Critical Theory, Security, And Emancipation”, Oxford Research Encyclopedia, International Studies, Oxfordre.com/International Studies , [Erişim Tarihi: 29.01.2023], 2010, 6.

⁶⁸ Andrew Linklater, Beyond Realism and Marxism: Critical Theory and International Relations, The Macmillan Press, London ,1990, 8-9.

⁶⁹ Andrew Linklater, “Political Community And Human Security”, In [Ed.] Ken Booth, Critical Security Studies And World Politics, 2005, 116.

için güvenlik “özgürleşme” demektir. Özgürleşme ise Booth tarafından “İnsanların onları özgürce yapmak istediklerinden kısıtlayan fiziksel ya da insani kısıtlamalardan kurtulmalarıdır. Savaş ya da savaş tehdidi, yoksulluk, eğitim eksikliği, siyasi baskı vb. durumlar bu kısıtlamaların içinde yer almaktadır. Güvenlik ve özgürleşme bir paranın iki yüzü gibidir. Özgürleşme, güç ve düzen demek değildir, gerçek güvenliği üretir. Teorik olarak özgürleşme güvenliktir” şeklinde açıklanmıştır.⁷⁰

2.2.5.2 İnşacı Güvenlik Kuramı

II. Dünya Savaşının “güvenlik” anlayışı üzerindeki etkilerinin giderek azalması ve Soğuk Savaşın son bulmasıyla Uluslararası İlişkiler disiplininde farklı bakış açıları ortaya çıkmaya başlamıştır. İnşacı Kuram da bu dönemde ortaya çıkan ve ivme kazanan kuramlardan olmuştur. Özellikle 1990’lı yıllarda etnik nedenlere, kimliklere dayanan çatışmaların varlığı inşacı kuramı ön plana çıkarmıştır.

Kavramsal olarak “inşacılık” ilk defa Nicholas Onuf’un çalışmalarında kullanılarak düşünsel temellerini ondan almış olsa da kuramı o temeller üzerinde popüler hale getiren Alexander Wendt olmuştur.⁷¹ Wendt kuramın en önemli temsilcisi olarak yazdığı makaleyle özellikle Neorealist Kurama karşı söylemler geliştirmiş, eleştiriler yapmıştır.⁷²

İnşacı Güvenlik anlayışı, Neorealizme getirdiği eleştirilerle anarşi, kimlik ve güvenlik kavramlarına ilişkin disipline farklı bakış açılarıyla katkılar sunmuştur. İnşacılar da Neorealistler gibi uluslararası sistemde anarşinin varlığını kabul etmişlerdir. İki kuramın ayrıştığı nokta ise neorealistler anarşiyi “sabit, verili, değişmez” kabul ederken, İnşacı güvenlik anlayışı anarşinin verili-sabit olmadığını, dolayısıyla sonradan yaratılabilen anarşinin karşısında iş birliği imkanlarının artırılmasıyla kargaşa ve krizlerin önüne geçilebileceğini ifade etmektedirler. Bu noktadan hareketle uluslararası ilişkilerde inşacı yaklaşım bakış açısından bir devlet kazanımlarını artırırken başka bir devlet bu durumdan zararlı çıkmayabilir, devletler sıfır toplamlı

⁷⁰ Ken Booth, “Security And Emancipation”, Review Of International Studies, Vol: 17, No: 4, 1991, 319.

⁷¹ Helin Sarı Ertem, “Kimlik ve Güvenlik İlişisine İnşacı Bir Yaklaşım: “Kimliğin Güvenliği” ve “Güvenliğin Kimliği”, Güvenlik Stratejileri, 8[16], 2012, 183.

⁷² Alexander Wendt, Anarchy is What States Make of It: The Social Construction Of Power Politics, International Organization, 46[2], 1992, 391-425.

bir oyunun içerisinde bulunmak zorunda olmadıkları gibi var olan çatışma ve krizleri ittifaklar ve iş birlikleri oluşturarak çözebilirler.⁷³

İnşacı Kuramın odaklandığı en önemli konulardan birisi de “kimlik” kavramıdır. İnşacılar, devletin çıkarları doğrultusunda uluslararası politika oluşturmada önce kendi kimliklerini oluşturduklarını ifade ederler. Bu noktadan hareketle yayılcı bir kimlik inşası yapan devletler saldırgan politikaları, uzlaşmacı kimliği inşa eden devletler ise barış temelli politikaları izleyeceklerdir. Dolayısıyla devletin özü olan kimlikler tercihleri de şekillendirecektir.⁷⁴ Devletler arasında ortak kimliklerin inşa edilmesi de savaş ve çatışma ihtimallerini azaltacaktır. Özellikle devletlerin güvenlik kaygılarını belirleyen düşman algısı ya da iş birliği imkanlarının önünü açan dost algılarına ek olarak ortak kültürel, dinsel ve dilsel bileşenler ortak kimlik inşasına yardımcı olacaktır. Bu bağlamda İnşacı güvenlik anlayışı “güvenlik” olgusunu incelerken genelleyici ifadelerden kaçınmaktadır çünkü bu hususta unutulmamalıdır ki kimliklerde sabit olmayan ve sürekli değişime açık dinamik olgulardır.⁷⁵

2.2.5.3 Feminist Güvenlik Kuramı

Genel anlamda Feminizm, kadınların birleşerek, erkek egemen dünyanın cinsiyetçi bakış açısıyla oluşturulmuş olan düzenine yönelik başlatılmış bir mücadele olarak tanımlanabilir.⁷⁶ Feminist Kuram, uluslararası ilişkilerde 20. yüzyıl sonlarında gündeme gelmeye başlamıştır. Kuram gelişimini Ann Tickner, Sandra Harding, Christine Sylvester gibi isimlere borçludur.⁷⁷

Ann Tickner, Feminist Kuramı var olan bir durum ya da olayın tespitinden ziyade olması gerekenleri ifade etmeye çalışan, çoğu zaman kısıtlamaları ortadan kaldıran bir yaklaşım olarak tanımlamaktadır.⁷⁸ Katherine Alison ise kuramın güvenlik alanında bütünleştirici ve barışçıl bir yaklaşım içinde olduğunu, bu yönüyle diğer uluslararası

⁷³ Wendt, a.g.m, 401-402.

⁷⁴ Ted Hopf, The Promise of Constructivism in International Relations Theory, International Security, 23[1], 1998, 175.

⁷⁵ Helin Sarı Ertem, a.g.m, 226.

⁷⁶ Andree Mitchel, Feminizm [Çev. Şirin Tekeli], İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, 6-7.

⁷⁷ Bilal Karabulut, 2021, a.g.m, 74.

⁷⁸ Ann Tickner, “Feminist Responses to International Security Studies”, Peace Review, 16[1], 2004, 45.

ilişkiler kuramlarından farklılaştığını iddia etmektedir.⁷⁹ Küresel barışın sağlanması adına “devlet güvenliği” yerine “birey güvenliğini” ön plana çıkarması feminist kuramın rasyonel olduğu iddialarını güçlendirmektedir.

Feminist Güvenlik Kuramının temel anlayışı “Erkek egemen düşünme biçimi dönüştürülmelidir” şekliyle özetlenebilir. Dünya genelinde var olan ya da geçmişte var olmuş şiddet ve çatışma ortamlarının kaynağını “erkek egemen düşünce” şekline bağlayan kuram, barış ve huzur ortamının sağlanması için alternatif olarak kadın düşünce sisteminin öne çıkması gerektiğini iddia etmektedir.⁸⁰

2.2.5.4 Postmodernist Güvenlik Kuramı

“Modernizm karşıtı” olarak kısaca tanımlayabileceğimiz Postmodernist akım, 1980’li yıllarda uluslararası ilişkiler alanında yer almaya başlamıştır. Batı aydınlanma düşüncesinin getirdiği modernist bakış açısına bir eleştiri olarak doğmuştur. Batı düşünce sisteminde belirlenen ve çok farklı disiplinlerde inşa edilmiş olan “bilgisel ya da toplumsal” kabulleri reddederek bunun alternatifi olarak “doğal” ve özgün olanı ön plana çıkaran bir anlayışa sahiptir.⁸¹

Postmodern Güvenlik Kuramının ilk vurgusu modernizmin meydana getirdiği “dil” üzerine olmuştur. Modernist dilin ötekileştirici, dost ve düşman algılarını şekillendirici olduğu iddia edilmiştir. Toplumu genelleyerek içine alan ideolojilere, dinsel normlara ve kimliklere güvenlik sorunu olarak yaklaşmıştır. Modern düşüncenin içinden çıkan “ulus devlet” olgusunun insanları tek tipleştirerek kontrol altında tutan ve devleti yücelten anlayışı yerine postmodernizmin önerisi bireyin özgürlüğü ve güvenliğinin öne alınmasıdır.⁸²

⁷⁹ Katherine Allison, “Feminist Security Studies and Feminist International Political Economy: Considering Feminist Stories”, *Politics and Gender*, 11[2], 2015, 430.

⁸⁰ Bilal Karabulut, 2021, a.g.m, 75.

⁸¹ Bilal Karabulut, 2021, a.g.m, 72.

⁸² Bilgehan Emeklier, “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar”, *Bilge Strateji*, 2[4], 2011, 170.

2.3 Göç ve Güvenlik İlişkisinin Değerlendirilmesi

Güvenlik, uzun yıllar boyunca Realist güvenlik anlayışının öncelediği “devlet güvenliği” vurgusunun hakim olduğu bir alan olmuştur. Soğuk Savaş döneminin son yıllarına kadar realist akımın gücünü koruduğu düşünüldüğünde, uluslararası ilişkiler disiplininde “göç” gibi askeri güvenliği doğrudan tehdit etmeyen kavramlar yeterince ilgi görmemiştir. Güvenlik anlayışında devlet güvenliğine alternatif fikirler Soğuk Savaşın sona ermesiyle ivme kazanmış ve çalışmalara konu olmaya başlamıştır. Güvenlikle doğrudan ve dolaylı olarak ilişkili bir kavram olan “göç” kavramı da kendine bu yıllarda uluslararası ilişkiler disiplininde yer bulmaya başlamıştır. Önceki bölümlerden çıkarım yapılabileceği üzere göç eden bireyler, göç süreci ve göçün hedef noktası olan yerler açısından değerlendirildiğinde “göç”, devletlerin ve toplumların güvenlik algılarını etkileyen önemli bir çalışma sahasıdır.

Göç ve güvenlik ilişkisini değerlendirirken öncelikle devletlerin penceresinden bu kavramlara odaklanmak doğru olacaktır. Devletler egemen oldukları ve düzeni yasalarla sağladıkları alanlara ilişkin göç hareketlerini kontrol etmek isterler. Göç hareketleri bu kontrolün kaybına sebebiyet verebilecek bir unsur haline gelebilmektedir. Bu bağlamda düzensiz göç kapsamında ülke sınırlarından yasa dışı şekilde ülkeye giren ve ülke içerisinde yasa dışı olarak bulunan, devletin kontrolünde ve bilgisi dahilinde olmayan göç hareketleri, devletler için güvenlik tehdidi olarak algılanmaktadır.

Devletlerin göç konusunda politikalarında değinilmesi gereken en önemli hususlardan birisi, değişken olmalarıdır. Zamanının şartlarına göre göç hareketlerine karşı devletler farklı tutum ve politikalar oluşturabilmektedir. Bir başka ifadeyle devletler kendi menfaatlerine uygun bir algı içindeyseler göç hareketlerine yönelik yumuşak ve teşvik edici politikalar izleyebilirlerken aksi bir algı durumunda kısıtlayıcı ve güvenlikleştirici bir bakış açısını benimseyebilirler.⁸³ Bu duruma Avrupa Birliği’nin göç politikalarını güvenlikleştirme süreci örnek olarak verilebilir. II. Dünya Savaşıyla büyük yıkıma uğrayan Avrupa’nın yeniden inşası için yeterli insan kaynağı olmadığından gerekli insan kaynağı, işgücü göçleriyle Avrupa dışından sağlanmış ve

⁸³ Doğu Şimşek ve Ahmet İçduygu, Giriş: Uluslararası Göç, Politika ve Güvenlik, Toplum ve Bilim Dergisi, 140, 2017, 7.

bu durum yıllarca teşvik edilmiştir. 1970’li yıllarda sendeleyeyen Avrupa ekonomileri ve takip eden süreçte teknolojik gelişmelerin ve nüfus artışının da katkılarıyla işgücüne ihtiyaç azalmıştır. Bu yıllardan itibaren değişen ihtiyaçlar ve çıkarlar doğrultusunda yapılan düzenlemelerle göç hareketlerine yönelik kısıtlayıcı tedbirler alınmaya başlamıştır. Bu tedbirler neticesinde “Kale Avrupası” ifadesi ortaya çıkmıştır.⁸⁴

Devletler, 11 Eylül saldırısı ve Avrupa’da meydana gelen terör olaylarından sonra göç hareketleri ve göçmenlere yönelik güvenliği ön plana çıkaran kısıtlayıcı tedbirlerini artırmışlardır. Göçe teşvik eden veya göçü bir güvenlik sorunu olarak görmeyen söylemler değişerek göçün güvenlikleştirildiği siyasal ve toplumsal bir zemin hazırlanmıştır.⁸⁵

Göç ve devlet güvenliği arasındaki ilişki incelenirken devletlerin çıkarlarına göre realist veya liberal güvenlik yaklaşımına sahip oldukları açıkça görülmektedir. Göçün getirdikleri devletin çıkarı açısından gerekli ise, söylemler ve politikalar göçe ve göçmene karşı olumlu olurken göç ve göçmen konusunda güvenlikle ilgili kaygıları ortaya çıkaran gelişmeler yaşandığında veya devletlerin herhangi bir şekilde çıkarlarına uygun olmayan bir durum söz konusu olduğunda söylemler ve politikalar olumsuz olmaktadır. Bu noktadan hareketle devletlerin göçe yaklaşımının ağırlıklı olarak realist perspektiften olduğu anlaşılmaktadır.

Göç kavramının güvenlikle ilişkisi konusunda önemli bir nokta da göçün ekonomik güvenliğe olan etkileridir. Bu alanda göç hareketleri başta göç eden bireyler olmak üzere ayrıldıkları ve vardıkları yerin ekonomisinde önemli etkiler yaratabilmektedir. Bireyler açısından bir değerlendirme yapıldığında bireyin amacı daha iyi koşullarda yaşamak veya var olan iyi koşullarını korumaktır. Bu amaçla göç eder. Temel ihtiyaçlarını gideremediği, çalışmak için iş bulamadığı, ekonomik krizlerin yaşandığı az gelişmiş bir ülkede kendini ekonomik olarak güvensiz ve geleceksiz hisseden bireyler göçe eğilimli olmaktadır. Başka bir ifadeyle ekonomik güvenlik göçün önemli bir nedenidir.

⁸⁴Christof Roos, *The EU and Immigration Policies: Cracks in the Walls of Fortress Europe?*, London, Palgrave Macmillan, 2013.

⁸⁵ Gabriella Lazaridis ve Khursheed Wadia, *The Securitization of Migration in the EU: Debates Since 9/11*, Palgrave Macmillan, New York, 2015, 1-2.

Göç hareketlerinin ekonomik güvenliğe etkilerine göç veren ülke açısından yaklaşıldığında ise işgücünün kaybedildiği görülmektedir. Nitelikli veya niteliksiz işgücü kaybı o ülkelerin geleceğe olan planlarını aksatabilir. Özellikle nitelikli işgücü kaybı, ülkelerin kalkınmaları için gerekli olan beyinlerin göç etmesi toplumun refaha ulaşması yolunda önemli bir kayıptır. Nihayetinde göç veren ülkenin ekonomik güvenliği tehdit edilmiş olacaktır.⁸⁶

Göç alan ülke açısından göçün ülkenin ekonomik güvenliğine etkileri değerlendirildiğinde olumlu ve olumsuz bakış açılarını görmek mümkündür. Göçmenlerin gelişmiş ülkelerdeki işgücü açığını kapatmaları ve nitelikli işgücü olarak gelen eğitimli göçmenlerin o ülkenin gelişimine katkılar sağlaması olumlu noktalardır. Diğer taraftan bakıldığında ise göçmenler, ekonomik bir yük olarak algılanırlar. Gelişmiş ülkelerde sosyal ve ekonomik refahtan paylarını alan göçmenler, bu refahtan yeterince pay alamadığını düşünen ülke vatandaşları tarafından rakip olarak görülebirlirler. Özellikle ülke vatandaşlarının ekonomik olarak sıkıntılar yaşadığı dönemlerde göç hareketlerine karşı güvenlikleştirici bakış açısı oluşur. Göçmenlerin ülkenin ekonomik güvenliğine yönelik bir tehdit olduğu anlayışı yerleşir.⁸⁷

Göçün toplumsal bir olgu ve toplumsal güvenlikle de doğrudan ilişkili bir kavram olduğu unutulmamalıdır. Göç eden kişilerin toplumlar arası geçiş yaptığı düşünüldüğünde bu durum farklı kimliklerin, kültürlerin ve geleneklerin karşılaşması anlamına gelmektedir. Bu noktadan hareketle karşılaşan farklı kimliklerin birbirine karşı kendi kimliklerini koruyabilmeleri toplumsal güvenlik sorunudur. Kültür ve kimliklerin neden olduğu ötekileştirmeler, entegrasyon sorunları, dost ve düşman algılamalarının bu temellere dayanarak şekillendirilmesi toplumsal güvenliğin önemli tehdit unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁸

⁸⁶ Hein De Haas, International Migration, Remittances and Development: Myths and Facts, Third World Quarterly,26 [8], 2005, 1274.

⁸⁷ Jef Huysmans, The European Union and Securitization of Migration, Journal of Common Market Studies, 38[5], 2002, 767-768.

⁸⁸ Gökhan Telatar, Göç ve Güvenlik: Kavramsal ve Teorik Bir Analiz, Uluslararası Göç ve Güvenlik [Ed. Gökhan Telatar ve Umut kedikli], Nobel Akademik Yayıncılık, 2019, 26.

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GÖÇ POLİTİKALARI

3.1 Avrupa Birliği

İkinci Dünya Savaşı sonrasında savaşın çıkış yeri olan Avrupa büyük bir yıkımla karşı karşıya kalmıştır. Avrupa'da komşuların savaşı bitmiş ancak Avrupa, savaş sonrası süreçte iki kutuplu dünyanın var olmasıyla çatışma ihtimalinin en yüksek olduğu sahalardan biri haline gelmiştir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde Avrupa Birliği, Avrupa'da yeni bir savaş ihtimalini ortadan kaldırmak ve barışı korumak için gerekli zemini hazırlamak amacıyla kurulmuştur.⁸⁹

Avrupa'da savaşın etkilerinin silinmesi, Sovyetler tehdidine karşı güvenliğin sağlanması ve yeniden inşa sürecinin başlaması için birliklerin kurulması gerekli olmuştur. NATO bu birlik anlayışının askeri alanda bir yansımasıyken Avrupa Birliği de bu anlayışın siyasi ve ekonomik alanda yansımasıdır. Zira Avrupa'da ekonomik bir iş birliği ortamının yaratılması, siyasi ve askeri alanda da ortak politikaların daha kolay oluşturulmasına olanak sağlamıştır.⁹⁰

Avrupa Birliği'nin düşünsel temelleri ve felsefesi Avrupa Birliği Antlaşması'nın ikinci maddesiyle açıklanmıştır. Bu madde "Birlik; insan onuru, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin hakları da dâhil olmak üzere insan haklarına saygı ilkeleri üzerine kurulmuştur. Bu değerler, çoğulculuk, ayrımcılık yapmama, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın-erkek eşitliğinin hâkim olduğu bir

⁸⁹ The history of the European Union", European Union, https://europa.eu/european-union/about-eu/history_en [Erişim Tarihi: 05.12.2023]

⁹⁰ Jurgen Schwarze, The Development of the European Union from a Common Market to a Political Union", Ritsumeikan Law Review, <http://www.asianlii.org/jp/journals/RitsLRev/2006/8.pdf> [Erişim Tarihi: 05.12.2023]

toplumda üye devletler için ortaktır” şeklinde olup Avrupa değerlerinin temelini oluşturmaktadır.⁹¹

Avrupa Birliği temel olarak özgürlük, güvenlik ve adalet alanlarında hedefler belirlemiştir. Özgürlük alanında eşitlikçi bakış açısıyla birlik içinde sınırların kaldırılarak serbest dolaşım imkanının sağlanması hedeflenmiştir. Güvenlik alanında; terörizm, insan kaçakçılığı, uyuşturucu ticareti gibi konularda Avrupa güvenliğinin sağlanması için birlikte çalışma ortamının oluşturulması hedeflenmiştir. Avrupa Birliği’nin adalet alanında belirlediği hedef ise ülkelerin farklı ulusal hukuk kuralları olmasına rağmen yargı sisteminde iş birliği yaparak birlik içerisinde eşit bir adalet anlayışının yerleşmesini sağlamaktır.⁹²

Avrupa Birliği’nin kuruluş temelleri 1950 yılında Fransız Bakan Schuman’ın önerileri ve ardından 1951 yılında kurulan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu’na kadar uzanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı’nın ham maddesi olarak nitelendirilebilen kömür ve çelik, Avrupa Kömür Çelik Topluluğu’nun kurulmasıyla ortak pazarda yer almış ve artık kalıcı barışın temellerini atan ürünlere dönüşmüştür.⁹³ 1957 yılında Avrupa entegrasyonu ve bütünleşmesi amacı doğrultusunda Roma Antlaşması yapılmış, Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulmuştur. Topluluk kuruluşunda Almanya, Fransa, Belçika, İtalya, Hollanda ve Lüksemburg olmak üzere altı devletten oluşmaktayken 1973 yılında Danimarka, İngiltere, İrlanda’nın, 1981 yılında Yunanistan ve ardından 1986 yılında İspanya ve Portekiz’in katılımıyla genişlemiştir.⁹⁴ 2013 yılında Hırvatistan’ın Avrupa Birliği’ne son dahil olan ülke olması ve 2020 yılında Birleşik

⁹¹ “Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma” <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>, [Erişim Tarihi: 05.12.2023].

⁹² “Action plan of the Council and the Commission on how best to implement the provisions of the Treaty of Amsterdam on an area of freedom, security and justice — Text adopted by the Justice and Home Affairs Council of 3 December 1998”, *Official Journal of the European Communities*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31999Y0123%2801%29> [Erişim Tarihi: 09.12.2023].

⁹³ “AB’nin Tarihçesi”, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, <https://www.avrupa.info.tr/tr/abnintarihcesi> [Erişim Tarihi: 15.12.2023].

⁹⁴ The history of the European Union”, European Union, https://europa.eu/european-union/about-eu/history_en [Erişim Tarihi: 05.12.2023]

Krallığın birlikten ayrılmasıyla günümüzde Avrupa Birliği'nin 27 üyesi bulunmaktadır.⁹⁵

1985 yılında Schengen Anlaşmasının imzalanmasıyla Avrupa içerisinde taraf ülkeler arasında iç sınırların kaldırılması, vize ve gümrük serbestilerinin sağlanmasıyla Avrupa bütünleşme süreci hız kazanmıştır. Nihayetinde 1992 yılında yapılan Maastricht Anlaşmasıyla Avrupa Birliği günümüzdeki haliyle ekonomik ve siyasi bir çatı olarak kurulmuştur.⁹⁶

Maastricht Anlaşmasıyla Avrupa Birliği'nin üç temel sütunu belirlenmiştir. Bu sütunlarla kastedilen, içeriğine göre farklı karar alma ve politika yapma süreçleri içeren alanları birbirinden ayırmaktır. İlk sütunda Avrupa Birliği içerisinde ortak geliştirilecek politikaların çoğu bulunurken, ikinci sütun birliğin ortak güvenlik ve dış politikasını içermektedir. Üçüncü sütun ise yargı mekanizması ve kolluk gücü gibi suça ve suçlulara karşı geliştirilen işbirliği alanlarını kapsamaktadır. Bu çalışmanın temelini oluşturan Avrupa Birliği'nin göç politikaları ise birinci sütun kapsamında değerlendirilmektedir.⁹⁷

3.2 Avrupa Birliği'nin Göç Politikalarının Tarihsel Gelişimi

I. Dünya Savaşı sonrasında içinde bulunduğu zor koşullar nedeniyle özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ne göç veren Avrupa, II. Dünya Savaşı sonrasında hem savaşın etkilerini ortadan kaldırılarak yeniden inşanın gerçekleştirilmesi amacıyla alınan göçmen işçiler hem de zamanla oluşan refahtan pay almak isteyenlerin göçüyle göç alan bir bölge haline gelmiştir. Avrupa'nın bu süreçte uyguladığı göç politikaları kendi içerisinde kaynaklanan nedenlerle değişiminin yanı sıra küresel gelişmelerden de etkilenecek şekilde şekillenmiştir. Bu nedenle Avrupa'nın göç politikalarını incelerken Soğuk Savaş dönemi ve sonrası olarak incelemek doğru olacaktır.

⁹⁵ “AB'nin Tarihçesi”, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, <https://www.avrupa.info.tr/tr/abnintarihcesi-> [Erişim Tarihi: 15.12.2023].

⁹⁶ “Tarihçe”, İktisadi Kalkınma Vakfı, https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=3&id=28 [Erişim Tarihi: 18.12.2023].

⁹⁷ “Avrupa Birliği Nasıl Çalışır?”, <https://www.avrupa.info.tr/fileadmin/Content/publications/tr/abnasilcalisir-2009.pdf>, [Erişim Tarihi: 18.12.2023].

3.2.1 Avrupa Birliği'nin Soğuk Savaş Dönemi Göç Politikaları [1945-1990]

II. Dünya Savaşının ardından genç nüfusunu önemli oranda kaybetmiş olan Avrupa ülkeleri, ekonomilerini yeniden canlandırmak ve savaşın yarattığı yıkımdan kurtulmak için işgücüne ihtiyaç duymuştur. İhtiyaç duyulan işgücü ise Güney Avrupa ve Akdeniz ülkelerinden sağlanmaya çalışılmıştır. 1945 yılından 1970'li yıllara kadar uzanan işçilere yönelik “Açık Kapı” politikasının uygulandığı bu dönemi “misafir [göçmen] işçiler dönemi” olarak tanımlamak mümkündür. Savaş sonrasında 1970'li yıllara kadar gelinen süreçte özellikle Batı Avrupa ülkeleri misafir işçiler sayesinde hızla sanayileşerek Avrupa'nın kalkınmasında öncülük etmişlerdir.⁹⁸ Bu noktada Almanya, Avusturya ve İsveç gibi ülkeler devletlerarası ikili anlaşmalar yoluyla işgücü sağlamaya çalışırken Fransa ve İngiltere gibi ülkeler ise öncelikli olarak eski sömürgelerinden işgücü temin etmeye çalışmışlardır. Avrupa'nın bu dönemde işçilere yönelik oluşturduğu göç politikalarının temeli ve göçmen işçilere yönelik toplumsal algı bu durumun geçici olduğu, istenildiği zaman misafir olarak gelen işçilerin ülkelerine dönecekleri yönünde gelişmiştir.

Avrupa'nın güneyinde yer alan ülkeler, Kuzey Afrika ve Türkiye işgücü temininde “kaynak ülkeler” olurken Almanya, Fransa, İngiltere başta olmak üzere diğer gelişmiş Kuzey Avrupa ülkeleri “hedef ülkeler” olmuştur. Anlaşılacağı üzere Misafir İşçilerin Avrupa'ya yönelen göç hareketleri kuzey-güney yönlü gerçekleşmiştir. İşçi göçlerinin sonucu olarak Avrupa ülkelerinde yabancı nüfusun vatandaşlara oranı yıllarla birlikte artışını sürdürmüştür. Şöyle ki, Batı Avrupa ülkelerinde 1950 yılında yabancılar toplam nüfusun %1,3'ünü oluştururken 1965 yılında bu oran %3,6, 1975 yılında %4,9, 1985 yılında %5,8, 1990'da %8,6 ve 2000 yılına gelindiğinde ise %10,3 olarak tespit edilmiştir.⁹⁹ 2018 yılında yapılan değerlendirmelere göre yabancıların Avrupa Birliği içerisindeki oranı %4,4 seviyesinde olmuştur.¹⁰⁰ Bu noktada yabancı nüfus oranının gerilemesinin nedeni olarak Birlik ülkelerinin 1970'li yıllardan sonra uygulamaya

⁹⁸ Stephen Castles, Guesworkers in Europe: A Resurrection. *International Migration Review*, Cilt: 40, Sayı 4, 2006, 741-742.

⁹⁹ Paola Subacchi, Temporary Immigration: A Viable Policy for Developed Countries, *Chatham House Briefing Paper*, IEP 05/01, 2005, 2.

¹⁰⁰ EUROSTAT [2019], “Migration and migrant population statistics”, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics, [Erişim Tarihi: 26.01.2023].

başladıkları göçü sınırlandırıcı politikaların yanında Birliğin geçen süre içerisinde genişlemesiyle artan nüfusunun da etkili olduğunu söylemek doğru olacaktır.

1945 sonrası hızla sanayileşmek için işgücü ithal eden Batı Avrupa ülkeleri gelen göçmen işçilere yönelik ortak bir göç politikası oluşturmamışlardır. Her ülke bireysel girişimleriyle işgücü ihtiyacını gidermeye çalışmıştır. Bu dönemde göçmenler Avrupalılar tarafından bir sorun olarak görülmemiş ve 1973 yılında küresel anlamda etkili olan petrol krizine kadar giden süreçte göçmen işçilere yönelik Avrupa'nın "açık kapı" politikası devam etmiştir.¹⁰¹

1970'li yıllardan Soğuk Savaşın sonuna kadar geçen süreçte Avrupa Birliği göçü sınırlandırmaya yönelik politikalar oluşturmaya başlamıştır. Arap – İsrail savaşlarının küresel siyasette yansımaları, 1973 yılında petrol krizini beraberinde getirmiştir. Petrol ihtiyacı yüksek olan Avrupa ülkelerinde petrolün varil fiyatının yükselmesiyle ekonomik kriz dönemi başlamıştır. Avrupa'da oluşan ekonomik durgunluk, artan işsizlik ve azalan refah neticesinde toplumsal tepkilerin oluşmasıyla artık işçi göçlerinin sınırlandırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Altını çizmek gerekir ki Avrupa ülkelerini göç sınırlamasına iten nedenlerden biri de gelişen teknoloji sayesinde ihtiyaç duyulan işgücünün azalması olmuştur.¹⁰²

İngiltere, Avrupa ülkeleri içerisinde işgücü göçüne yönelik kısıtlamaları içeren düzenlemeleri ilk hazırlayan devlet olmuştur. 1971 yılında İngiltere'nin göçe yönelik kısıtlayıcı nitelikteki politikalarını 1972 yılında Fransa'nın, 1973 yılında ise Almanya'nın politikaları izlemiştir.¹⁰³ Bu ülkeler sadece göçü önleyici ve kısıtlayıcı düzenlemeler yapmamışlar, aynı zamanda halihazırda bulunan göçmen işçilerin geri dönmelerine yönelik teşvik programları da açıklamışlardır. Ancak bu teşvik programları beklenen başarıya ulaşamamış, 1973 ve 1975 yılları arasında göçmen işçilerin yalnızca %10' unun döndüğü değerlendirilmiştir.¹⁰⁴ Bu durumdan

¹⁰¹ Yeliz Yazan, *Avrupa Birliği'nin Yasadışı Göç Politikası*, İstanbul: Milenyum Yayınları, 2016, 81-82.

¹⁰² Hakan Samur, Avrupa Birliği'nde Göçe Yönelik Global Yaklaşım. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2008, 3.

¹⁰³ Randall Hansen, Migration to Europe since 1945: Its History and its Lessons. *The Political Quarterly*, cilt 74 sayı 1, 2004, 27. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1467-923X.2003.00579.x#accessDenialLayout> . [Erişim Tarihi: 25.10.2023].

¹⁰⁴ Ayhan Gençler, Avrupa Birliği'nin Göç Politikası, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, cilt 0, sayı 49, 2005, 175.

anlaşılabacağı üzere Avrupa ülkelerinin göçmenleri misafir işçi olarak görerek ihtiyaç ortadan kalktığına onları gönderebileceklerine dair inançları ortadan kalkmıştır. Değişen bu algının yerini göçmenlere yönelik artan hoşnutsuzluk duygusu almıştır. Bu süreçten sonra Avrupa’da göçmenler misafir olarak değil, entegrasyon sorunu yaşayan, sosyal yardımlara ihtiyaç duyan ve devletin kendi vatandaşlarına vereceği refahı paylaşan tehdit unsurları olarak görülmeye başlanmıştır.¹⁰⁵ Avrupa devletlerinin göçmenlerin öncelikle insan olduğunu unutarak onları sadece işgücü olarak görmelerinin büyük bir hata olduğunu anladıkları bu dönemde, onların tıpkı ülke vatandaşları gibi ihtiyaçlara sahip olmalarıyla ve bu durumun devletlere sorumluluk yüklemesiyle yüzleşmişlerdir.¹⁰⁶

Göçmenlerin geri dönmelerinin sağlanamadığı ve göçmenlere yönelik olumsuz toplumsal algının arttığı bu dönemde gelen işçilerin insan hakları kapsamında kendi ülkelerindeki aileleriyle birleşmesi ve onlarla yeni göçmenlerin Avrupa’ya girişi de söz konusu olmuştur. Göçü kısıtlamaya çalışan politikalara rağmen Avrupa ülkelerindeki göçmenlerin nüfusunun %30-50’ si aile birleşimi amacıyla göç etmişlerdir.¹⁰⁷

Aile birleşiminin yanında bir diğer önemli göçmen unsuru da sayıları 1980’li yıllardan itibaren giderek artan sığınmacılardır. Sığınmacıların ve aile birleşiminin göçü artırıcı etkileri düşünüldüğünde göçmenler için göç sahası genişlemiş ve nihayetinde Güney Avrupa ülkeleri de artık göçün hedef ülkeleri olmaya başlamıştır.¹⁰⁸

Göç konusu artık 1950’li yıllarda olduğu gibi devletlerin bireysel olarak ilgilenebilecekleri bir konu olmaktan uzaklaşarak devletlerarası bir politik unsur haline gelmiştir. Göç konusunun politikleşmesiyle devletlerarası işbirliği ve ortak çalışma

¹⁰⁵ Hasan Canpolat ve Hakkı Onur Arıner, “Küresel Göç ile Avrupa Birliği ile Türkiye’nin Göç Politikalarının Gelişimi”, *ORSAM Raporu*, Rapor No 22, Haziran 2012, 12.

¹⁰⁶ Bezen Balamir Coşkun ve Ece Çim, “Avrupa Birliği Ortak Göç ve Mülteci Politikaları ve İnsani Güvenlik İkilemi”, https://www.academia.edu/20051180/Avrupa_Birliği_Ortak_Göç_ve_Mülteci_Politikaları_ve_İnsan_Güvenliği_İkilemi, [Erişim Tarihi: 16.03.2023].

¹⁰⁷ SOPEMI, International Migration Outlook 2008, *Organisation for Economic Cooperation and Development*, [2008], 37.

¹⁰⁸ Rinus Penninx, Dimitrina Spencer, Nicolas Van Hear, Migration and Integration in Europe: The State of Research. *ESRC Centre on Migration, Policy and Society [COMPAS]*, University of Oxford, 2008, 5.

için yapılan girişimler de artmıştır. Bu durum Avrupa Birliği'nin bir çatı olarak göçe dair ortak politikalar oluşturmalarının zeminini hazırlamıştır.¹⁰⁹

3.2.2 Avrupa Birliği'nin Soğuk Savaş Sonrası Göç Politikaları

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaşın sona ermesi Avrupa göç tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1945 yılından itibaren başta misafir işçiler olmak üzere Avrupa'ya yapılan göçlerin güneyden kuzey istikametlere doğru yapıldığını belirtilmişti. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise eski komünist ülkelerde kötü şartlarda ve çağdaş dünya nimetlerinden yoksun bulunan bireyler göçlerini doğudan batıya doğru başlatmışlardır. Güney – kuzey yönlü göç dalgalarına doğu-batı yönlü göç dalgaları da eklenmiştir. Bu kitlelerin göçü aile birleşimi veya işçi nitelikli göçler olarak değil, Doğu Avrupa'daki “demir perdenin” kalkması ve Yugoslavya iç savaşı nedeniyle oluşan krizlerden kaçan sığınmacıların göçü olarak gerçekleşmiştir.¹¹⁰

Misafir işçi göçünün olduğu dönemde Kuzey ve Batı Avrupa ülkelerine göç veren İspanya, İtalya ve Yunanistan gibi Güney Avrupa ülkeleri yeni göç dalgalarıyla göç veren değil, göçün hedefindeki ülkeler haline gelmiştir. 1990 yılında Avrupa Birliği ülkeleri yayılan göç dalgasının neticesinde ekonomik sıkıntıların artması ve toplumsal tepkinin oluşmasından dolayı iltica sisteminde düzenlemeler yaparak göçü kontrol altına almaya çalışmışlardır. Bu amaçla iltica başvurularının tek bir üye ülkeye yapılmasını ve bu sayede sığınmacı hareketlerinin kontrol altına alınmasını planlayan 1990 Dublin sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşme ve kısıtlayıcı önlemlere rağmen 1990'lı yıllarda Doğu Avrupa'dan Batı Avrupa'ya 850 bin kişiye ulaşan sığınmacı akını engellenememiştir.¹¹¹

Bu dönemde görüldüğü üzere Doğu Almanya ve Doğu Avrupa ülke vatandaşları yüzlerini Batı Avrupa ülkelerine dönmüştür. Başta Batı Almanya ve Avusturya bu göç dalgalarından en çok etkilenen ülkeler olmuştur. Özellikle komünist rejimle yönetilen

¹⁰⁹ Yeliz Yazan, a.g.e, 83.

¹¹⁰ John Salt, Current Trends in International Migration in Europe, Council of Europe, 2005,3. https://www.coe.int/t/dg3/migration/archives/Documentation/Migration%20management/2004_Salt_report_en.pdf . [Erişim Tarihi: 13.06.2023].

¹¹¹ John Salt, a.g.e, 17.

Doğu Almanya vatandaşları hem etnik ve dilsel uygunluk hem de coğrafi yakınlık nedeniyle Batı Almanya'ya akın etmiştir. 2000 yılına gelindiğinde 3,9 milyonu Alman kökenli olan 6,7 milyon kişi Batı Almanya'ya yerleşmiştir.¹¹²

Bir yandan misafir işçilerin aile birleşimleri nedeniyle göç alan Avrupa, diğer bir yandan da küresel gelişmelerin getirdiği kaos ortamında sığınmacı akınına uğramıştır. Ve bu süreçte 2000'li yılların başında Avrupa Birliği ülkelerinde göçmen sayısı 18,8 milyona yani toplam nüfusun %5 ine ulaşmıştır.¹¹³

Soğuk Savaşın bitimiyle genel olarak değerlendirildiğinde 1990'lı yıllarda Avrupa Birliği'nin göç ve göçmenlere yönelik tutumunun güvenlik kaygılarıyla şekillendiğini, göç ve güvenlik ilişkisinde bir denge arayışının olduğunu söylemek mümkündür. Avrupa Birliği kuruluş değerlerinde bulunan insan hakları ve demokratik değerler vurgusunu kaybetmemek üzere göçmenlere yönelik entegrasyon politikaları oluşturmuştur. Bununla birlikte Birlik vatandaşlarının ekonomik kaygılarından dolayı oluşan göçmenlere yönelik olumsuz bakış açısını değiştirmeye çalışmış ve sığınmacı akınlarına karşı sınır güvenliğinin sağlanmasına dair tedbirler almıştır. Böylelikle hem Avrupa Birliği'nin kuruluş değerlerine bağlı kalınmış hem de Birliğin güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır.¹¹⁴

2000'li yıllara kadar Avrupa'ya yönelik olan göçler genellikle coğrafi olarak yakınlığı olan Akdeniz havzasından ve Doğu Avrupa ülkelerinden gerçekleşmiştir. 2000 yılı sonrasında göç hareketleri incelendiğinde Avrupa'ya dünyanın farklı uzak noktalarından dahi göçlerin olduğu dikkat çekmiştir. Bu durum öncelikle küreselleşmenin getirdiği teknolojik imkanların ücra noktalara kadar ulaşması ve iletişim imkanlarının artmasıyla ilgili olsa da, Avrupa'nın göçmenlere yönelik önleyici politikalarının başarısız olduğunu da ispatlar niteliktedir. Avrupa artık sadece yakın

¹¹² Barbara Dietz, East West Migration Patterns in an Enlarging Europe: The German Case. Osteuropa-InstitutMunich, 2002, 1. https://www.researchgate.net/publication/233212560_East_West_Migration_Patterns_in_an_Enlarging_Europe_The_German_Case . [Erişim Tarihi: 30.06.2023].

¹¹³European Commission, The Social Situation in the European Union 2003, 2003,120. http://ec.europa.eu/employment_social/social_situation/docs/SSR2003_en.pdf, [Erişim Tarihi: 02.07.2023].

¹¹⁴ Göç Avrupa'da Başlıca Yoksulluk Riski Unsuru, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Bülteni, Sayı 13, Haziran 2006,1-3.

coğrafyalardan kuzey-güney veya doğu-batı eksenli göçler alan bir bölge olmaktan ziyade küresel anlamda göçün cazibe merkezi olmaya başlamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde 2001 yılının 11 Eylül tarihinde meydana gelen terör saldırılarından sonra Avrupa Birliği'nin güvenlik algıları değişmiştir. Dünyaya yayılan İslami terör endişesi başta Müslüman ülkeler kaynaklı göçler olmak üzere Avrupa ülkelerinin güvenlik kaygılarını artırmıştır. Göçmenler konusunda entegrasyon çalışmalarından çok artık güvenlik odaklı politikalar ön plana çıkmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda Avrupa Birliği, Avrupa'ya yönelen göçlere karşı sınır güvenliğini artırarak göçü kontrol altına almak amacıyla yeni düzenlemelere ihtiyaç duymuştur.

Avrupa Birliği göç politikalarının nasıl seyrettiğini incelerken somut sözleşmeler ve önlemlerin yanında dönemin Birlik temsilcilerinin söylemlerini incelemek de faydalı olacaktır. Bu bağlamda 2000 yılından sonra Avrupa Birliği'nin resmi kaynaklarında ve temsilcilerinin söylemleriyle vurgulanan “İyilik İçin Güç [Force for Good]” kavramı karşımıza çıkmıştır. Bu kavram ve söylem, Avrupa Birliği'nin uluslararası alanda iyilik için çalışan bir güç olduğunu öne çıkarmaya çalışmıştır. Avrupa ülkeleri sadece kendi vatandaşlarının iyiliği için değil, herkes için refahı, özgürlüğü ve adaleti dileyen, bunun için çalışan bir Birlik imajı yaratmaya çalışmışlardır. Bu söylem ve göçlerin önlenmesine yönelik ihtiyaç duyulan düzenlemelerin gerekliliği düşünüldüğünde, dönemin Avrupa Birliği dış politikası oluşturulurken realizm ve idealizm dengesi bulunmaya çalışılmıştır.¹¹⁵ Hem etik değerlere yönelik vurgulamalar yapılmış hem de güvenlik odaklı bakış açısı korunmuştur.¹¹⁶ Bu politik bakış açısı yıllarca devam etmiş, 2016 yılında yayınlanan Avrupa Birliği Küresel Stratejisinde “ilkeli pragmatizm”¹¹⁷ olarak yeniden kavramsallaştırılmıştır.

Avrupa Birliği yukarda bahsedilen dış politika anlayışının ve kendisine yönelen göçleri önleme ihtiyacının neticesinde “Avrupa Komşuluk Politikasını” ortaya çıkarmıştır. Mart 2003 ve Mayıs 2004 tarihli Avrupa Komisyonu raporlarıyla oluşturulan bu

¹¹⁵ Tim Dunne, “Good citizen Europe,” *International Affairs*, cilt 84, no 1, [2008], 16.

¹¹⁶ Esther Barbé ve Elisabeth Johansson-Nogués, “The EU as a Modest ‘Force for Good’: the European Neighbourhood Policy,” *International Affairs* cilt 84, no 1, [2008], 85.

¹¹⁷ Avrupa Dış Faaliyetler Servisi, “Paylaşılan Vizyon, Ortak Eylem: Daha Güçlü Bir Avrupa, Avrupa Birliği Dış ve Güvenlik Politikası için Küresel Strateji,” [Brüksel, Haziran 2016], [Erişim Tarihi: 03.08.2023], https://eeas.europa.eu/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf .

politika, 1990 yılların göç ve güvenlik anlayışından farklı bir bakış açısıyla hazırlanmıştır. Komşuluk Politikası, başta düzensiz göç olmak üzere insan ticareti, uyuşturucu, fuhuş gibi asayiş konularının yanında enerji, ulaştırma gibi küresel ve bölgesel konularda Avrupa Birliği'nin Stratejik amaçlarına uygun çözümler üretmeyi planlamıştır. Doğu Avrupa, Akdeniz havzası ve Kafkasya ülkeleriyle gönüllülüğe dayalı işbirliği imkanları oluşturmayı amaçlayan “komşuluk politikası” gereğince işbirliğine dahil olan ülkeler Avrupa Birliği tarafından çeşitli alanlarda ve şekillerde desteklenecektir.¹¹⁸

Avrupa Ülkeleri, komşu ülkelere ve Dünyaya Avrupa Birliği'nin kuruluş değerlerini yansıtan “İyilik İçin Güç” söylemleriyle verdiği mesajın devamında oluşturulan “Komşuluk Politikası”¹¹⁹ da düzensiz göçle mücadele konusunda verimli bir sonuç doğurmamıştır. Göçün küresel bir konu olması ve daha kapsamlı çözümler üretmek için küresel işbirliği imkanlarının araştırılması Avrupa için zorunluluk haline gelmiştir. Bu nedenle “Komşuluk Politikası” sonrasında “Göçe Yönelik Global Yaklaşım” programı devreye alınmıştır. 2005 yılının Aralık ayında Avrupa Konseyinin açıkladığı bu programla Birlik üyelerinin diğer ülkelerle çözüm gerektiren alanlarda diyaloglarını ve ortak çalışma isteklerinin artırılması amaçlanmıştır. Buna göre, ülkeler arası diyalog artırılarak düzenli göçlerin daha iyi yönetilmesi gerekliliği ve düzensiz göç, insan ticareti gibi yasa dışı konularla mücadele edilmesi karara bağlanmıştır. Ayrıca göç ve ülkelerin kalkınması arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi, uluslararası koruma ve iltica sistemlerinin iyileştirilmesi gerekliliğe yönelik kararlar da Avrupa Konseyi tarafından kabul edilmiştir.¹²⁰

“Göçe Yönelik Global Yaklaşım” kapsamında vize işlemlerinin kolaylaştırılması ve geri kabul anlaşmaları, Birliğin diğer ülkelerle yapacağı ikili anlaşmalar ve eylem planlarıyla Avrupa'nın stratejik hedeflerinin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu

¹¹⁸ Hakan Samur, a.g.e, 5.

¹¹⁹ Esther Barbé ve Elisabeth Johansson-Nogués, The EU as a Modest ‘Force for Good’: the European Neighbourhood Policy. *International Affairs*, cilt 84, sayı 1, [2008], 81. https://www.academia.edu/4793706/The_EU_as_a_modest_force_for_good_the_European_Neighbourhood_Policy, [Erişim Tarihi:10.08.2023].

¹²⁰ European Commission, [2019a], Global Approach to Migration and Mobility. https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/global-approach-to-migration_en . [Erişim Tarihi: 20.08.2023].

yaklaşım doğrultusunda göç kaynağında önlenmek istenilmiştir. Göç veren ülkelerin düşük refah seviyesi ve yoksulluk içinde olmaları vatandaşları göçe teşvik etmektedir. Bu duruma yönelik bu ülkelerde yoksulluğun ortadan kaldırılması ve refahın artırılması gerekmektedir. Avrupa Birliği bu doğrultuda göçe kaynaklık eden ülkelerdeki bataklığı kurutmak için ülkelerin ekonomik büyümelerini ve kalkınmalarını desteklemiştir. Bu duruma örnek vermek gerekirse Avrupa Komisyonu raporlarına göre göçün kaynağında önlenmesi amacıyla Kuzey Afrika ve Sahra Altı Afrika ülkelerine 2004-2013 yılları arasında 1 milyar avrodan fazla yardım yapılmıştır.¹²¹

Avrupa Birliği, 2000 yılı sonrasında ekonomik büyümenin durma noktasına gelmesi nedeniyle göçün olumlu yanlarıyla da ilgilenmeye başlamıştır. Küresel rekabette kendi konumunu korumak ve güçlendirmek amacıyla nitelikli insan gücünü Avrupa'ya çekmeye çalışmıştır. Niteliksiz insan göçünü önlemeye çalışırken nitelikli insan göçüne yönelik yasal düzenlemeler hazırlamıştır. 2009 yılında Avrupa Komisyonu tarafından kabul edilen “Blue Card / Mavi Kart” uygulaması bu duruma örnek teşkil etmektedir. Mavi Kart uygulamasıyla Birlik dışındaki ülkelere yüksek eğitim almış kişilerin dil şartı aranmaksızın Avrupa'ya gelmeleri ve istihdama katkı sunmaları kolaylaştırılmıştır.¹²²

Avrupa Birliği'nin Mavi Kart gibi uygulamalarla gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerdeki nitelikli insan gücünü kendine çekmeye çalışması, bu ülkelerin geleceği açısından olumlu bir durum değildir. Bu ülkelerin gelecekte nitelikli insan gücü yokluğu dolayısıyla refah kaybı yaşama ve yoksulluğa düşme ihtimalleri yüksektir. Avrupa Birliği bu durumda kendisiyle açıkça çelişmektedir. 2000 yılı sonrasında Avrupa'nın kendisini “İyilik İçin Güç” olarak tanımlayan söylemleri ve sonrasında gelen “Göçe Yönelik Global Yaklaşım” stratejisiyle göçe kaynaklık eden ülkelerdeki yoksulluğu ortadan kaldırma girişimleri anlamını kaybetmektedir. Nihayetinde uzun dönem düşünüldüğünde yoksullukla mücadelenin sürdürülebilir olmadığı ülkelerde bireyler daha iyi bir yaşam için göç yollarına düşeceklerdir.

¹²¹ European Commission, a.g.e.

¹²² EU Blue Card Network. [2019], Live and work in the European Union!, <https://www.apply.eu> . [Erişim Tarihi:20.08.2023].

2000 yılı sonrası süreçte bu projelerden anlaşılacağı üzere Avrupa Birliği, kendi stratejik hedefleri doğrultusunda ekonomik gücünü kullanarak hem sınır güvenliğinin sağlanması hem de göçün önlenmesine yönelik güvenlik odaklı dış politika geliştirmiştir. 2010 yılında Arap Baharı olarak tanımlanan Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde yaşanan krizler, Avrupa Birliğini yeniden büyük bir göç akınıyla yüzleşmek durumunda bırakmıştır.

Arap Baharının iktidar değişikliklerine ve iç savaşlara dönüştüğü bu süreçte Avrupa Birliği, göç dalgalarının önlenmesi amacıyla Kuzey Afrika ülkeleriyle “Göçe Yönelik Global Yaklaşım” projesi kapsamında “Göç, Hareketlilik ve Güvenlik Diyalogları” başlıklı bir yaklaşımla karşılıklı çıkarlara dayanan çözümler üretmeye çalışmıştır.¹²³ Avrupa Birliği bu çözümler yani göçün doğru yönetimi için 2014-2020 yılları arasında 94,5 milyar euro kaynak ayırmıştır. Bu duruma ek olarak Avrupa Komisyonu göç yönetim bütçesinin önemli bir artışla 2021-2027 yılları arasında 123 milyar avro olarak açıklamıştır.¹²⁴

Günümüzde Avrupa Birliği, tüm çabalarına rağmen göç yönetimi konusunda sorunlar yaşamaya devam etmektedir. Avrupa Birliği’nin kara sınırlarında güvenlik sağlanmış ve göçe yönelik tedbirler başarıyla uygulanıyor olsa da deniz sınırları için aynı durum geçerli değildir. Özellikle denizden Afrika’ya coğrafi yakınlığı bulunan İtalya, İspanya ve Yunanistan gibi Birlik ülkeleri denizden gelen düzensiz göç dalgalarına karşı mücadele etmeye devam etmektedir. Bu durum özellikle Avrupa Birliği’nin Afrika ülkelerinde göçü kaynağında önleme çalışmalarının başarısız olduğunu da göstermiştir. Bu süreçte Avrupa Birliği göçe kaynaklık eden veya göç yolu üzerinde bulunan ülkelerle “Geri Kabul” anlaşmaları yaparak göç yönetimini sağlamaya çalışmaktadır.

3.3 Avrupa Birliği’nin Göç Politikasını Oluşturan Çalışmalar

II. Dünya Savaşından sonra büyük yıkımın yaşandığı Avrupa’da yeniden bir savaşın yaşanmaması ve kalıcı barış için birlik olma yolunda hızla adımlar atılmıştır. Avrupa

¹²³ Sergio Carrera, Joanna Parkin ve Leonhard Den Hertog, EU migration Policy After The Arap Spring: The Pitfalls of Home Affairs Diplomacy, *Centre for European Policy Studies, Policy Paper*, Ağustos 2012, 1.

¹²⁴ European Parliament, The migration issue, BRIEFING EU policies – Delivering for citizens, European Parliamentary Research Service, [2019a], 9-10.

Birliği'ne giden süreçte ekonomik alanda başlayan ortaklık zamanla sosyal ve siyasi alanlarda da kendini göstermiştir. Savaş sonrası süreçte devletlerin tek başlarına oluşturdıkları göçe yönelik politikalar zamanla ulusüstü bir yapıya ulaşarak Avrupa Birliği çatısı altında oluşturulmaya başlanmıştır. Avrupa ülkeleri, özellikle 1980'li yıllardan sonra artan göçlere karşı yasal bir zemin yaratarak ortak hareket etmişlerdir. Göç konusunda hukuki altyapının oluşturulması için Birlik ülkeleri arasında düzenlemeler ve anlaşmalar yapılmıştır. Çalışmanın bu kısmında bu düzenlemelerin Avrupa Birliği'nin göç politikasına etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

3.3.1 Trevi Grubu

Adını Roma'da bir bölgeden alan Trevi Grubu, 1975 yılında Roma Anlaşmasının imzalanmasıyla terör, radikalizm ve şiddet olaylarına karşı kurulmuş bir oluşumdur. Devletlerin bakan düzeyinde temsil edildiği grubun 1987 toplantısında göç konusunun ele alınmasıyla Avrupa Birliği'nin göç tarihi açısından göçe yönelik ilk girişim olmuştur.¹²⁵ Bu bağlamda Trevi Grubu, ülkelerin göç ve göçmenlere bakış açısı, iç ve dış sınır güvenliğinin sağlanması ve vize işlemleri hakkında çalışmalar yapmıştır.¹²⁶

1993 yılında Trevi Grubu'nun görev ve yetki alanları Maastricht Anlaşmasının üçüncü sütununda tanımlanan “adalet ve içişleri” bölümüne dahil edilmiştir.¹²⁷

3.3.2 Schengen Anlaşması

Avrupa'nın işgücüne ihtiyacı olduğu dönemde gelen işçilerin aileleriyle birleşmeleri ve 1970 yılların getirdiği ekonomik sıkıntılar Avrupa ülkelerini göçü sınırlayıcı düzenlemeler yapmaya yöneltmiştir. Bu bağlamda ortak sınır oluşturulması konusunda tartışmalar yaşanmış ve nihayetinde 1985 yılında Schengen Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya taraf ülkeler arasında iç sınırların kaldırılması, “özgürlük, güvenlik ve adalet” alanı yaratılmasına yönelik kararlar alınmıştır. Fransa, Belçika, Hollanda,

¹²⁵ Juliet Lodge ve Mustafa Bayburtlu, *Avrupa Birliği'nin Adalet ve İçişleri Alanındaki Müktesebatı ve Türkiye'nin Uyumu*, İstanbul, İKV Yayınları, 2002, 23.

¹²⁶ Tony Bunyan, “Trevi, Europol and the European State, Statewatching the New Europe”, 1993, 9. <https://www.statewatch.org/news/handbook-trevi.pdf> . [Erişim Tarihi: 22.09.2023].

¹²⁷ Sühal Şemşit, “Avrupa Birliği Göç Politikasının Güvenlikleştirilmesi ve Dışsallaştırılması: Türkiye'ye Yansımaları”, Doktora Tezi, 2010, 87.

Almanya ve Lüksemburg’la başlayan Schengen Anlaşması, İspanya ve Portekiz’in de dahil olmasıyla 1995 yılında aktif olarak uygulanmaya başlanmıştır.¹²⁸

Bu ülkelerin oluşturduğu Schengen bölgesinde yapılan düzenlemeler “dahili sınır denetimlerinin kaldırılması ve dış sınırların ortaklaştırılmasının yanında, vize, göç, üçüncü ülke vatandaşlarının dolaşımı ve ikameti, sığınma, polisiye iş birliği, adli iş birliği, suçluların iadesi ve kişisel verilerin korunması gibi konuları da kapsamaktadır.”¹²⁹

Schengen sistemi ülkelere gerekli gördükleri durumlarda kaldırılan iç ve dış sınırlarda tekrar kontrolü ele alma yetkisi de tanımlamaktadır.¹³⁰ Anlaşmaya taraf bazı ülkeler bu yetkilerini 2016 yılında yaşanan yoğun göç dalgasına karşı ve 2020 yılının Mart ayında başlayan Koronavirüs pandemisinde kullanarak kara, hava ve deniz sınırlarını kapatmışlardır.

Schengen Anlaşmasının taraf ülkelerin vatandaşlarına vizesiz serbest dolaşım özgürlüğü sağlaması olumlu bir durum iken bu özgürlüğün suçlular tarafından da kullanılabilir olması Schengen sisteminin eleştirilmesine yol açmıştır. Schengen sisteminin benzer durumlarda yetersizliklerini gidermek için Schengen Sözleşmesi 1999 yılında Amsterdam Anlaşması içeriğine dahil edilerek Avrupa Birliği müktesebatına girmiştir.¹³¹

Avrupa Birliği’nin genişleme stratejisinin bir sonucu olarak Schengen Anlaşmasına taraf olan ülkelerin sayısı da zamanla artmış ve günümüzde 27 ülkeye ulaşmıştır. Bu ülkelerden Norveç, İzlanda, İsviçre ve Lihtenştayn Avrupa Birliği üyesi değilken,

¹²⁸ European Commission, Schengen Area, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen_en, [2019b], [Erişim Tarihi: 30.09.2023].

¹²⁹ Joanna Apap ve Angelina Tchobadjiyska, “What about the Neighbours? The Impact of Schengen along the EU’s External Borders”, *CEPS Working Document*, Sayı 210, Brüksel, CEPS Publications, 2004, 4.

¹³⁰ European Council, The Schengen Acquis, [2000], 20. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:239:0001:0473:EN:PDF>, [Erişim Tarihi: 03.10.2023].

¹³¹ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş, “Avrupa Birliği Hukuku”, Ankara, Asil Yayınları, 2011, 319.

Avrupa Birliği üyesi olan Romanya, Bulgaristan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Schengen bölgesine dahil olamamıştır.¹³²

3.3.3 Maastricht Anlaşması

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla hem eski Sovyet ülkelerinden hem de Doğu Avrupa ülkelerinden Avrupa Birliği üzerinde göç baskısı artmıştır. Bu göç dalgalarına karşı Avrupa Birliği'nin ortak karar alma ve göç yönetimi yapma eğilimi güçlenmiştir. Bu gelişmeler neticesinde 7 Şubat 1992 yılında Maastricht Anlaşması imzalanmış olup anlaşma 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Maastricht Anlaşması aynı zamanda Avrupa Ekonomik Topluluğunun Avrupa Birliği'ne dönüştüğü anlaşma olması nedeniyle Birliğin kurucu anlaşması olarak kabul edilmiştir.¹³³

Avrupa Birliği'nin üç ana sütunu Maastricht Anlaşmasıyla belirlenmiştir. Bu anlaşmayla Avrupa'yı baskı altına alan ve sınır güvenliğini tehdit eden göç ve iltica konuları Avrupa Birliği çatısı altında yeniden düzenlenmiştir. Daha önce oluşturulan ve düzensiz göçle mücadele amacı olan “Trevi Grubu” ve “Göç Grubu” gibi devletler arası işbirliğinin olduğu yapılar Maastricht Anlaşmasıyla Avrupa Birliği'nin üçüncü sütununa entegre edilmiştir.¹³⁴ Adalet ve içişleri üzerine oluşturulan anlaşmanın bu sütunuyla göç konusu devletler üstü kurumsal bir yapıya kavuşmuştur.¹³⁵

Maastricht Anlaşmasıyla “Birlik vatandaşlığı” tanımlanmıştır. Buna göre Birliğe üye devletlerin vatandaşları Birlik sınırları içerisinde serbest dolaşım ve ikamet hakkı kazanmıştır. Avrupa Birliği'nin dış sınırlarının korunması konusunda öne çıkan güvenlik odaklı bakış açısının hakim olduğu, iç sınırlarda ise “vatandaşlık haklarını güçlendiren”¹³⁶ özgürlükçü bir bakış açısının korunduğu dönem başlamıştır.

¹³²Schengenvisainfo, “Schengen Area- The World's Largest Visa Free Zone”, [2019a]. <https://www.schengenvisainfo.com/schengen-visa-countries-list/>. [Erişim Tarihi: 03.10.2023].

¹³³ Cansu Güleç, Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları, TESAM Akademi Dergisi, Temmuz 2015, 97-98.

¹³⁴ Hasan Canpolat ve Hakkı Onur Arıner, Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi, ORSAM Raporu, No:22, Ankara, 2012, 13

¹³⁵ Başak Somuncu, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde Uluslararası Göç Politikası, Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir. 2006, 46.

¹³⁶ Kees Groenendijk, Local Voting Rights for Non- Nationals in Europe: What We Know and What We Need to Learn. Migration Policy Institute- Transatlantic Council on Migration Report, 2008, 9. <https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/Groenendijk-final%5B1%5D.pdf> [Erişim Tarihi: 20.11.2023]

Avrupa Birliği'nin mevcut göç politikalarına etkisi açısından genel hatlarıyla Maastricht Anlaşması, Avrupa Birliği'nin göç yönetimi konusunda sığınmacı sisteminin oluşturulmasını, Birlik dış sınır güvenliğinin sağlanmasını, Birlik üyesi olmayan devletlerin vatandaşlarına yönelik uygulanacak göç politikasının belirlenmesi ve bunların yanı sıra polisiye konularda iş birliğinin artırılmasını amaçlamıştır.¹³⁷

3.3.4 Dublin Anlaşması

1 Eylül 1997 tarihinde uygulamaya geçen Dublin Anlaşması, Avrupa Birliği'ne gelen yoğun göç dalgalarına karşı sığınmacı sisteminin oluşturulmasını ve Birlik sınırlarında bulunan sığınmacıların durumlarına yönelik Avrupa Birliği çatısı altında hukuki zemin oluşturulmasını amaçlamıştır.¹³⁸

Anlaşmayla Avrupa Birliği'nin oluşturduğu sığınmacı sisteminde iltica başvurularının hızlı bir şekilde tek bir üye devlet tarafından ele alınabilmesi planlanmıştır. Başka bir ifadeyle iltica talep başvuruları sadece bir üye devlete yapılacak ve o devletin incelemesi olumsuz neticelendiyse mükerrer başvurular başka bir üye devlete yapılamayacaktır. Böylelikle Avrupa Birliği'nin göç yönetimi konusunda ortak bir sisteme göre hareket etmesi ve üye ülkelerin ulusal mevzuatlarından doğan farklılıkların önlenmesi planlanmıştır.¹³⁹

Göç dalgalarının önlenememesi ve sürekli olmasından dolayı Dublin Anlaşmasıyla oluşturulan Avrupa İltica Sisteminin etkinliği üye devletler tarafından sorgulanmaya başlamıştır. Bu nedenle güncellenerek varlığını sürdüren Dublin Anlaşmasına ek yönetmelikler yayımlanmıştır. Bu bağlamda 2003 yılında Dublin II, 2013 yılında Dublin III, 2016 yılında ise Dublin IV yönetmelikleri kabul edilmiştir.¹⁴⁰

¹³⁷ European Communities, Treaty on European Union, 1992. https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf . [Erişim Tarihi: 20.10.2023].

¹³⁸ Aslıhan Selen Bingöl ve Çağatay Özdemir, Almanya ve Hollanda'da Türk Göçmen İşçi Çocuklarına Dönük Eğitim Politikaları ve Uygulamaları, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12[2],2014.

¹³⁹ Ayhan Gençler, Avrupa Birliği'nin Göç Politikası, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı 49, 2005, 188.

¹⁴⁰ European Commission, Country Responsible for Asylum Application [Dublin] https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/examination-of-applicants_en ,[2019c], [Erişim Tarihi: 25.11.2023].

Dublin Anlaşması genel olarak değerlendirildiğinde Avrupa göç politikaları açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Avrupa Birliği'nin karar alma süreci hızlanmış, sistemli bir şekilde çoklu iltica başvurularının önüne geçilmiştir.

3.3.5 Amsterdam Anlaşması

1997 yılında imzalanarak 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Anlaşması, Avrupa Birliği'nin göç yönetimi konusunda önemli uzlaşılardan biri olmuştur. Maastricht Anlaşması kısmında belirtildiği üzere “Adalet ve İçişleri” sütununda yer alan göç ve göçmenlere yönelik konular için Amsterdam Anlaşması yeni bir başlık açmıştır. “Vize, İltica, Göç ve Kişilerin Serbest Dolaşımına İlişkin Diğer Politikalar” başlığı altına alınan göç politikaları, Amsterdam Anlaşmasıyla “Avrupa Toplulukları” adlı birinci sütuna dahil edilmiştir. Avrupa Birliği'nin Kurucu anlaşması, Maastricht'te Amsterdam Anlaşmasıyla yapılan bu düzenlemeyle Birlik, göç yönetimi hususunda devletler üstü hukuki bir bağlayıcılığa sahip olmuştur.¹⁴¹ Amsterdam Anlaşmasıyla Schengen Sözleşmesi de Avrupa Birliği mevzuatına eklenerek Birliğin bir parçası haline getirilmiştir.¹⁴² Amsterdam Anlaşmasının sorumluluk ve yetki tanımlaması bakımından Maastricht Anlaşmasının bir güncellemesi olduğu söylenebilir.

Bu anlaşmayla gelecek kısımlarda incelenecek olan çok yıllık programlar olarak literatüre giren Tampere, Lahey ve Stockholm Programları planlanmış olup göç yönetimi konusunda yeni bir aşama katedilmiştir.

3.3.6 Tampere Programı

1999 yılında kabul edilen ve 2000-2005 yılları arasını kapsayan Tampere Programı adını Finlandiya'nın Tampere şehrinden almıştır. Bu program kapsamında Avrupa Birliği'nin temelinde olan “özgürlük, güvenlik ve adalet alanı” yaratma projesinde özgürlük kavramının adalet ve güvenlik kavramlarına göre daha öncelikli olduğunun vurgusu yapılmıştır. Hatta bu kavramlar arasında bir tercih yapılması gerektiği

¹⁴¹ Sühal Şemşit, a.g.e, 90.

¹⁴²European Communities, Treaty of Amsterdam. <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf> , 1997, [Erişim Tarihi: 26.11.2023].

durumlarda özgürlük kavramının diğerlerine tercih edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹⁴³

Avrupa Birliği'nin göç politikaları kapsamında incelendiğinde ise Tampere Programı dört ana başlıkta göç yönetimi yapılmasını planlamıştır. Bu başlıklar; “Avrupa iltica sistemi, yasal göç ve entegrasyon, Avrupa Birliği üyesi olmayan ülke vatandaşları için adil muamele, yasa dışı göç ile mücadele kapsamında kaynak ve transit ülkelerle iş birliğini hedefleyen politikalar” şeklinde olmuştur.¹⁴⁴

Tampere Programı, göçe kaynaklık eden ülkelerle iş birliği talep ederek göçü kaynağında önleme ve göçmenlerin ülkelere iade süreçlerine ilişkin düzenlemelerin önerilmesi¹⁴⁵ açısından Avrupa göç politikalarının oluşturulması sürecinde önemli bir yer edinmiştir.

3.3.7 Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı

7 Aralık 2000'de ilan edilen Temel Haklar Şartı, Avrupa Birliği'ne üye ülke vatandaşlarının temel haklarına ilişkin güvenceleri belirginleştiren ve hakların korunmasının önemini artıran bir düzenlemedir. Avrupa'da siyasi, sosyal, ekonomik ve anayasal bütünleşmeyi hedefleyen Temel Haklar Şartı, Avrupalı ortak kimliği oluşturma açısından da önemli bir adım olmuştur.¹⁴⁶

Avrupa Birliği'nin göç politikaları kapsamında değerlendirildiğinde Temel Haklar Şartı, göçe ve göçmenlere yönelik önemli kararlar almıştır. Bu çerçevede “kölelik, insan kaçakçılığı ve zorla çalıştırma yasağı” getirilmiş 1951 Cenevre Sözleşmesine atıfta bulunularak “sığınma hakkı” güvence altına alınmıştır. Sığınmacıların “ölüm cezası, işkence ve diğer insanlık dışı muamele veya cezalara maruz kalma riskinin

¹⁴³The European Council, Tampere European Council Presidency Conclusions, http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm , 1999 [Erişim Tarihi: 26.11.2023].

¹⁴⁴ Orhan Koçak ve R. Demet Gündüz, Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı: 12, 2016, 75.

¹⁴⁵ Yeşim Özer, Avrupa Birliği'nde Göç ve Sığınma Politikasının Avrupalılaştırma Süreci: Lizbon Antlaşması Sonrası Durum ve Türkiye'ye Etkileri, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl: 10, Cilt: 10, Sayı: 1, 2011, 122.

¹⁴⁶ Yüksel Metin, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 57, Sayı 4, 2002, 36-37.

bulunduğu bir ülkeye iade edilmesi” ve “ırk, dil, din vb. her türlü ayrımcılık” yasaklanmıştır.¹⁴⁷

3.3.8 Sevilla Zirvesi

Sevilla Zirvesi, 11 Eylül 2001’de Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşanan terör saldırılarından sonra dünyada oluşan İslami terör algısının gölgesi altında 21-22 Haziran 2002 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Avrupa Birliği’nin Amsterdam Anlaşması ve Tampere Programı ile oluşturduğu özgürlük odaklı bakış açısının güvenlik odaklı bakış açısıyla yer değiştirdiği bir zirve olmuştur. Göç konusu güvenlik endişelerini artırmış, göçmenler Avrupa için birer tehdit olarak görünmeye başlanmıştır. Sevilla Zirvesi, güvenliği önceleyen tutumuyla göçe ve göçmenlere karşı alınacak önlemlerin görüşüldüğü bir zirvedir.

2001 yılı Avrupa Konseyi Direktifiyle Birlik üyeleri arasında yapılan iş birliğiyle yasa dışı olarak Birlik sınırları içinde bulunan üçüncü ülke vatandaşlarının iade süreçlerine ilişkin gerekli hukuki düzenlemeler¹⁴⁸ yapılmıştır. Bu direktif neticesinde Sevilla’da, Avrupa Birliği’nin başka maksatlarla ekonomik yardımlarda bulunduğu göçe kaynaklık eden ülkelerin bu yardımları alabilmeleri için göçün önlenmesi hususunda iş birliği yapmaları şartı teklif edilmiştir. Hatta bu ülkelere iş birliği yapmamaları halinde Avrupa tarafından ekonomik yaptırımların uygulanması gündeme gelmiştir.¹⁴⁹ Nihayetinde “Avrupa Birliği’nin dış politikaları çerçevesinde göç konusunda iş birliği yapmayan üçüncü ülkelere yaptırım düzenleyebileceği” karara bağlanmıştır. Bu kararlara ek olarak Sevilla Zirvesinde “görüşülmekte olan geri kabul anlaşmalarının hızla sonuçlandırılması, üye devletler arasında göçmen irtibat görevlisi ağının oluşturulması” ve “ortak bir iltica politikası oluşturulması yönündeki yasal çalışmaların hızlandırılması” talep edilmiştir.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Eur-Lex, Charter of Fundamental Rights of the European Union, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT> ,2012, [Erişim Tarihi: 26.12.2023].

¹⁴⁸ Eur-Lex, Council Directive 2001/40/EC, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/40/oj> , 2001, [Erişim Tarihi: 05.01.2024].

¹⁴⁹ Hasan Canpolat ve Hakkı Onur Arıner, a.g.r, 14.

¹⁵⁰ Council of the European Union, Seville European Council, <https://www.consilium.europa.eu/media/20928/72638.pdf> , 2002, 8-12. [Erişim Tarihi: 08.01.2024].

3.3.9 Lahey Programı

4-5 Kasım 2004 tarihinde kabul edilen Lahey Programı, Tampere Programı'nın yerine geçmiştir. Lahey Programı'nın 2005 – 2010 yıllarını kapsamı öngörülmüştür. Avrupa Birliği'nin Tampere Programıyla başlayan özgürlüğü önceleyen bakış açısı Sevilla'da terör olaylarının etkisiyle güvenliği ön plana çıkaran bakış açısına dönüşmüştü. Lahey Programı ise güvenlik ve özgürlük dengesinin kurulduğu yeni bir bütüncül bakış açısıyla göç politikalarına yön vermeye çalışmıştır. Göç politikalarının güvenlik politikalarıyla beraber değerlendirilmesi gerektiği de ayrıca vurgulanmıştır.¹⁵¹ 11 Eylül saldırılarının üstüne 11 Mart 2004 Madrid terör saldırıları da eklenince ne kadar özgürlüğün önemi vurgulansa da Lahey Programı'nda Birliğin “özgürlük, güvenlik ve adalet” alanlarının arasında “güvenlik boyutunu” güçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁵²

Lahey Programı kapsamında Avrupa'ya göçün süreceği öngörülerek göçün önlenmesine yönelik faaliyetlerin başarıyla uygulanabilmesi için fonların oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu amaç doğrultusunda “Dış Sınırlar Fonu”, “Entegrasyon Fonu”, “İade Fonu” ve “Avrupa Mülteci Fonu” kurulması için “Göç Akımları Dayanışma ve Yönetimi Programı” başlatılmıştır.¹⁵³

3.3.10 Avrupa Göç ve İltica Paktı

Avrupa Birliği'nin 25 Eylül 2008 tarihinde onaylayarak hem üyelerine hem de diğer ülkelere yönelik taahhütlerde bulunduğu ancak hukuki bir bağlayıcılığı olmayan siyasi bir belgedir. Avrupa Birliği'ni göç konusunda içinde bulunduğu ataletten kurtarmayı ve göçün önlenmesine yönelik mücadelenin verimli hale getirilmesini amaçlamaktadır. “Avrupa Göç ve İltica Paktı” bu genel amaç doğrultusunda beş prensibe dayandırılmıştır. Bu prensipler şöyledir;

¹⁵¹ Council of the European Union, The Hague Programme: Strengthening Freedom, Security and Justice in the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52005XG0303%2801%29> , 2004, 3. [Erişim Tarihi: 08.01.2024].

¹⁵² Sühal Şemşit, a.g.e, 99.

¹⁵³ European Council, The Hague Programme: 10 Priorities For The Next Five Years, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l16002&from=EN>, [Erişim Tarihi: 08.01.2024].

- Üye devletlerin göçmenler konusunda ihtiyaç ve öncelikleri belirlenerek göçmen alım kapasitelerini göz önünde bulundurulması ve göçmenlerin uyum süreçlerini destekleyerek etkin göç yönetimi sağlamak,
- Yasa dışı yollarla Avrupa Birliği'ne gelen göçmenlerin ülkelerine ya da göç yolu üzerinde bulunan geçiş ülkelerine gönüllü olarak iadelerini sağlamak,
- Birlik sınır güvenliğinin artırılmasını sağlamak,
- İltica konusunda “Avrupa Çerçevesi” oluşturmak,
- Göçmenlerin ülkelerin kalkınmasına katkı sunabileceğini belirterek bu amaç doğrultusunda Avrupa Birliği üyesi olmayan ülkelerle iş birlikleri geliştirmek¹⁵⁴

Avrupa Göç ve İltica Paktı bildirgesiyle aynı zamanda göçün sona ermeyeceği kabul edilmiş ve göçmenlerin “hedef ülkeler” açısından bir fırsat olarak görülebileceği ilan edilmiştir.¹⁵⁵ Göçün sonlanmasının beklenmediği bildirge de bu duruma neden olarak dünyanın farklı bölgeleri arasındaki refah farkı olduğu belirtilmiştir. Bu nokta da anlaşılması gerekir ki gelişmiş ülkelerin, gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerdeki nitelikli insanları kendi ülkelerine göçe teşvik etmeleri ve onları bir fırsat olarak görme anlayışları devam ettikçe bu refah farkı kapanmayacaktır.

3.3.11 Lizbon Anlaşması

Avrupa Birliği üye devletleri, 2000 yılı sonrasında küresel gelişmelere ve gelişmelerin nihayetinde meydana gelen durumlara karşı pasif kaldıklarını değerlendirmişlerdir. Yaşanan veya yaşanacak olan krizlere karşı hızlı ve etkin politikalar geliştirmeleri gerektiğinin farkına varılmıştır. “Reformlar Anlaşması” olarak da tanımlanan “Lizbon Anlaşması” daha verimli kararlar alan, daha aktif ve şeffaf Avrupa Birliği yapısına ulaşmak amacıyla yapılmıştır.¹⁵⁶

¹⁵⁴Council of the European Union, European Pact on Immigration and Asylum, <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013440%202008%20INIT> , 2008, 4. [Erişim Tarihi: 08.01.2024].

¹⁵⁵ Council of the European Union, 2008, 2-3.

¹⁵⁶ Ebru Oğurlu, Lizbon Antlaşması’ndan Sonra Avrupa Birliği, *Avrasya Etütleri Dergisi*, Cilt 34, Sayı 2, 2008, 14.

1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren bu anlaşmayla Avrupa Birliği “tüzel bir kişilik” elde etmiştir. Bu tüzel kişilikle “Avrupa Birliği” çatısıyla uluslararası anlaşmalar yapma veya anlaşmalara katılmanın hukuki gerekleri sağlanmıştır.¹⁵⁷

Avrupa Birliği’nin göç politikasına etkisi bakımından değerlendirildiğinde Lizbon Anlaşmasıyla genel hatları çizilen “Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Anlaşma” karşımıza çıkmaktadır. Bu anlaşma Avrupa Birliği’nin göç yönetiminin hukuksal temelini oluşturmaktadır. Bu anlaşmanın 79. Maddesine göre Avrupa Birliği’nin göç yönetiminde görev ve sorumluluğu “Birlik, her aşamada, göç hareketlerinin etkin yönetimini, üye devletlerde yasalara uygun olarak ikamet eden üçüncü ülke uyruklarına adil muamelede bulunulmasını ve yasa dışı göçün ve insan ticaretinin önlenmesi ve bunlarla mücadele edilmesi için daha sıkı tedbirler alınmasını sağlamak amacıyla, ortak bir göç politikası geliştirir.” ifadeleriyle tanımlanmıştır.¹⁵⁸ Anlaşmanın 79. Maddesi devamında “Birlik, üye devletlerden birinin topraklarına girme, bu topraklarda bulunma veya ikamet etme koşullarını karşılamayan veya artık karşılamaz hale gelen üçüncü ülke uyruklarının, uyruğu oldukları veya geldikleri ülke tarafından geri kabul edilmeleri için üçüncü ülkelerle anlaşmalar akdedebilir.” ifadeleriyle gelecekte Avrupa Birliği’nin göçe kaynaklık eden veya göç yolu üzerinde bulunan ülkelerde “geri kabul anlaşması” yapabilmesinin yasal dayanağını oluşturmuştur.

3.3.12 Stockholm Programı

Stockholm Programı, 11 Aralık 2009 tarihinde Lahey Programı yerine kabul edilmiştir. Program, 2010-2015 yılları arasında Avrupa Birliği’nin “adalet, özgürlük ve güvenlik” alanındaki yol haritasını planlamıştır. Stockholm Programıyla altı temel unsur vurgulanmıştır. Bu altı unsur;

- Yurttaşlık haklarının desteklenmesi,
- Hukuk ve adalet Avrupası,
- Tehditlerle mücadele,

¹⁵⁷ Derya Büyüktanır, “Dış İlişkiler Kapsamında Avrupa Birliği’nin Tüzel Kişiliği ve Lizbon Antlaşması”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 7, Sayı 27, Güz 2010, 102.

¹⁵⁸ Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, Madde 79, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/server/api/core/bitstreams/4bfac472-5470-4878-aaa5-014156b03ed0/content> [Erişim Tarihi: 09.01.2024]

- Avrupa Birliği vize ve sınır güvenliğiyle ilgili düzenlemeler,
- Göç konusunda sorumluluk ve dayanışma,
- Avrupa Birliği'nin "adalet, özgürlük ve güvenlik" prensiplerine uygun dış politikalar oluşturmaları.¹⁵⁹

Avrupa Birliği'nin hem göç politikalarını hem de genel dış politikasını güvenlikçi bakış açısıyla oluşturduğu bu dönemde Stockholm Programında da aynı eğilim sürdürülmüştür. Bu nedenle göç politikalarının dış politikanın bir parçası olması gerektiği vurgulanmış, 2005 yılından itibaren Birliğin geliştirdiği "Global Göç Yaklaşımı"nın stratejik önemi ifade edilmiştir.¹⁶⁰

3.3.13 Yakın Geçmiş Çalışmalar

Stockholm Programı kapsayıcılığının 2014 yılında sona ermesiyle Avrupa Birliği yeni bir strateji vizyonu ihtiyacı duymuştur. "Özgürlük, adalet ve güvenlik" alanının geleceğini öngörmek ve daha aktif şekilde icracı politikalar oluşturmak amacıyla "Açık ve Güvenli Bir Avrupa'nın Gerçekleşmesini Sağlamak" adlı bildiri yayınlanmıştır. Bu bildirinin öngördüğü program 2015 – 2020 yılları arasında kapsamıştır. Göçe bütünsel bir bakış açısı getiren bu yeni vizyonla yasal göçün fırsatlarını değerlendirme ve sınır güvenliğinin sağlanarak yasa dışı göçmenlere karşı mücadeleyi sürdürme politikaları yinelenmiştir.¹⁶¹

2014- 2015 yılları arasında Avrupa Birliği, Ortadoğu ve Kuzey Afrika kaynaklı büyük bir göç akınıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu bölgelerde yaşanan krizler ve savaşlar nedeniyle hızlanan göç hareketleri etkisini günümüzde de sürdürmektedir. Avrupa, bu duruma yönelik 13 Mayıs 2015'te "Avrupa Göç Gündemi" adlı bir bildiri daha yayımlayarak gereken tedbirleri almaya ve göç yönetimini sağlamaya çalışmıştır. Bu çalışmalarla Avrupa Birliği göç politikasında "Mavi Kart" gibi uygulamalarla nitelik sahibi göçmenleri Birliğe çekmek, nitelsiz göçe karşı ise etkin bir mücadele

¹⁵⁹ European Council, The Stockholm Programme- An Open and Secure Europe Serving and Protecting Citizens, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:EN:PDF>, 2010, 4-5. [Erişim Tarihi: 09.01.2024].

¹⁶⁰ European Council, 2010, 28.

¹⁶¹ European Parliament, Immigration Policy. <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/152/immigration-policy>, 2018, [Erişim Tarihi: 10.01.2024].

başlatarak onları kaynak veya geçiş yaptıkları ülkelere gönderme süreci hızlandırılmıştır.¹⁶²

Avrupa Birliği, küresel anlamda nitelikli göçmenlere kapılarını açarken Afrika ve Ortadoğu kaynaklı yasa dışı niteliksiz göçmenlere yönelik üçüncü ülkelerle yaptığı ortaklıklar, iş birlikleri ve geri kabul anlaşmalarıyla geri gönderim politikalarını sürdürmektedir. Ancak daha sonra ele alınacağı gibi 2022 Rusya-Ukrayna Savaşı nedeniyle Avrupa'ya yönelen Ukraynalı göçmenlere karşı farklı bir tutum sergilemektedir.

3.4 Avrupa Birliği'nin Göç Yönetim Araçları

3.4.1 FRONTEX [European Border and Coast Guard Agency]

2004 yılında alınan Konsey kararına istinaden 3 Ekim 2005 tarihinde Polonya merkezli olarak kurularak göreve başlamıştır. Ajans, Avrupa Birliği'nin göç yönetimi konusunda kullandığı en önemli araçlardan biridir. Alanında faaliyetlerine ilişkin teknik anlamda bağımsız çalışan Ajans, mali ve idari konularda Birliğe bağlı özerk bir yapıdadır.

Avrupa Birliği dış sınır güvenliğinden sorumlu olan üye devletlerin uyum içerisinde çalışmasını kolaylaştırmayı amaçlayan Ajansın görevleri şu şekilde belirtilmiştir;

- Birlik dış sınır güvenliği konusunda sorumlu devletler arasında koordinasyonu sağlamak,
- Düzensiz göçle mücadele konusunda eğitim standartları belirlemek ve devletlere eğitim konusunda yardımcı olmak,
- Üye devletlere teknik ve operasyonel destek vermek,
- Avrupa Birliği'nin deniz ve kara dış sınırlarına dair araştırma ve incelemelerde bulunmak.¹⁶³

Ajans, Avrupa Birliği'nin tehdit algılaması yüksek olan güney ve doğu sınırlarına yönelik çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika kaynaklı düzensiz

¹⁶² European Parliament, a.g.e.

¹⁶³ Eur-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004R2007> ,2004 , [Erişim Tarihi: 10.01.2024].

göçmenlerin önlenmesi hususunda Almanya, İspanya, Yunanistan ve İtalya’da kara, deniz ve hava sınırlarının güvenliğinin sağlanmasında görev alan Ajans, Finlandiya’da risk analizi, Avusturya’da eğitim çalışmaları yaparak görevini sürdürmektedir.¹⁶⁴

3.4.2 Avrupa Ortak İltica Sistemi [CEAS]

CEAS 1999 yılından bu yana geliştirilerek uygulanmaya çalışılmıştır. Avrupa Birliği üyelerinin özellikle düzensiz göç olmak üzere göç yönetimi konusunda sorumluluklarını belirlemekle görevlidir.¹⁶⁵ Sistemi genel hatlarıyla açıklamak gerekirse öncelikle sığınmacıların hayati ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda üye devletlerin sorumlulukları kapsamında gerekli işlemler yapılır. İltica başvurusunda bulunan kişilerin EUODAC sisteminde kaydedilmek veya araştırılmak üzere parmak izleri alınır. Bu işlemler neticesinde üç seçenek dahilinde başvuru sahiplerinin başvuruları kabul edilerek mülteci statüsü verilebilir, ikincil koruma kapsamına dahil edilebilirler veya mahkemeye itiraz hakları saklı olmak üzere başvuruları olumsuz sonuçlanabilir.¹⁶⁶

3.4.3 Vize Bilgi Sistemi [VIS]

Gelişmemiş ülkelere gelişmiş ve refah düzeyi yüksek ülkelere göç günümüzde de varlığını ve etkisini artırarak sürdürmektedir. Çeşitli nedenlerle göç etmek isteyen kişiler bu isteklerini yasal yollarla gerçekleştiremedikleri zaman hedef ülkelere yasa dışı yollarla geçiş yapmaya çalışmaktadırlar. Avrupa Birliği bu düzensiz göçü engellemek amacıyla vize uygulamasını başlatmıştır. Schengen Anlaşması sonrası iç sınırların kaldırılmasıyla ortak vize uygulaması başlamış ve nihayetinde “Vize Bilgi Sistemi” oluşturulmuştur. 2004 yılında kurulan Vize Bilgi Sistemi başta Birlik üyeleri olmak üzere ülkeler arasında vize bilgilerinin depolanması ve paylaşılmasıyla önemli bir göç yönetim aracı haline gelmiştir. Göçmenlerin hem biyometrik vize kontrollerinin yapılması hem de parmak izi kontrollerinin yapılmasıyla sistem yasa dışı göçün önlenmesinde etkili olmuştur. Birlik üyelerinin yanında “Vize Bilgi

¹⁶⁴ Arif Köktaş, Sınır Güvenlik Birimi Kurma Çalışmaları, *SDE Analiz*, Temmuz 2011, 14.

¹⁶⁵ SümeYra Yıldız Yücel, “Avrupa’nın Mültecilerle İmtihani”, *SETA Analiz*, sayı 221, Kasım 2017,17. https://setav.org/assets/uploads/2017/11/Analiz_221.pdf , [Erişim Tarihi: 06.01.2024]

¹⁶⁶ Yıldız Yücel, a.g.e, 17-18.

Sistemi” veri tabanına uluslararası kuruluşlar ve iş birliği halindeki diğer ülkeler de erişim sağlayabilmektedir.¹⁶⁷

3.4.4 EUROJUST

Tampere Programı’nın öngördüğü üzere Avrupa Birliği ortak adil yargılama standartlarının oluşturulması fikrinin hayata geçirilmesi amacıyla “Adli İşbirliği Birimi” olarak 2002 yılında çalışmaya başlamıştır.

EUROJUST kurum olarak “Terörizm, insan, uyuşturucu ve silah ticareti, kadın ve çocukların cinsel yönden sömürülmesi, siber suç, çeşitli sahtekarlık ve para aklama gibi sınırı aşan ağır ve örgütlü suçlarla mücadele için AB üyesi devletlerin yetkililerine yardım etme”¹⁶⁸ sorumluluklarını üstlenmiştir. Avrupa Birliği göç yönetimi açısından değerlendirildiğinde suç işleyen, suça iştirak eden veya suçun mağduru olarak Avrupa Birliği sınırlarında bulunan göçmenler için adli işlemlerin yapılmasında önemli bir işleve sahiptir.

3.4.5 EURODAC

Avrupa Konseyi kararıyla 11 Aralık 2000 tarihinde kurulmuştur. Kuruluş amacı 14 yaşını doldurmuş üçüncü ülke vatandaşlarının parmak izlerini 10 yıl süreyle kaydederek, Avrupa Birliği içerisinde birden fazla ülkeye iltica başvurusu yapmasının önüne geçmektir. Sistemde karşılaştırılan parmak izleri değerlendirmesine göre sığınma başvurusunda bulunan kişinin sistemde kaydının bulunması halinde kişi ilk başvuruyu yaptığı ülkeye gönderilmektedir.¹⁶⁹ Böylelikle düzensiz göçmenlerin birden fazla ülkeye başvuruları engellenmekle birlikte Birlik içerisinde serbest dolaşımları da kısıtlanmıştır.

¹⁶⁷European Parliament, Immigration Policy. <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/152/immigration-policy>, 2018, [Erişim Tarihi: 13.01.2024].

¹⁶⁸ Funda Keskin Ata, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2013, 82.

¹⁶⁹Eur-Lex, *Council Regulation [EC] No 2725/2000*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32000R2725>, 2000, [Erişim Tarihi: 13.01.2024].

3.4.6 EUROSUR

Avrupa Birliği sınır güvenliğinin sağlanması için gözetleme görevi üstlenmesi amacıyla oluşturulmuş bir sistemdir. 22 Ekim 2013'te kurulan EUROSUR'un başta düzensiz göç olmak üzere yasa dışı sınır geçişleri ve uluslararası suçlarla ilgili alanlarda gözetleme yetki ve sorumluluğu vardır. Sistem öncelikle Avrupa Birliği sınırlarına doğru en yoğun göç akınlarının geldiği bölgelere uygulanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla doğu ve güney sınırlara öncelik verilerek Birliğin diğer sınırlarına daha sonra uygulanması planlanmıştır.¹⁷⁰

3.4.7 Geri Kabul Anlaşmaları

Avrupa Birliği'nin göç yönetimi alanında stratejik bir dış politika unsuru olarak gördüğü Geri Kabul Anlaşmaları “bir ülkeye düzensiz yollardan giriş yapmış ve genellikle yasa ile belirlenmiş noktalardan sayılmayan yerlerden ülkeye girmiş veya giriş sırasında bu şartları yerine getirmiş olsa da vize süresinin bitmesi nedeniyle artık bu şartları taşımayan kişilerin vatandaşı oldukları ülkelere gönderilme prosedürlerini” içeren anlaşmalardır.¹⁷¹ Geri Kabul Anlaşmalarının temel amacı göç yönetiminin hızlı, etkin ve sistemli bir şekilde işletilerek, anlaşmalar yoluyla göçmen iade süreçlerinin tamamlanmasıdır.¹⁷²

Avrupa Birliği göç tarihine bakıldığında üç döneme ayrılabilen Geri Kabul Anlaşmaları olduğu görülmektedir. İlk nesil anlaşmalar II. Dünya Savaşı nedeniyle göç etmiş veya yerlerinden edilmiş kişilerin kabul ve iade süreçlerine ilişkin anlaşmaları oluştururken ikinci nesil Geri Kabul Anlaşmaları ise Soğuk Savaşın sona ermesiyle Doğu ve Orta Avrupa ülkeleriyle yapılan anlaşmalardır. Üçüncü nesil Geri

¹⁷⁰ Eur-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1052>, 2013, [Erişim Tarihi: 09.01.2024].

¹⁷¹ Melih Özsoz, Türk Vatandaşlarının Vizesiz Avrupa Yolculuğu: Vize Sorunu, Geri Kabul ve Sonrası. *İKV Değerlendirme Notu* 85, Temmuz 2014, 15.

¹⁷² Kerem Batır, “Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye ile AB Arasında İmzalanan Geri Kabul Anlaşması Çerçevesinde Hukuki Bir Değerlendirme”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 15, Sayı 30, 2018, 600.

Kabul Anlaşmaları da 2000 yılı sonrası dönemi kapsayan Avrupa'ya gelen göçmenlerin kaynak veya geçiş ülkeleriyle yapılan anlaşmalardır.¹⁷³

Geri Kabul Anlaşmalarına ilişkin iade süreçleri genellikle FRONTEX yoluyla sonuçlandırılmaktadır. Şöyle ki Avrupa Birliği sınırlarından yasa dışı yollarla geçen veya Birlik içinde yasal kalış süresi sona erdikten sonra kalmaya devam eden kişiler geri gönderme merkezine alınarak ilgili oldukları ülkeye bildirim yapılır. Anlaşmalara taraf veya üçüncü ülke vatandaşlarının iade süreci FRONTEX görevlileri nezaretinde genellikle hava yolu kullanılarak gerçekleştirilir. Bu sürecin masrafları FRONTEX veya “Avrupa Geri Dönüş Fonu” tarafından karşılanır. Ancak taraf ülkeye iade edilen kişilerin başka bir ülkeye gönderim masrafları o taraf ülke tarafından karşılanmaktadır.¹⁷⁴

¹⁷³ Melike Akkaraca Köse, Geri Kabul Anlaşması ve Vizesiz Avrupa: Türkiye'nin Dış Politika Tercihlerini Anlamak, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2015, 199-200.

¹⁷⁴ Gülnihal Ölmez Kıyıcı ve Ummahan Kaygısız, Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Anlaşmalarının Avrupa Birliği Göç Politikaları ve İnsan Hakları Çerçevesinde Değerlendirilmesi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 10, Sayı 25, 2018, 477-478.

4. SURİYE VE UKRAYNA ÖRNEKLERİNİN AVRUPA BİRLİĞİ GÖÇ POLİTİKALARI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

4.1 Suriye İç Savaşı ve AB

Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgelerinde 2010 yılında başlayan ve bazı bölgelerde hala devam eden, Arap milletinin başlattığı toplumsal hareketleri Arap Baharı olarak tanımlamak mümkündür. Ülke çapında gösteri yürüyüşlerine dönüşen bu olaylar zamanla kamu alanlarına yapılan saldırılar neticesinde bir ayaklanma haline gelmiştir. Ordu ve polis kuvvetlerinin halkla çatıştığı bu ayaklanmalar bazı bölgelerde bastırılmamış olduğundan zamanla iç savaş haline gelmiş ve etkileri ülke sınırlarını aşarak bölgesel sonuçlar doğurmaya başlamıştır. 2010 yılında Tunus'ta başlayan isyan hareketleri zamanla bölgedeki diğer ülkelere sıçramıştır.¹⁷⁵

Arap Baharı'nın nedenleri araştırıldığında genel olarak üç ana nedeninin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki antidemokratik, baskıcı ve otoriter yönetim anlayışıdır. Yıllardır diktatörler tarafından yönetilen bu ülkelerde vatandaşlar artık demokratik taleplerde bulunmaya başlamıştır. Bu yönetim anlayışının bir neticesi olarak da görülen ülkelerin ekonomik durumunun kötü olması, bir diğer neden olarak ortaya çıkmaktadır. İktidar sahiplerinin ve küçük bir azınlığın ekonomik ayrıcalıklara sahip olduğu bu ülkelerde halklar işsizlikle ve yoksullukla mücadele etmiştir. Üçüncü neden olarak ise küreselleşmeyi öne çıkarmak yanlış olmayacaktır. Gelişen teknolojiler, medya ve iletişim olanaklarının artması bu ülkelerde yaşayan insanlara farklı dünyaları göstermiştir. Gelişmiş bir refah toplumunun standartlarına bir şekilde

¹⁷⁵ Davut Buzkiran ve Hüseyin Kutbay, "Arap Baharının Türkiye'ye Olan Ekonomik ve Sosyal Etkileri", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:1, 2013, 149.

şahit olan vatandaşlar içinde bulundukları siyasi ve ekonomik durumdan kurtulmaya ve değişim talep etmeye başlamıştır.¹⁷⁶

Toplumsal hareketlerin şiddetlenmesiyle bu ülkelerde otorite boşlukları ortaya çıkmış, devlet düzeninin kaybolmasıyla iç savaşlar yaşanmıştır. Güvenlik sorunlarının artması terör eylemlerini de beraberinde getirmiştir. Bu ülkelerin o zamanki genel durumu düşünüldüğünde iç savaşın olması, ekonomik sorunların devam etmesi ve bunun kısa zaman içerisinde çözülemeyecek olması insanları başka ülkelere göç etmek için cesaretlendirmiştir.¹⁷⁷ Bu çalışmaya konu olan Suriye vatandaşları da söz konusu durumlardan dolayı ülkelerini terk etmiş, başta Avrupa olmak üzere çeşitli ülkelere göç etmeye çalışmışlardır.

4.1.1 Suriye İç Savaşı ve Göç

“Arap Baharı” terimsel olarak “bahar” kelimesi kullanılarak Ortadoğu ve Kuzey Afrika’nın baskıcı dikta rejimlere karşı değişimi, demokratik ve umut dolu günleri simgelemiştir.¹⁷⁸ Bu bakış açısıyla Tunus ve Mısır rejimleri değişmiş, toplumsal hareketler başarıyla sonuçlanmış, bu ülkelere göreceli olarak bahar gelmiştir. Bu ülkelerin aksine Libya ve Suriye’de ise iç savaşa dönüşen çatışmalar ve terör eylemleri yaşanmıştır.

Suriye iç savaşı değerlendirilirken sadece ülke içi dinamikler açısından bakılması yetersiz olacaktır. Özellikle dışarıdan yapılan müdahaleler ve yaratılan otorite boşluklarının terör örgütleri tarafından doldurulma gayreti, 2011 yılından bu yana Suriye’yi kurutulması çok zor olan bir bataklığa dönüştürmüştür. 12 yılı aşkın sürenin geçtiği Suriye iç savaşında binlerce insan hayatını kaybetmiş, milyonlarcası da göç etmek durumunda kalmıştır. Ülke içinde bir yerden başka bir yere ve ülke dışına yapılan göçler düşünüldüğünde ülke nüfusunun yarısından fazlasının göç ettiği tahmin

¹⁷⁶ Ramazan Gözen, “Türkiye ve Arap Baharı: Değişimi Açıklamak ve Anlamak”, *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, 2011, 6-8.

¹⁷⁷ Mustafa Cem Ünal, “Arap Baharı’ Sonrası Avrupa Komşuluk Politikasının Geleceği”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:16, Sayı:2, 2017, 152.

¹⁷⁸ Gürkan Doğan ve Bülent Durgun, “Arap Baharı ve Libya: Tarihsel süreç ve demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde bir Değerlendirme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012, Sayı 15, 62.

edilmektedir¹⁷⁹. Bu göç dalgalarıyla birçok ülkenin demografik yapısı değişmiş ve tehdit algılamaları şekillenmiştir. Dolayısıyla Suriye iç savaşı ve ardından gelen göç dalgaları ülkesel olarak başlayan hareket iken önce bölgesel etkiye sahip olmuş sonrasında ise yayılarak küresel bir siyaset konusu olmaya başlamıştır.¹⁸⁰

Suriye iç savaşı ve nihayetinde oluşan göç hareketleri öncelikle komşu ülkeleri etkilemiştir. Bölgede aynı dine mensup olan komşu ülkeler ortak tarihsel geçmişlerinin de etkisiyle savaştan ve terörden kaçan Suriyeli sığınmacılara kapılarını açmıştır. Komşu ülkelerin uyguladığı bu “açık kapı” politikası, iç savaşın uzayarak göçmen sayısının sürekli artması, uluslararası örgütlerin ve gelişmiş ülkelerin bu konuya yönelik yeterli destek sağlayamaması nedeniyle sonlandırılmış, sığınmacı alımı kısıtlanmıştır. Bunlara ek olarak komşu ülke vatandaşlarının gelen sığınmacıların kalıcı olma ihtimallerinin yükselmesi ve sayılarının giderek artmasıyla güvenlik endişeleri artmış, bu rahatsızlıklar olumsuz söylemlere yansımıştır.¹⁸¹ Komşu ülkelerin sığınmacılara karşı kapasitelerini aşmaları ve halk tabanında olumsuz bakış açısının yerleşmeye başlamasıyla sığınmacılar Avrupa Birliği’ne yönelik göçlerini yoğunlaştırmışlardır.

Birlik ülkeleri ise göç dalgalarının önlenmesi ve onlara karşı etkin sınır güvenliğinin sağlanması amacıyla çeşitli politikalar geliştirmiş, uygulamalara başvurmuştur. Bu noktada Avrupa Birliği’nin yaşadığı bir ikilem söz konusudur. 2011 yılı sonrasında Avrupa Birliği vatandaşlarının mı güvenliği öncelikli olmalıdır yoksa Avrupa Birliği değerlerine güvenerek Birliğe sığınan göçmenlerin güvenliği mi öncelikli olmalıdır konusu çözülmesi gereken önemli bir ikilem haline gelmiştir.¹⁸² Bu arada kalma durumu, Birlik söylemlerinde insani değerlere verilen önem ne kadar vurgulanmaya çalışılsa ve göçmenler konusunda finansal kaynaklar ayrılrsa da Birlik güvenliğinin

¹⁷⁹ Ferhat Pirinççi, “Suriye’ye Komşu Ülkelerin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikaları”, *TESAM Akademi Dergisi*, yıl 2018, Cilt 5 sayı 2, 43-44.

¹⁸⁰ Mesut Özcan, “AB-Türkiye İlişkileri ve Suriye Krizi”, *İNSAMER*, Haziran 2017, https://www.insamer.com/tr/ab-turkiye-iliskileri-ve-suriye-krizi_745.html, [Erişim Tarihi: 10.01.2024].

¹⁸¹ “Lübnan ve Ürdün’de Suriyeli Mültecilere Yönelik Hoşnutsuzluk Artıyor”, BBC New/Türkçe, yıl 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43284208>, [Erişim Tarihi: 13.01.2024].

¹⁸² Bezen Balamir Coşkun, “An Evaluation of the EU’s Migration Policies After Arap Spring”, *Moment Journal Moment Journal- Journal of Cultural Studies, Faculty of Communication, Hacettepe University*, yıl 2015, Cilt 2 Sayı 1, 41-59.

öncelendiği üye ülkeler arasında yapılan toplantılar ve üçüncü ülkelerle yapılan anlaşmalarla açıkça görülmüştür.

Suriye’de iç savaşın patlak vermesiyle kapılarını sığınmacılara açan komşu ülkelere girişler genellikle sınır kapıları üzerinden olmuştur. Ancak Avrupa’ya gidişler sınırdaş ülkelere geçmek kadar kolay olmamıştır. Sığınmacılar Avrupa göç yolunda kara yoluyla Türkiye’yi bir geçiş ülkesi olarak görerek Yunanistan ve Bulgaristan üzerinden Avrupa Birliği içlerine doğru gitmeyi amaçlamışlardır. Kara yolunun alternatifi ise Akdeniz rotası olmuştur.

Avrupa’ya göç konusunda Akdeniz rotasını daha detaylı incelemek göçü ve göçmenleri anlamak açısından faydalı olacaktır. Avrupa göç yönetim araçlarından daha önceki bölümlerde bahsedilen FRONTEX’in risk analiz bilgilendirmelerine göre 2011 yılı ile 2016 yılları arasında en az tercih edilen rota Fas ve Cezayir ülkelerinden geçerek İspanya üzerinden Avrupa’ya göç rotasıdır.¹⁸³ Yine FRONTEX bilgilendirme raporuna göre 2018 yılı sonrasında ise Fas-Cezayir-İspanya rotası en çok tercih edilen rota haline gelmiştir.¹⁸⁴ Bu durumun 2011-2016 yılları arasında Kuzey Afrika ülkeleri kara yolu geçişinin güvenlik endişelerinden dolayı tercih edilmemesi, sonrasında ise bu güvenlik endişelerinin ortadan kalkması veya başka bir çözüm yolu bulunamamasından dolayı olduğu düşünülmektedir. Kuzey Afrika ülkeleri üzerinden İspanya’ya geçiş rotası için Batı Akdeniz yolu tanımlaması doğru olacaktır.

Deniz yolu ile Avrupa’ya geçmek için en çok tercih edilen rota ise Doğu Akdeniz yoludur. Bu güzergâh öncelikle Türkiye’ye, sonrasında deniz yolu ile Yunanistan üzerinden Avrupa’ya geçiş için kullanılmıştır.¹⁸⁵ 2015 yılı sonrasında Türk ve Yunan

¹⁸³ Risk Analysis Reports for 2019, FRONTEX, https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_for_2019.pdf, [Erişim Tarihi:12.01.2024].

¹⁸⁴ Risk Analysis Reports for 2019, FRONTEX, https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_for_2019.pdf, [Erişim Tarihi:12.01.2024].

¹⁸⁵ “Migration to Europe in Charts”, BBC News, <https://www.bbc.com/news/world-europe-44660699>, [Erişim Tarihi: 18.01.2024].

makamları arasında yapılan anlaşmalar nedeniyle bu göç yolunun tercih edilebilirliği azalmıştır.¹⁸⁶

Batı Akdeniz rotasının coğrafi olarak uzak ve karayolu geçiş kısmının nispeten güvensiz oluşu, Doğu Akdeniz yolunun ise devletlerarası anlaşmalar ile kısıtlanması durumu sığınmacıları Orta Akdeniz rotasına yöneltmiştir. Orta Akdeniz yolunun nihai hedefi İtalya topraklarına çıkarak Avrupa'ya giriş yapmaktır. Bu yolun kullanılmasında önemli faktörlerden birisi, Libya üzerinden İtalya'ya deniz yoluyla geçişin coğrafi olarak yakınlıktan dolayı kolay olarak görülmesidir. Ancak 2016 yılı sonrasında bu güzergâh üzerine yoğunlaşan göç hareketleriyle Akdeniz'de can kayıpları artmıştır.¹⁸⁷

Suriye iç savaşı nedeniyle Avrupa Birliği'nin yüz yüze kaldığı göç dalgaları Birlik üyelerinin hem Suriye'ye hem de göçmenlere karşı bakış açısını etkilemiştir. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Sovyetler Birliği ile olan yakın ilişkileri dolayısıyla Avrupa ülkelerinin gözünde Suriye algısı olumsuz seyretmiştir. Avrupa'nın "sorunlu ülke" olarak tanımladığı Suriye ile ilişkileri Soğuk Savaşın sona ermesiyle olumluya dönmeye başlamıştır. Uluslararası sisteme dahil edilmeye çalışılan Suriye ile Avrupa Birliği ilişkileri Arap Baharı yıllarına kadar olağan şekilde ilerlemiştir.¹⁸⁸ Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad'ın halk hareketlerini sert şekilde bastırmaya çalışması ve çatışmaların iç savaşa dönüşmesiyle Avrupa – Suriye ilişkileri de olumsuz etkilenmiş, Avrupa ülkeleri Esad karşıtı politikalar oluşturmaya başlamıştır. Avrupa Birliği ve Suriye arasında imzalanan iş birliği anlaşmaları feshedilmiş, Suriye'ye Avrupa tarafından sağlanan çeşitli alanlardaki finansal yardımlar ve destekler kesilmiştir.¹⁸⁹ Aynı zamanda rejim yanlısı Suriyeli idarecilere karşı varlıkların dondurulması ve

¹⁸⁶ Risk Analysis Reports for 2019, FRONTEX, https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_for_2019.pdf, [Erişim Tarihi: 12.01.2024].

¹⁸⁷ "Migration to Europe in Charts", BBC News, <https://www.bbc.com/news/world-europe-44660699>, [Erişim Tarihi: 18.01.2024].

¹⁸⁸ Mesut Özcan, a.g.e, 1-13.

¹⁸⁹ Zaleh Abdi, "Avrupa Birliği'nin Suriye Politikası", Uluslararası Politika Suriye Krizi, Ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım, Beta Yayın, İstanbul, 2016, 347.

seyahat yasağı yaptırımları uygulanmıştır.¹⁹⁰ Rejime yaptırımları Birleşmiş Milletlerin silah ambargosu izlemiştir ancak tüm bu yaptırım ve kısıtlamalara rağmen iç savaş sona ermemiş, rejim varlığını sürdürmüştür.¹⁹¹

Esad rejiminin değişmesi gerektiği kanısında olan Avrupa Birliği, aynı zamanda meydana gelen göç hareketlerine karşı güvenlik odaklı politikalar oluşturmuştur. Şöyle ki 2014 yılına kadar olan süreçte Avrupa Birliği'nin söylemleri antidemokratik uygulamaların son bulması ve rejimin değişmesi üzerine kurulu iken 2014 yılından sonra bölgede faaliyetini artıran terör örgütleri ve bu örgütlere Avrupa ülkelerinden katılımların olması Avrupa Birliği'nin kaygılarını artırmıştır. Terör örgütlerine katılan kişilerin gelecek yıllarda Avrupa'nın güvenliği için önemli bir tehdit unsuru haline geleceğine inanılmıştır. Bu nedenlerle Avrupa'da Suriye'ye karşı “terör ihraç eden ve üreten, sınır güvenliğine tehdit oluşturan ve vatandaşlarının güvenliği için tehlike arz eden” ülke algısı yerleşmeye başlamıştır.¹⁹² Suriye iç savaşı ve devamında gelişen olaylar, özellikle Avrupa kapılarına akın akın gelen göçmenler, Avrupa Birliği için artık insani değerler bir yana bırakılarak Birlik iç ve dış güvenliğinin en önemli tehdit unsuru haline gelmiştir.

Göç yönetimi konusunda daha önce değinildiği üzere Avrupa Birliği en önemli adımlardan birini Maastricht Anlaşması ile atmıştır. Bu anlaşma “göç” konusunu Avrupa Birliği çatısı altında tartışılabilen ve çözüm üretilmesi gereken bir noktaya getirmiştir. Amsterdam Anlaşması ise ülkelerin göç konusunda inisiyatiflerini azaltmış, ülkelerin ulusal stratejilerinin üzerinde Birlik tarafından ele alınması gereken bir zemine taşımıştır. 2000'li yılların başında 11 Eylül saldırıları ve sonrasında meydana gelen terör olayları özellikle Müslüman ülkelerin kaynaklık ettiği göç hareketlerine dikkat çekmiş, göçmenlerin terörizmle beraber anılmasına sebebiyet vermiştir. Avrupa Birliği göç yönetimi konusunda ortak bir Birlik politikası oluşturmak için yapılan zirveler ve uygulanan programlarla çözüm arayışını sürdürmüştür.

¹⁹⁰ EU Restrictive Measures in Syria-FAQs, European Commission, https://finance.ec.europa.eu/document/download/1840d8cd-82be-40a6-a093-f71aa439e1ef_en, ErişimTarihi:18.01.2024].

¹⁹¹ Mesut Özcan, a.g.e, 9.

¹⁹² Mesut Özcan, a.g.e, 12.

Önceki bölümlerde Dublin Anlaşması ve sığınmacı kabul sisteminde onun getirdiği değişikliklerden bahsedilmişti. Avrupa Birliği'nin sınır ülkeleri, Dublin Anlaşmasıyla sığınmacıların ilk iltica başvurusu yaptıkları yer olduğundan dolayı sorumlulukları her geçen gün artan sığınmacı sayısıyla birlikte artmıştır. 2015 yılı sonrasında kapasitelerinin üstünde sığınmacı kabul eden ve bu durumdan olumsuz etkilenen Birliğin sınır ülkelerinin göç yükünü azaltmak amacıyla Avrupa Komisyonu kota uygulanmasına yönelik karar almıştır. Kota uygulamasının başta Orta Avrupa ülkeleri tarafından olumlu karşılanmamasıyla Avrupa Birliği göç yönetimi konusunda ortak politika oluşturma yolunda kayda değer bir başarı elde edememiştir. Avrupa Birliği üyelerinin bu süreçte ortak hareket konusunda başarılı olamamalarının nedenini her ülkenin ayrı bir ulusal çıkar stratejisinin ve farklı toplumsal kabul düzeyinin olmasıyla açıklamak mümkündür.

Birlik çatısı altında ortak bir göç politikası oluşturma önündeki engellerden bir diğeri kimlik – değer yapılarıdır. II. Dünya Savaşından Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar geçen zaman diliminde Avrupa Birliği seküler devlet yapısının korunduğu, çağdaş, siyasi ve insani değerler temelinde yükselmiştir. Soğuk Savaşın sona ermesi ve Birliğin Doğu Avrupa ülkelerini de içine alacak şekilde genişlemesiyle Birlik değerlerinin yeniden inşasının dini kimlikler tarafından baskılandığı bir süreç başlamıştır.¹⁹³ Öyle ki 2015 yılı sonrasında bazı Avrupa liderleri sığınmacıların kabulüne ilişkin şartlarda dini aidiyetin önemini vurgulamaya başlamışlardır. Avrupa Birliği sınırlarına akın eden Müslüman sığınmacı göçünün Avrupa Hristiyanlığının maddi ve manevi değerlerine karşı tehdit olduğu öne sürülmüştür.¹⁹⁴ Bu durum Avrupa Birliği çatısı altında göç yönetimi konusunda fikir ayrılıklarının yaşandığının başka bir belirticidir.

Arap Baharı sonrasında Avrupa'ya yönelen Müslüman sığınmacı akını Birliğin hem sınır güvenliği için hem de Birlik içinde huzur ve güven ortamının sağlanması için önemli bir tehdit unsuru olmayı sürdürürken bir yandan da bu göç dalgalarının dini ve

¹⁹³ Bianca Kaiser ve Ayhan Kaya, “Küresel Finansal Kriz, Mülteci Krizi ve İslamofobizm Bağlamında Türkiye-AB İlişkileri”, ATAUM 30. Yıl Armağanı, <https://ataum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/209/2018/12/Kaiser-ve-Kaya-30.-Yil-Armagani.pdf>, [Erişim Tarihi:19.01.2024].

¹⁹⁴ Orban: Hristiyan Kökenlere Tehdit, Milliyet Gazetesi, Eylül 2015, <http://www.milliyet.com.tr/orbanhristiyan-Kokenlere-tehdit-gundem-2112445/>, [Erişim Tarihi:20.01.2024].

manevi değerler üzerinde tehdit unsuru olduğuna dair toplumsal algı gelişmiştir. Bu algının siyasi tercihlere yansımaları ise kaçınılmaz olmuştur.¹⁹⁵ Almanya, Fransa, İsveç gibi bazı ülkelerde sağ partilerin oy oranlarında artış gerçekleşmiş, seçmenin sığınmacılara yönelik tutumu siyasi tercihlere yansiyarak kendini göstermiştir.¹⁹⁶

Sığınmacı sayısının gün geçtikçe artmasıyla sağ partilerin dini ve manevi değerleri öne çıkararak geliştirdiği söylemler, Avrupa Birliği'nin göç yönetimi konusunda başarılı bir ortak politika üretmesini zorlaştırmış ve Avrupa sınırlarında bulunan göçmenler için de korku ve endişe kaynağı olmuştur.¹⁹⁷ Avrupa'da sığınmacılara yönelik oluşan bu durum karşısında iltica başvurusunun olumlu sonuçlanma ihtimalini artırmak için farklı dinlere mensup çok sayıda sığınmacı pragmatist davranarak Hristiyanlığa geçmiştir.¹⁹⁸ Bu dini geçişler bazı kiliselerce olumlu görülürken bazılarına göre ise samimi bulunmamıştır.¹⁹⁹

4.1.2 Suriyeli Sığınmacılar ve Avrupa Birliği

Arap Baharının domino etkisi göstererek Tunus'ta başlayıp diğer ülkelere sıçramasıyla birlikte bu toplumsal hareketler bölgesel bir soruna dönüşmüştür. Suriye iç savaşının patlak vermesiyle de yaşanan göç hareketlerinin öncelikle komşu ülkeler üzerine yoğunlaşması yine aynı şekilde sorunun bölgesel olarak algılanmasına yol açmıştır. Avrupa Birliği de bu gelişmeleri değerlendirirken bölge siyasetinin neden ve sonuçları olarak görmüş, kendisine yönelecek olan göç dalgalarına karşı tedbir olarak önleme politikası üretememiştir. İç savaşın beklenenden uzun sürmesi ve halen çözüme kavuşturulamamasıyla sığınmacı sayısı her geçen gün artmış ve sığınmacılar Avrupa

¹⁹⁵ Daniel Bax, "A Continent Divided", 2017, <https://www.dandc.eu/en/article/rise-right-wing-populism-throwing-europe-balance>, [Erişim Tarihi:20.01.2024].

¹⁹⁶ "Avrupa'da Sandıklar Aşırı Sağın Kışkacında" Bloomberg <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1992192-avrupada-sandiklar-asiri-sagin-kiskacinda> [Erişim Tarihi: 21.01.2024].

¹⁹⁷ Lewis Davis ve Sumit S. Deole, "Immigration and Rise of Far-Right Parties in Europe", Ifo DICE report", Cilt 15, Nisan 2017, <https://www.ifo.de/DocDL/dice-report-2017-4-davis-deole-december.pdf>, [Erişim Tarihi: 20.01.2024].

¹⁹⁸ Sjoukje Dijkstra ve Katholiek Nieuwsblad, "Muslim-turned- Christian Refugees in the Netherlands Face Threats", CRUX, Mart 2019, <https://cruxnow.com/church-in-europe/2019/03/muslim-turned-christian-refugees-in-the-netherlands-face-threats>, [Erişim Tarihi: 20.01.2024].

¹⁹⁹ "Binlerce Mülteci Hristiyan Oldu, Milliyet Gazetesi", Mayıs 2016, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/binlerce-multeci-hristiyan-oldu-2252309>, [Erişim Tarihi: 21.01.2024].

Birliği ve diğer gelişmiş bölgelere göç etmeye başlamıştır. Bu durum bölgesel başlayan, savaşların ve krizlerin bölgeyle sınırlı kalacağına inanılan algıyı değiştirmiş, Suriyeli sığınmacıları küresel bir sorun olarak dünya sahnesine çıkarmıştır. Avrupa Birliği, 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşına 2015 yılına kadar olan süreçte henüz göç dalgaları yoğunlaşmamış ve Avrupa halk tabanının göçmenlere yönelik olumsuz bakışı güçlenmemişken Birlik çatısı altında çözüm arayışlarında bulunmuştur. 2015 yılı sonrası süreçte ise Avrupa’da sağ kanadın güç kazanmasıyla bazı ülkelerin fikir ayrılıklarının olması Avrupa Birliği’ni ortak bir politika üretmekten alıkoymuş, bu dönemde Birlik üyeleri kendi ulusal politikalarına yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu durumdan anlaşılacağı üzere Avrupa Birliği’nin Suriyeli sığınmacılara bakış açısını 2015 yılı öncesi ve sonrası olarak ayrı ayrı incelemek daha uygun olacaktır.

4.1.2.1 2011- 2015 Arası Dönem

Avrupa kıtası ilk defa sığınmacı olarak Suriyelilerle karşılaşmamıştır. Önceki bölümlerde de değinildiği üzere Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla eski Sovyet ülkelerinden başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesine göç yaşanmıştır. Arap Baharı sonrasında ise öncelikle Libya olmak üzere Mali, Sudan, Nijerya ve Somali gibi Afrika ülkelerinden Avrupa’ya göç akınları başlamıştır. Bu göçlerin genellikle yönü İspanya olmuş ve İspanya üzerinden Avrupa kıtasına çıkmaya çalışmışlardır.²⁰⁰

İspanya her ne kadar sınır güvenliğini sağlamak amacıyla duvarlar örüp teller çektiyse de sığınmacıları engellemek konusunda başarılı olamamıştır. Sığınmacılar güvenlik görevlilerine karşı koyarak aştıkları sınırlardan sonra Dublin Anlaşması gereğince iltica başvurusu yapma imkanı elde etmişlerdir. Hali hazırda uygulanmakta olan önlemler başarılı olamayınca İspanya güvenlik görevlilerine sığınmacılara karşı silah kullanma izni vermiş, İspanya sınırlarındaki sığınmacı yükü azalmıştır. Sığınmacılar yeni rota oluşturarak İtalya üzerine yoğunlaşmışlardır.²⁰¹

Deniz yoluyla İtalya’ya ulaşmak isteyen büyük bir sığınmacı grubunun 2013 yılında kullandıkları teknenin batması büyük bir faciaya neden olmuş, 365 sığınmacı hayatını

²⁰⁰ Enes Bayraklı ve Kazım Keskin, “Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Mülteci Krizi”, *SETA ANALİZ*, Kasım 2015, sayı 143, 1-26.

²⁰¹ Enes Bayraklı ve Kazım Keskin, a.g.m. 15

kaybetmiştir.²⁰² Bu olayla birlikte Avrupa Birliği'nin gündemi sığınmacılarla meşgul olmaya başlamış, olayın İtalya sularında yaşanmasıyla İtalya sığınmacıları kurtarma yolunda çaba göstermeye başlamıştır. Akdeniz'de bulunan göçmenlerin güven içerisinde en yakın sınırlara ulaşmasını amaçlayan “Mare Nostrum” yani “Bizim Deniz” operasyonunu başlatan İtalyanlar, 2013-2014 yılları arasında on binlerce sığınmacının hayatını kurtarmıştır. Bu operasyonun yükünü tek başına kaldırmaya çalışan İtalya, beklediği desteği Avrupa Birliği üye devletlerinden alamamıştır. Üye devletler bu kurtarma operasyonunun varlığının göçmenleri teşvik ettiğine dair eleştirilerde bulunmuşlardır. Operasyon maliyetine daha fazla katlanmak istemeyen İtalya operasyonu sonlandırarak sorumluluğu FRONTEX'e devretmiştir.²⁰³

Avrupa Birliği'nin FRONTEX aracılığıyla başlattığı “Triton Operasyonu”, Birlik politikalarının sığınmacıların güvenliğini ve hayatını önceleyen bir bakış açısının dışına çıkarak Birlik sınır güvenliğinin öncelendiği bir yaklaşıma dönüştüğünün açık göstergesi olmuştur.²⁰⁴ Bu operasyonun temel amacı Avrupa sınırlarına sığınmacıların ayak basmasını önlemektir.

Avrupa Birliği'nin sığınmacılara yönelik takındığı güvenlikleştirici bakış açısı çok sayıda sivil toplum örgütü tarafından eleştirilmiştir. Dönemin Avrupa Komisyonu İçişleri yöneticilerinden Cecilia Malmström bu eleştirileri haklı bulmuş, İtalya'nın “Mare Nostrum” operasyonu yerine FRONTEX'in uygulamaya giriştiği “Triton Operasyonu”nun farklı niteliklerle ve amaçlarla başlatıldığını ifade etmiştir.²⁰⁵

Tüm eleştiri ve baskılara rağmen Triton Operasyonu 2018 yılına kadar sürdürülmüştür. Daha sonraki süreçte bu operasyon yerini “Themis Operasyonu”na bırakmıştır. İtalya açıklarında arama ve kurtarma faaliyetlerine devam eden bu operasyonun yetkileri

²⁰² Maxime Larive, “A Crisis for the Ages the European Union and the Migration Crisis”, *The Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*, No 15, Miami: European Union Center of Excellence, 2015, 3.

²⁰³ Enes Bayraklı ve Kazım Keskin, a.g.m, 10.

²⁰⁴ Enes Bayraklı ve Kazım Keskin, a.g.m, ss. 10-13.

²⁰⁵ The end of Mare Nostrum and the start of Triton, UKPANDI News, <https://www.ukpandi.com/news-and-resources/articles/2014/the-end-of-mare-nostrum-and-the-start-of-triton/>, 2014, [Erişim Tarihi: 22.01.2024].

genişletilmiştir. Artık kurtarılan veya yakalanan sığınmacıların en yakın ve güvenli yerlere getirilmek yerine İtalya sınırlarının ötesine bırakılmasına imkan tanınmıştır.²⁰⁶

Bu dönemde sığınmacılara karşı tedbirsiz ve öngörüsüz bir durumda olan Avrupa Birliği, sorunu temelden ilgilendiren ve çözüm getirebilecek politikalar üretememiş, kısa vadeli çözüm arayışları içinde olmuştur. Bu dönemde Avrupa Birliği'nin gerek ortak bir sığınmacı politikası ortaya koyamamış olması gerekse yoğunlaşan göç dalgalarına karşı yalnızca sınır güvenliği odaklı bakış açısını devam ettirmesi bu süreçte göç yönetimi konusunda başarısız olduğunun göstergesi olmuştur.²⁰⁷

4.1.2.2 2015 Sonrası Dönem

Suriye iç savaşı dış müdahalelerin ve terör örgütlerinin etkisiyle beklenenden uzun sürmüş ve bu durum 2015 yılına gelindiğinde halen kanlı olayların yaşandığı Suriye'den ülke dışına sığınmacıların artarak akın etmesine sebebiyet vermiştir. Avrupa Birliği ise artan sığınmacılar karşısında kesin bir çözüme ulaşamamıştır. Sığınmacılara karşı yükleri her geçen gün artan Yunanistan ve İtalya gibi Avrupa sınır ülkelerinin bu sorumluluğu paylaşmaya yönelik Birlik tarafından göz ardı edilmiştir.²⁰⁸ Bu durum 2015 yılında Birlik üyelerinin dayanışma ve sorumluluğun paylaşılması hususunda fikir ayrılıklarına sahip olduğu göstermiştir.²⁰⁹

2015 yılının Nisan ayında Avrupa sınırlarına ulaşmak isteyen göçmenlerle dolu bir geminin daha Akdeniz'de batmasıyla en az 800 kişi hayatını kaybetmiştir.²¹⁰ Bu durum Triton operasyonunun başarılı olmadığını gösterse de Avrupa Birliği'nin bu soruna

²⁰⁶ Steve Scherer, "In New EU Sea Mission, Ships not Obligated to Bring Migrants to Italy", Reuters, Şubat 2018, <https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-italy/in-new-eu-sea-mission-ships-not-obligedto-bring-migrants-to-italy-idUSKBN1FL62M> , [Erişim Tarihi: 23.01.2024].

²⁰⁷ Selim Kanat ve Merve Aytaç, "Suriyeli Mülteciler Özelinde Avrupa Birliği Ortak Göç Politikası ve Birlik ile Üye Devletler Arasında Egemenlik Tartışmaları", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Ekim 2018, Cilt 40 Sayı 2, 60.

²⁰⁸ Mehari Fisseha, "Syrian Refugee Crisis, From Turkey to European Union-Methods And Challenges", *Journal of Community Positive Practices*, 2017, 46.

²⁰⁹ Esra Akdoğan ve Merve Atalay, "Avrupa Birliğini Değişime Zorlayan Güç: Göç", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, yıl 2017, sayı 15,2447. <https://iibfdergi.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/352/files/yil-2017-cilt-22-sayi-kayfor15-yazi55-30122017.pdf> , [Erişim Tarihi: 24.01.2024].

²¹⁰ "Akdeniz'deki göçmen Facialarını Önlemek için AB'den Flaş Öneri", *Hürriyet Gazetesi*, Nisan 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/akdenizdeki-gocmen-facialarini-onlemek-icin-abden-flas-oneri-28793454> , [Erişim Tarihi: 23.01.2024].

geçerli bir çözüm üretmek yerine dramatik olaya karşı tutumu FRONTEX'i daha fazla yetkilendirmek, finansal kaynaklarını artırmak ve personel sağlamak üzerine olmuştur.

Avrupa Birliği bu kadar insanın hayatını kaybettiği facia sonrasında önceki dönemlerde yaptığı gibi göç yönetimini etkin hale getirebilmek, Avrupa Birliği'ni sığınmacılardan korumak adına toplantılar ve zirveler yapmaya devam etmiştir. Hatta öyle ki sığınmacılar konusunun sorumlusu olarak insan kaçakçılarına dikkat çekmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplantısında Avrupa Birliği'nin temsilcisi olan Federica Mogherini, Avrupa Birliği'ne insan kaçakçılarıyla mücadele için askeri güç kullanma yetkisi verilmesinin gerekliliğini dile getirmiştir. Sığınmacıların var olmasının ana nedeni olarak yaşanan iç savaşlar ve ekonomik koşullar olduğu gerçeğinin dışında dikkatleri insan kaçakçılarına çeken Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin Akdeniz'de yaşanan dramların askeri yollarla önlenemeyeceğini ifade etmesi üzerine beklentilerini karşılayamamıştır.²¹¹

Dünya Kamuoyunun da baskısı ile hem de Avrupa Birliği kurucu değerlerinin gereği olarak yaşanan bu trajik olaylara karşı Birlik, 2015 yılında acil eylem planı açıklamıştır. Gerçekçi çözümlerin olduğu bu plana göre Avrupa Birliği, "Akdeniz'de sınır kontrolünü sağlama, insan kaçakçılığı yapılan gemilere acil müdahale, geri dönüş programları ve göçmenlerin parmak izinin alınması gibi düzenlemelere odaklanmıştır."²¹²

2015-2016 yıllarında Avrupa'da meydana gelen terör eylemleri tekrar dikkatleri sığınmacılara çekmiştir. Müslüman sığınmacılar Avrupa güvenliğinin en öncelikli tehditleri olarak görülmüşlerdir. Sağ partilerin söylemleri ve terör olayların yaşanması İslamofobi'nin artmasına yol açmış Avrupa'da mültecilere yönelik çok sayıda saldırı polis kayıtlarına geçmiştir.²¹³ 2015 yılı öncesinde Avrupa vatandaşlarının en çok endişe duydukları konu ekonomik sıkıntılar iken 2015 yılı sonrası dönemde endişe

²¹¹"AB'de Mülteci Paylaşma Krizi", *Milliyet Gazetesi*, Aralık 2015, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/ab-de-multecileri-paylasma-krizi-2057570> , [Erişim Tarihi: 24.01.2024].

²¹² Esra Akdoğan ve Merve Atalay, a.g.m, 2447.

²¹³ World Report, "Germany", <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/germany> ,[Erişim Tarihi: 24.01.2024].

duyulan konuların başında göç ve sığınmacılar yer almıştır.²¹⁴ Dolayısıyla Avrupa’da göçmen karışıklığını sadece Suriye iç savaşı gibi zorunlu hallerden kaynaklı göç eden sığınmacılar ve yaşanan terör olaylarıyla açıklamak yetersiz kalacaktır. Avrupa Birliği’nin bu olaylar yaşanırken eş zamanlı olarak azalan bir refah seviyesi söz konusu olmuştur. Hatta Birlik içerisinde iş verenlerin ucuz işgücü olarak sığınmacıları kullanmalarıyla işsizliğin artması sadece sığınmacılara karşı oluşturulan nefret diliyle açıklanamamalıdır.

2015 yılında yaşanan başka bir önemli gelişme ise Avrupa Komisyonu’nun İtalya, Yunanistan ve Macaristan’da çözüme kavuşturulmayı bekleyen göçmen yükünün paylaştırılmasına yönelik kararı olmuştur. Bu sığınmacıların ülkelerin nüfusu, işsizlik verileri ve diğer ekonomik göstergelerinin durumu dikkate alınarak paylaştırılması planlanmıştır. Ancak Avrupa Kota Sistemi olarak duyurulan bu plana karşı da çatlak sesler çıkmış, birlik sağlanamamıştır. Başta Macaristan olmak üzere Romanya, Çekya, Slovakya gibi ülkeler itiraz etmişlerdir. Macaristan sınırlarına dayanan binlerce sığınmacıyı içeri almamış, dikenli tel ve duvarlarla sığınmacıları önlemeye çalışmıştır. 2017 yılına kadar bu tutumunu sürdüren Macaristan’a karşı Avrupa Birliği Hukukunu ihlal ettiğine ilişkin prosedür başlatılmıştır. Kota uygulamasını Macaristan gibi uygulamayan Bulgaristan, Romanya, Slovakya ve Çekya ülkeleri hakkında Birlik Kınama kararı almıştır. Bu dönemde sığınmacıların güvenliğini hiçe sayan, Avrupa Birliği değerlerine karşı kayıtsız kalan ülkelere karşı ise Birlik tepkisiz kalmıştır. Bu noktadan anlaşılacağı üzere Avrupa Birliği gelişmelere güvenlikçi bakış açısıyla bakmayı sürdürmüştür.²¹⁵ Aynı zamanda anlaşılıyor ki Avrupa Birliği kararlarını uygulamaktan kaçınan devletlere karşı Birliğin yaptırım gücünün olması ve uluslar üzerinde konumlanması, bu devletlerin çıkarları ve politikaları üstünde etkili olduğunu göstermektedir.²¹⁶

²¹⁴Esra Akdoğan ve Merve Atalay, a.g.m, 2450.

²¹⁵ Yaşar Aldırmaz, “Değerler Avrupa’sından Duvarlar Avrupası’na: Göç, Sığınmacılar ve Mülteciler Krizi Çerçevesinde AB Hukuku ve Politikaları”, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, 2017, 90.

²¹⁶ Muzaffer Akdoğan, “Avrupa Birliği ve Birlik Üyesi Devletler Arasında Egemenlik İlişkisi”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2010, Cilt 6, Sayı 24, 68. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423936186.pdf> , [Erişim Tarihi: 24.01.2024].

Bu tarihlerden sonra Avrupa Birliği’ni hedefleyen sığınmacı hareketlerinin yoğunluğu azalmaya başlamıştır. Sığınmacı sayısının azalması Birlik politikalarının etkili olmasıyla açıklanmaktadır. Başta “Geri Kabul Anlaşmaları” olmak üzere kaynak ve geçiş ülkeleriyle yapılan anlaşmalar, sınır güvenlik kontrollerinin yoğunlaştırılması ve Birliğin göçmenlere yönelik diğer uygulamaları olumlu sonuçlar doğurmuştur. FRONTEX 2019 verilerine göre Avrupa Birliği’ne son beş yıl kayıtları karşılaştırıldığında kanunsuz şekilde göç etmek isteyenlerin sayısı en düşük seviyeleri göstermiştir.²¹⁷

2020 yılına gelindiğinde Avrupa Birliği “Yeni Göç ve İltica Paktı” sunumunu yaparak gelecek yıllarda Avrupa Birliği’nin sığınmacılara karşı nasıl bir göç politikası izleyeceğinin genel çerçevesini çizmiştir. 23 Eylül 2020 tarihinde gündeme getirilen Pakt, küresel etkileri olan Covid-19 Pandemisinin ardından hantallaşan göç sisteminin yeniden inşa edilmesini amaçlamıştır. Bu Pakı, Avrupa Birliği’nin göç yönetimi konusunda yeni bir ortak politika geliştirme girişimi olarak görmek de mümkündür.²¹⁸ Bu girişim üye ülkelere danışılarak kamuoyuna sunulsa da halihazırda herhangi bir üye ülkenin imzasını taşımamıştır.²¹⁹

Avrupa Birliği’nin “Göç ve İltica Üzerine Yeni Pakt” stratejisinde yasa dışı olarak Avrupa kıtasını hedef alan göçlere odaklanılmaya devam edilmiş, Sığınmacıların iltica başvuruları ise bu sürecin doğal bir sonucu olarak görülmüştür.²²⁰

Avrupa Komisyonu yöneticilerinden Schinas, pakı üç kattan oluşan bir yapı olarak tanımlamıştır. Birliğin göç yönetimine dair hazırladığı Paktın katları göçü önlemenin dış faktörlerinden, Avrupa deniz ve kara sınır güvenliğinden, devletler arası dayanışma

²¹⁷ Risk Analysis Reports for 2019, FRONTEX, https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_for_2019.pdf, [Erişim Tarihi: 12.01.2024]

²¹⁸ Basın Açıklaması, 23 Eylül 2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1706 [Erişim Tarihi: 25.01.2024].

²¹⁹ Sergio Carrera ve Andrew Geddes, “Whose Pact? The Cognitive Dimensions of the EU Pact on Migration and Asylum.” S. Carrera and A. Geddes [Ed.], *The EU Pact on Migration and Asylum in light of the United Nations Global Compact on Refugees*, European University Institute, 2021, 4.

²²⁰ Thomas Spijkerboer, “I Wish There Was a Treaty We Could Sign”, Sergio Carrera ve Andrew Geddes [Ed.], *The EU Pact on Migration and Asylum in light of the United Nations Global Compact on Refugees*, *European University Institute*, 2021, 61.

unsurlarından oluşturulmuştur.²²¹ Avrupa Birliği, Yeni Pakt yaklaşımında öncelikle göç yönetiminin dış boyutlarının vurgulanmasıyla, sığınmacıların dışsallaştırıldığı, Avrupa sınırlarından uzak tutularak Birlik dışındaki kaynak veya geçiş ülkeleriyle yapılan ortaklıklarla güvenlik tehdidi olarak görülerek geri gönderildikleri veya yeniden yerleştirildikleri yeni bir sürecin başlangıcı olarak yorumlanmıştır.²²²

Avrupa Birliği'nin sığınmacıları dışsallaştırma siyaseti beş ana unsur üzerine kurgulanmıştır. Bunlar sığınmacıların mülk sahibi olmasına imkan tanıyan ülkelere destek vermek, genç sığınmacıların ülkelere geri dönüşleri için finansal teşvik paketleri hazırlamak, sığınmacıların istismar edildiği suçlara yönelik etkin mücadele etmek, sığınmacıların kendi istekleriyle dönüş yapmaları için gereken zeminin hazırlanmasını sağlamak, düzenli göç konusunda planlamalar yapmak şeklindedir.²²³ Avrupa Birliği üyeleri arasında göç yönetimine yönelik çatlak seslerin olması, dayanışma ve sorumluluk paylaşımından kaçınılmasıyla ortak bir göç politikası oluşturulamadığından önceki bölümlerde bahsedilmiştir. Sığınmacıların geleceğinin belirlendiği bu Pakt ile de üye ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesi yoluna gidilmediği anlaşılmış, sığınmacıların dışsallaştırılmasına öncelik verileceği açıkça ortaya çıkmıştır.²²⁴ Avrupa Birliği'nin 24 Mayıs 2021 tarihli Konsey raporuna göre üyelerin çoğunluğu dışsallaştırma siyasetini onaylamıştır.²²⁵

Avrupa Birliği'nin sığınmacılara karşı bu bakış açısına karşı Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri Filippo Grandi'nin önemli açıklamaları olmuştur. Sığınmacıların dışsallaştırılmasının pratikte işlevsiz kalacağını ve yasal olmadığını vurgulayan Komiser, sığınmacıların yükünü ekonomik imkanları ve göç yönetim

²²¹ Avrupa Komisyonu [2020], "Speech by Vice-President Schinas on the New Pact on Migration and Asylum", https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_20_1736 , [Erişim Tarihi: 25.01.2024].

²²² Gülşen Şeker Aydın, "Suriye Savaşı'nda Avrupa Birliği [AB]'nin Mülteci ve Sığınmacı Siyaseti", *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı:105, Kış 2022, 124.

²²³ Avrupa Komisyonu [2020], "New Pact on Migration and Asylum: A fresh start on migration in Europe", https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/new-pact-migration-and-asylum_en , [Erişim Tarihi: 25.01.2024].

²²⁴ Leila Hadj-Abdou, "From the Migration Crisis to the New Pact on Migration and Asylum: The Status Quo Problem", *Bridge Network Working Paper* 11, 2021, 11.

²²⁵ Christopher Hein, "And yet it moves: monitoring the debate on the New EU Pact on Migration and Asylum", *Heinrich Böll Stiftung*, https://eu.boell.org/en/2021/07/28/and-yet-it-moves-monitoring-debate-new-eu-pact-migration-and-asylum?dimension1=international#_ftn1 , 2021, [Erişim Tarihi: 25.01.2024].

araçları daha zayıf olan ülkelere yönlendirmenin sömürgecilik anlayışının farklı bir tezahürü olduğunu ifade etmiştir.²²⁶

“Göç ve İltica Üzerine Yeni Pakt” yaklaşımıyla ön görülen katlardan bir diğeri ise sınır güvenliğine vurgu yapılması olmuştur. “Avrupa Kalesi” yaklaşımı olarak yorumlanan bu bölüm, sığınmacıların iltica başvuru süreçlerini daha zor hale getirdiği şeklinde yorumlanmıştır.²²⁷ Bu kat kapsamında etkin Avrupa sınır güvenlik sisteminin oluşturulması, Avrupa Birliği’ne giriş yapan sığınmacıların kontrollerden geçirilerek kimliklerinin belirlenmesi ve biyometrik verilerinin alınması planlanmıştır. Bunlara ek olarak sığınmacılara “insan ve mülteci hakları hukuki garantisi” belirtilmiştir.²²⁸ Paktın sınır güvenliği yaklaşımı düşünüldüğünde kontroller, sınır dışı uygulamaları ve sığınmacı gözaltı kararlarına dair artışların olacağı beklentisiyle Avrupa Birliği’nin insan haklarına karşı mesafesinin de artacağına yönelik eleştiriler yapılmıştır.²²⁹ Sınır güvenliği yaklaşımının Yeni Pakt çerçevesinde de bu kadar ön plana çıkarılmış olması Arap Baharı ve sonrasında yaşanan gelişmelerden Birliğin bir çıkarım yapamadığını ispat eder nitelikte olmuştur. Avrupa bu gelişme ile de insan hakları kapsamında sığınmacıların güvenliği yerine Birlik sınır güvenliğini önceleyen bakış açısını devam ettirmiştir.²³⁰

“Göç ve İltica üzerine Yeni Pakt” yaklaşımının vurguladığı diğeri bir unsur ise “dayanışma” olmuştur. Sığınmacıların ülkelerin ekonomik durumları, kapasiteleri ve kabul düzeylerine yeniden yerleştirilmeleri, sığınmacıların sorumluluğunu alan ülkelere desteklerin sağlanması ve şartlarının iyileştirilmesi gibi konuları kapsamaktadır. Sığınmacıların geri dönüşlerine yönelik finansal sorumluluk paylaşımı

²²⁶Cristopher Hein, a.g.e.

²²⁷Kemal Kirişçi, Murat Erdoğan ve Nihal Eminoğlu, [2020], The EU’s “New Pact on Migration and Asylum is missing a true foundation”, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/11/06/the-eus-new-pact-on-migration-and-asylum-is-missing-a-true-foundation/> , [Erişim Tarihi: 25.01.2024].

²²⁸Avrupa Komisyonu [2020], “New Pact on Migration and Asylum”, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/new-pact-migration-and-asylum_en , [Erişim Tarihi: 25.01.2024].

²²⁹Ludovic Voet, “EU Migration and Asylum Pact Abandons Compassion and Human Rights”, *Social Europe*, <https://socialeurope.eu/eu-migration-and-asylum-pact-abandons-compassion-and-human-rights> , 2021, [Erişim Tarihi: 26.01.2024].

²³⁰ Danish Refugee Council, “New Pact, New Direction? DRC’s Recommendations on The New Pact On Migration and Asylum”, Mart 2020, https://www.pro.drc.ngo/media/csIngvnf/new-pact-new-direction_final.pdf [Erişim Tarihi: 26.01.2024].

da bu unsur kapsamında düzenlenmiştir.²³¹ Dayanışma boyutu kapsamında Avrupa Birliği, sığınmacıların yerleştirilmesi konusunda daha önce de belirtildiği üzere Macaristan gibi sorumluluk almak istemeyen ülkeleri sürece maddi katkı sunmaya ya da sürecin ilerletilmesi için gereken resmi konularda destek olmaya yönlendirmiştir. Sığınmacı karşıtı olan ve sığınmacı politikasının daha güvenlikçi anlayışla oluşturulması kanaatinde olan ülkelerin de bu anlamda dikkate alındığı dikkat çekmiştir.²³²

Avrupa Birliği sığınmacıların akın akın Birlik kapılarına dayanması konusunda gerek “Geri Kabul Anlaşmaları” yaparak gerekse gönüllü geri dönüşleri teşvik ederek uzun yıllardır göç yönetimini sağlamaya çalışmıştır. “Göç ve İltica üzerine Yeni Pakt” ile adil bir sığınmacı sisteminin inşası niyetinde olduğunu dile getiren Birlik, geri dönüş sisteminin verimli bir şekilde uygulanmasıyla sığınmacıların sınır dışı edileceklerini bile bile göç etmeyeceklerini, bu durumun boşuna emek ve zaman kaybı olarak görüleceği beklentisiyle yeni göç politikasını inşa etmiştir.²³³

2020 yılında gündeme getirilen “Göç ve İltica Üzerine Yeni Pakt” konusunda 19-20 Aralık 2023 toplantılarıyla mutabakat sağlanmıştır. Şubat 2024’te “Avrupa Birliği üye devletler daimi temsilcileri” ve “Avrupa Birliği Parlamentosu Medeni Haklar, Adalet ve İçişleri Komitesi” tarafından da onaylanmıştır. Paktın Nisan 2024 tarihinde kabul edilmesi beklenmektedir.²³⁴

4.2 Rusya- Ukrayna Savaşı ve AB

Sovyetler Birliği’nin 1991 yılında dağılmasıyla Soğuk Savaş sona ermiş ve Sovyetlere bağlı olan devletler bağımsızlığını ilan etmiştir. Ukrayna da bu süreçte bağımsızlığını kazanmıştır. Rusya Federasyonu’nun eski Sovyet coğrafyasında konumunu ve etkisi

²³¹ Avrupa Komisyonu [2020], “New Pact on Migration and Asylum”, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/new-pact-migration-and-asylum_en , [Erişim Tarihi: 25.01.2024].

²³² Kemal Kirişçi, Murat Erdoğan ve Nihal Eminoğlu, a.g.e.

²³³ Thomas Spijkerboer, a.g.e, 64.

²³⁴ Mehmet Bozkaya, “Avrupa Birliği’nin Göç ve İlticaya Dair Yürürlüğe Girecek Yeni Paktı”,

<https://www.institute.org/opinion/avrupa-birliginin-goc-ve-ilticaya-dair-yururluge-girecek-yeni-pakti> , [Erişim Tarihi: 09.04.2024].

korumaya devam etmek istemesi Ukrayna gibi bağımsızlığını kazanmış ülkelerle kurduğu ilişkilerin potansiyel olarak sorunlu olabilmesine yol açmıştır. Ruslar “Yakın Çevre” doktrini ile Sovyetler sonrası dönemde güvenlik ve dış politika algılarını şekillendirirken, yeni bağımsızlığına kavuşmuş ülkeler ise kendi devlet kurumlarını tasarlayıp, kendi bağımsız dış politikalarını oluşturarak dünya sahnesinde yer almaya çalışmışlardır. Rusya ve Ukrayna ilişkileri de Rusların hami olmak arzusuyla Ukraynalıların bağımsızlık arzusu nedeniyle çekişmeli olarak ilerlemiştir. Rusya’nın NATO’ya karşı kaygıları, Ukrayna’nın içinde Rus nüfusunun bulunması, genel olarak Batı ve Rusya arasındaki rekabet nedeniyle krizler yaşanmıştır. Özellikle 2014 yılında Kırım’ın Rusya tarafından ilhak edilmesiyle yeni bir Soğuk Savaş benzeri dönem başlamıştır. Nihayetinde Şubat 2022’de Rusya’nın Ukrayna’ya başlattığı operasyonla Rusya – Batı ilişkileri son derece zarar görmüş, binlerce insan hayatını kaybederken binlercesi de göç etmek zorunda kalmıştır. Çalışmanın konusu olarak Ukraynalı göçmenlerin ve Avrupa Birliği’nin bu duruma yaklaşımını incelemekten önce Ukrayna’nın jeopolitik konumu ve önemine bakmak, Rusya – Ukrayna ilişkilerinin tarihsel arka planını incelemek yararlı olacaktır.

4.2.1 Ukrayna’nın Jeopolitik Konumu ve Ülke Profili

Ukrayna 603.550 kilometrekare genişliğiyle Avrupa kıtasının en büyük ülkelerinden biridir. Ukrayna, Kuzeyinde Beyaz Rusya, batısında Polonya, Macaristan, Romanya ve Moldova, kuzeydoğu ve doğusunda Rusya Federasyonu ile komşu olup güneyinde ise Karadeniz bulunmaktadır. Yaklaşık 33,2 milyon nüfusa olan ülke %78’si Ukraynalı, %17 ‘si Rus, %5’i Beyaz Rus olan etnik yapı dağılımına sahiptir. Nüfusunun %99’unun Hristiyan olduğu tahmin edilmektedir. Topraklarının %55’i ekilebilir nitelikte olması sayesinde önemli bir tarım ülkesidir.²³⁵

Ukrayna Doğu ve batı arasında önemli jeopolitik ve jeostratejik konuma sahiptir. Ülke doğu – batı ekseninde düşünüldüğünde Asya kıtasıyla Avrupa kıtasının karasal geçiş güzergahı niteliğindedir. Kuzey – güney eksenli düşünüldüğünde ise Baltık havzasını Karadeniz’e bağlamaktadır. Ukrayna bu özellikleriyle Kafkasya ve Orta Asya’ya

²³⁵ T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, *Ukrayna Ülke Profili*, 2023, 2-4. <https://ticaret.gov.tr/data/5f07144813b87611d894d163/Ukrayna%20%C3%9Clike%20Profili-2023.pdf>, [Erişim Tarihi: 05.02.2024].

erişimi olan, Avrupa'nın güvenliği açısından doğrudan etkili olabilecek bir coğrafyada bulunmaktadır. Ayrıca herkesin ihtiyacı olan petrol ve doğalgaz enerji kaynaklarına yakın olması ve bu kaynakların nakledilmesinde önemli bir rolü olması da bölgenin enerji güvenliği açısından önem taşımaktadır.²³⁶

Ukrayna Rusya ve Avrupa'nın bölgesel güç mücadelesi açısından da önemli bir coğrafyada bulunmaktadır. Bu minvalde Ruslar "Ukrayna'yı geçiş bölgesi, stratejik bir bariyer, kendilerini ve Batılı ülkeleri ayıran bir tampon bölge" olarak görmüşlerdir. Zaten "Ukraina" kelimesi Rusçada "sınır ülkesi", "uç ülkesi" gibi anlamlara gelmektedir."²³⁷ Rusya'nın Balkan siyaseti için de önem taşıyan Ukrayna, Çarlık Rusya'da Panslavist politikaların uygulama sahası olan balkanlara geçiş konumunda olmuştur. Soğuk Savaşta ise Balkanlar ve Doğu Avrupa'daki ülkelere uzanan bir köprü vazifesi görmüştür. Günümüz uluslararası sisteminde de tarihte oynadığı rolü devam ettiren Ukrayna artık Avrupa Birliği ve NATO bloğuyla Rusya Federasyonu arasında "tampon bölge" olmaktadır.²³⁸

Rus Avrasyacı düşünce sisteminin öncülerinden Dugin'e göre Ukrayna Rus Avrasya İmparatorluğu idealinin önemli bir kalesi durumundadır. Dugin, Rusya'nın emperyal güçlere karşı varoluşunun önemli bir dayanağı olan Ukrayna'nın Batı'nın yayılmacılığına karşı savunulması gerektiğini ifade etmiştir.²³⁹

Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejistlerinden Brzezinski de Ukrayna'nın Batı için önemini ifade etmiştir. Soğuk Savaşın hemen ardından dahi Ukrayna'nın Batı bloğu ittifak örgütlerine dahil edilmesinin gerekliliği savunan Brzezinski, Ukrayna'nın Avrupa ülkeleriyle olabilecek beraberliğinin Avrupa güvenliğine önemli stratejik derinlik katabileceğini vurgulamıştır.²⁴⁰

²³⁶ Ruhsar Müderrisoğlu, "Ukrayna'nın Jeopolitik Önemi", *Gazi üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, 2004, 196- 197.

²³⁷ Sait Sönmez, Harun Bıçakçı ve Cuma Yıldırım, "Kırım Sorunu Bağlamında Rusya-Ukrayna İlişkilerinin Analizi", *International Journal of Social Sciences and Education Research*, Cilt:1, Sayı:3, 2015, 657.

²³⁸ Sönmez, Bıçakçı, Yıldırım, a.g.e, 658.

²³⁹ Vügar İmanov, "Avrasyacılık: Rusya'nın Kimlik Arayışı", İstanbul: *Küre Yayınları*, 2008, 205.

²⁴⁰ Zbigniew Brzezinski, "Büyük Satranç Tahtası-Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri", Çev. Yelda Türedi, Ankara: *İnkılap Kitabevi*, 1997,123.

4.2.2 Rusya – Ukrayna İlişkilerinin Tarihsel Süreci

Rus ve Ukrayna milletlerinin başta dilsel, dinsel ve kültürel olmak üzere birçok benzerliği vardır. Bu benzerlikler farklı devletlerin egemenliği altında birlikte yaşamalarını kolaylaştırmıştır. Yıllar boyunca Ukrayna'nın Doğu bölgeleri Rus egemenliği altında, batısı ise Avusturya ve Polonya egemenliği altında kalmıştır. Bu süreçte egemen güçlerin organize ettiği iskan politikaları bugünün Ukrayna'sının etnik ve kültür haritasının çizilmesinde etkili olmuştur. Ukrayna'daki en büyük etnik azınlık olan Ruslar genellikle ülkenin doğu topraklarında yerleşiklerdir.²⁴¹ Bu Rus nüfusu ilerleyen yıllarda Ukrayna toprak bütünlüğünün bozulmasında öncü rol oynayacaktır.

II. Dünya Savaşı sırasında Ukrayna toprakları Sovyet Kızıl Ordu ve Naziler tarafından işgal edilmiştir. Ukrayna'nın Batı bölgelerinde Nazi ordusuna katılım olurken Ukrayna'nın doğusunda ise Sovyet ordusuna katılım olmuştur. Nazi işgali altında olan bölgelerde Rus kimliği dışında Ukrayna ulusal kimliğinin ilk oluşturulma çabaları görülmüştür. Bu kimlik oluşum süreci ilerleyen yıllarda yaşanacak anlaşmazlıkların belki de bir başlangıcı olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası galip taraf olan Sovyetler tüm Ukrayna topraklarını tekrar işgal etmişlerdir.²⁴²

Sovyet Birliği içerisinde 1980'li yılların sonlarına kadar bağımsızlık girişimine şahit olmayan Ukrayna, 1989 yılında “Ukrayna Halk Cephesi” öncülüğünde ayrılma sürecine girmiştir. İlerleyen süreçte Ukrayna 24 Ağustos 1990 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. 1 Aralık 1991 tarihinde ise referandum ile bağımsızlık resmileşmiştir.²⁴³

1991 sonrası Bağımsız olan Ukrayna ve Rusya ilişkileri sorunlu şekilde ilerlemiştir. Rusya Sovyet sahasında etkinliğini korumak isterken Ukrayna ise bağımsızlığın pekiştirilmesi konusunda yol almak istemiştir. Bağımsızlığın ilk yılları Ukrayna için Rusya ve Batı ile ilişkiler konusunda dengenin korunduğu yıllar olmuştur.²⁴⁴

²⁴¹ Gözde Sarı, “AB Yolunda Ukrayna: Avrupa Komşuluk Politikası AB-Ukrayna İlişkileri”, *Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2015, 34-35.*

²⁴² Tuna Gürsu, “The Historical Roots of the Fractioned Nature of the Contemporary Ukrainian Society”, *Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, 130-135.*

²⁴³ Mustafa Cem Bişkin, “ABD-AB-Rusya Üçgeninde Ukrayna ve Gürcistan'da Güç Mücadelesi”, *Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2010,42.*

²⁴⁴Yazgan Erbil, “Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizi ve Enerji Güvenliği”, Kadir Has Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, 137.*

2000’li yıllarda Ukrayna siyaseti önemli krizlere ve olaylara tanıklık etmiştir. 2004 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Rusya’dan yana dış politika oluşturulması yönünde eğilimi olan ve Rusya tarafından desteklenen Yanukoviç ile aksi yönde siyasi eğilimiyle Ukrayna’nın geleceğini Batı yanlısı politikalarda gören Yuschenko yarışmıştır. Ukrayna’nın doğusunda Yanukoviç, batısında ise Yuschenko halk desteğine sahip olmuştur. Seçimler beklenildiği gibi sorunsuz olarak sonuçlanmamış, ilk başlarda Yanukoviç’in kazandığı ilan edilmişse de halkın protesto gösterileriyle ve Yuschenko’nun sonuçları kabul etmemesiyle ülke büyük bir kriz yaşamıştır. Şiddetlenen halk hareketleri ve muhalif liderlerin Yanukoviç’in seçimleri kazandığını kabul etmemesi üzerine “Turuncu Devrim” olarak adlandırılan iktidar değişimi yaşanmıştır. Batı yanlısı bir politikacı olan Yuschenko’nun “Turuncu Devrim” ile zaferini ilan etmesi esasında Ukrayna’nın sonraki yıllarda politik tercihinin batı yanlısı olacağının önemli bir göstergesi olmuştur.²⁴⁵

Yaşanan bu gelişmeler karşısında Rusya yanlısı bir politikacı olan Yanukoviç’in iktidarını kaybetmesi Rusya tarafından rahatsız edici bir durumdur. Batının “Turuncu Devrim” olarak adlandırdığı hareket Rusya tarafından “anti demokratik”, “iyi hazırlanmış bir plan”, “Batı’nın Ukrayna içişlerine müdahalesi” olarak tanımlanmıştır.²⁴⁶ Tüm tepkilerine rağmen Kremlin yönetimi “Turuncu Devrim” sonrasında Rusya’nın eski Sovyet ülkelerinin tercihlerine saygısı olduğunu ve halk tarafından seçilen liderlerin hepsiyle çalışabileceklerini belirtmiştir.²⁴⁷

Turuncu Devrim sonrasında Yuschenko Cumhurbaşkanı olarak hükümeti kurma görevini Batı yönelimindeki başka bir politikacı Timoschenko’ya vermiştir. Bu dönem Batı yanlısı bu siyasi idare, halkın taleplerine yeterince karşılık veremediği için kendi tabanında dahi hayal kırıklığı yaratmıştır.²⁴⁸ Bu süreçte daha önce başlangıç seviyesinde olan Avrupa Birliği ile ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Ukrayna Avrupa Birliği’nin Komşuluk Politikasına dahil edilmiş, ticari ilişkiler geliştirilmiştir. Buna karşılık olarak Yuschenko Ukrayna’nın Avrupa Birliği’ne üye olma isteğini dile

²⁴⁵ Gözde Sarı, a.g.e, 3.

²⁴⁶ Gözde Sarı, a.g.e, 70.

²⁴⁷ James Sturcke, “Kuchma to honour call for new election”, *The Guardian*, <http://www.theguardian.com/world/2004/dec/06/ukraine.jamessturcke> , [Erişim Tarihi: 10.02.2024].

²⁴⁸ Gözde Sarı, a.g.e, 72

getirmiştir. Ukrayna'nın Avrupa ile bu yakınlaşması Rusya'yı rahatsız etmiş, Rusya tarafından bu durumun Ukrayna ekonomisi için olumsuz sonuçları olabileceğinin altı çizilmiştir.²⁴⁹ Rusya'nın rahatsızlığı Ukrayna'nın Avrupa Birliği'ne tam üye olma durumu ile sınırlı değildir. Amerika Birleşik Devletleri'nin ve NATO'nun Ukrayna ile ilişkilerini geliştirmeye yönelik yaklaşımı Rusya için önemli bir güvenlik tehdidi olmuştur. 2008 yılında Ukrayna'nın NATO üyelik adımlarını atmaya başlamasıyla Rusya'nın endişeleri artmıştır. Ukrayna'nın NATO'ya üye olması durumu ülkenin tampon bölge niteliğini ortadan kaldırmakla birlikte, Ukrayna'nın arazi yapısının düzlük olması nedeniyle savunulması zor bir cephe hattının inşa edilmesi anlamına da gelmektedir.²⁵⁰ Rusya'nın bu duruma sessiz kalmayacağı ilerleyen yıllarda anlaşılabacaktır.

Batı yanlısı Ukrayna yönetimine karşı halk nezdinde daha önce bahsedilen hayal kırıklığının oluşmasında başlıca etkenler eski dönemlerde adı yolsuzluklara karışan devlet adamlarının yargılanmasına ilişkin yeterli somut adımların atılamamış olması, Avrupa Birliği üyeliğine dair yapılan demokratikleşme ve insan hakları temalı düzenlemelerinin Avrupa Birliği tarafında olumlu bir karşılık görmediği düşüncesiyle Ukrayna halkı hükümetten beklentilerini karşılayamamıştır.²⁵¹ Bu dönemde her ne kadar Avrupa ile iyi ilişkiler kurarak bir bütünleşme sürecinin varlığından söz etmek mümkünse de bu değişimlere rağmen Sovyetler Birliği döneminin etkisinin de sürdüğünü söylemek mümkündür.²⁵² 2010 Cumhurbaşkanlığı seçimlerine kadar olan süreçte Ukrayna'da istikrarlı ve uzun süreli bir hükümet tutunamamış, siyasi gelgitler yaşanarak yeni seçimlere gidilmiştir.²⁵³

²⁴⁹ Al Jazeera, "Ülke profili: Ukrayna", 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-ukrayna> [Erişim Tarihi: 15.02.2024].

²⁵⁰ Giray Saynur Derman ve Yerkinay Ongorova, "Ukrayna'da Siyasi Kriz" *Karadeniz Araştırmaları*, 2014, 19.

²⁵¹ Gözde Sarı, a.g.e, 89-90.

²⁵² Göktürk Tüysüzoğlu, "Ukrayna'da Turuncu Devrimin Sonu", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, No. 3, 2011, 70. https://www.academia.edu/6312815/Ukraynada_Turuncu_Devrimin_Sonu.

²⁵³ Sait Sönmez, Harun Bıçakçı ve Cuma Yıldırım, "Kırım Sorunu Bağlamında Rusya-Ukrayna İlişkilerinin Analizi", *International Journal of Social Sciences and Education Research*, Cilt:1, Sayı:3, 2015, 662.

2010 seçimlerine gidildiğinde 2008-2009 yıllarında yaşanan küresel ekonomik krizin etkisiyle kötü ekonomik durum, aynı yıllarda yaşanan doğalgaz krizi ve Turuncu Devrim sonrasında yaşanan istikrarsız hükümetler dönemi halkın Batıcı politikalara verdiği desteği azaltmıştır.²⁵⁴ Bunlara ek olarak NATO ve Avrupa Birliği'nin Ukrayna'nın çabalarına rağmen beklentilerini karşılayamaması üzerine seçim Rusya yanlısı olarak bilinen Yanukoviç'in zaferiyle sonuçlanmıştır.²⁵⁵

Cumhurbaşkanı seçildikten sonra Yanukoviç, Avrupa Birliği üyeliği konusunda Ukrayna'nın arzusunun sürdüğü mesajını iletme amacıyla ilk ziyaretini Brüksel'e yapmıştır. Bu kararlı duruşun devamında ise Ukrayna'nın Batı ve Rusya arasında dengeli duruşunu korumanın önemine vurgu yapmıştır.²⁵⁶ Avrupa'ya sırtını dönmeyen ve Rusya'dan vazgeçmeyen Yanukoviç yönetimi daha uygun fiyattan doğalgaz alımı karşılığında Sivastopol limanında 2042 yılına dek Rus varlığına onay vermiştir. Anlaşılacağı üzere Yanukoviç yönetiminin dış politikası, hangi kutuptan Ukrayna için daha faydalı kazanımlar elde edecekse o yöne evrilmiştir. Genel olarak denge politikası vurgusu yapılmıştır. Ancak NATO üyeliğine yönelik adımlar atmış olan Ukrayna'nın aynı zamanda Rus donanmasının Ukrayna sularında varlığını uzatan anlaşmalar yapması dış politikasının bir denge siyasetinden daha çok ikilem içerisinde kaldığının açık göstergesidir. Rusya için Ukrayna'nın NATO üyeliğinin kabul edilemez bir durum olduğunun anlaşılamadığı değerlendirilmiştir.

2010 sonrasında Ukrayna ekonomik anlamda düştüğü darboğazdan bir türlü çıkmayı başaramamıştır. Halkın bu konuda zaten bir huzursuzluğunun olması ve ekonomik iyileşmenin umudunu Batı ile iyi ilişkiler kurmak olduğu beklentisi Ukrayna siyasetine de yansımıştır.²⁵⁷ Halk Batı'dan medet umarken Yanukoviç'in politikalarının Rusya'ya doğru yönelmesi tepkiyle karşılanmıştır. Nihayetinde halk yeniden sokağa çıkarak Yanukoviç yönetimine son vermiştir.

²⁵⁴ Sönmez, Bıçakçı, Yıldırım, a.g.e, 662-663.

²⁵⁵ Gözde Sarı, a.g.e, 90.

²⁵⁶ Gordon Fairclough ve Alix M. Freedman, "Ukraine Aims to Join European Union", *The Wall Street Journal*, <http://online.wsj.com/articles/SB10001424052748704814204575508151794162046> , [Erişim Tarihi: 01.03.2024].

²⁵⁷ Gözde Sarı, a.g.e, 33.

Rusya yanlısı Yanukoviç yönetiminin meydanlarda yaşanan kanlı olaylar sonucunda istifa etmesiyle Ukrayna yeni bir sürece girmiştir. Rusya'nın Yanukoviç'in düşmesiyle rahatsızlığı artmıştır. Rusya, Ukrayna üzerinde hem stratejik olarak hem de tarihsel olarak önem attığı Kırım'daki Rus nüfusunu bahane ederek Kırım'ı ilhak etmiştir.²⁵⁸ Sovyetler sonrası dönemde Rusya ve Batı ilişkilerinin en büyük krizi olarak nitelendirilen Kırım'ın ilhakı 27 Şubat 2014'te başlamıştır.²⁵⁹ Kırım, 16 Mart 2014 tarihinde yapılan halk oylamasıyla Rusya'ya bağlanmıştır.²⁶⁰ Kırım haricinde Ukrayna'nın Rus nüfusunun yoğun olduğu doğu şehirleri olan Donetsk ve Luhansk'da iç karışıklıklar başlamıştır.²⁶¹

Kırım esasında Rusya ve Ukrayna ilişkilerinin tarihsel olarak sorunlu olduğu bir bölgedir. Kırım'ın Rusya'nın bir parçası olduğu Rus devlet adamlarının zihinlerinin arka mutfağında sürekli pişmiştir, ilhak etmek için sadece şartların olgunlaşması ve uluslararası konjonktürün uygun olması, fırsat doğması beklenmiştir. Ukrayna'nın NATO ile ilişkilerinin güçlendirilmesi ve Rusya'nın Ukrayna üzerindeki nüfuzunun azalmasıyla hem tarihsel Rus yayılmacılık anlayışının hem de Rusya'nın güvenliğinin yakın çevresinden başlatılması stratejisinin gereği olarak Kırım Rusya'ya bağlanmıştır. Kısacası şartlar uygunlaşmış, fırsat doğmuştur.

Kırım, Rusya için sıcak denizlere giden bir yoldur. Karadeniz'de stratejik limanlara ve deniz üslerine sahip olmasıyla Rusya'nın güvenliğinin önemli bir parçasıdır.²⁶² Kırım zaten tarihsel olarak incelendiğinde 1783-1954 yılları arasında Rus toprağı olmuştur. Sovyetler Birliği'nin Ukraynalı lideri Nikita Kruşçev tarafından Ukrayna'ya bağlanmıştır. O yıllarda Sovyetler Birliği çatısı altında Kırım'ın böyle bir statü değişikliği yaşaması Rusya'nın Batı'ya karşı bir güvenlik endişesi yaşamasına yol açmamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve bağımsız olan Ukrayna'nın Batı ile

²⁵⁸ Mehmet Seyfettin Erol, "Ukrayna-Kırım Krizi ya da İkinci Yalta Süreci", *Karadeniz Araştırmaları*, 2014, 4-5.

²⁵⁹ Hidayet Alparslan Özmen, "Enerji Güvenliği Politikaları ve Kırım", *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi*, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, 2014, 759.

²⁶⁰ Giray Saynur Derman, a.g.e, 20-22.

²⁶¹ Gözde Sarı, a.g.e, 103.

²⁶² Hidayet Alparslan Özmen, a.g.e, 760.

ilişkilerini hem siyasi hem askeri alanda ilerletmeye çalışmasıyla Kırım'ın ilhakı Rus güvenlik politikasının mimarları tarafından kaçınılmaz görülmüştür.²⁶³

2014 sonrası süreçte Rusya'nın güvenlik politikalarının oluşum sürecinde kariyeri Rus güvenlik teşkilatları çalışanları olarak bilinen²⁶⁴ “Siloviki” grubu olarak adlandırılan kesimin etkisini artırdığı düşünülmektedir. NATO'nun genişleme stratejilerine karşılık olarak Rus güvenlik bürokrasisinin etkinliğini artırması normal bir güvenlik refleksi olarak değerlendirilebilir. “Silovikiler” güce dayalı bir dış ve güvenlik politikası anlayışına sahiptirler. Güçlü olan devletlerin istediklerini elde edebileceği inancıyla, son derece realist güvenlik anlayışıyla Rusya'nın özellikle güvenlik politikalarında son derece etkili olmuşlardır. Diplomatik bakış açısına sahip olmayan bu grup, güç sahibi ülkelerin uluslararası hukuk tarafından kısıtlanmadığını ve sürekli olarak ihlal içeren faaliyetlere neden olunduğunu vurgulamaktadırlar.²⁶⁵ Bu bakış açısıyla, bir duruma karşı eğer güçlü bir ülkeyseniz ne gerekiyorsa onu yapmanızın ve ülkenizin ulusal çıkarlarını korumanızın hukuki olarak bir yaptırımı olmayacaktır.

Silovikilerin Rusya'da etkin olduğu bu süreçte 2017 yılına gelindiğinde Ukrayna hükümeti NATO üyeliğine ilişkin yasayı onaylamıştır. Her ne kadar Ukrayna'nın bazı şartları henüz karşılayamadığı NATO tarafından ifade edilse de Ukrayna'ya 2020 yılında “geliştirilmiş fırsatlar ortağı” statüsü verilmiştir.²⁶⁶

Ukrayna'nın NATO üyeliği ihtimalinin artması, NATO'nun Rus sınırlarına doğru genişlemesi Rusya için bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu durum yeni bir savaşı başlatmıştır. 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya Ukrayna'nın çeşitli bölgelerinden kuvvetlerini sokarak Ukrayna'nın işgaline başlamıştır. Rusya bu işgal girişimini bir savaş olarak değil Rus nüfusunun da yoğun olduğu, ayrılıkçı taleplerin bulunduğu Donbas bölgesine yapılan “özel askeri operasyon” şeklinde tanımlamıştır. Bu

²⁶³ Hidayet Alparslan Özmen, a.g.e, 762.

²⁶⁴ Andrew Roth, “Putin's security men: the elite group who 'fuel his anxieties'”, *Moscow correspondent*, <https://www.theguardian.com/world/2022/feb/04/putin-security-elite-siloviki-russia> [Erişim Tarihi:10.03.2024]

²⁶⁵ Tatiana Stanovaya, “3 Things the World Should Know About Putin”, <https://foreignpolicy.com/2022/01/27/putin-russia-ukraine-crisis-invasion/>, [Erişim Tarihi: 10.03.2024].

²⁶⁶ Bahtiyar Küçük, “NATO'ya nasıl üye olunur? Ukrayna, ittifaka katılmaya ne kadar yakın?” <https://tr.euronews.com/2022/02/19/nato-ya-nas-l-uye-olunur-ukrayna-ittifaka-kat-lmaya-ne-kadar-yak-n>, [Erişim Tarihi: 11.03.2024].

operasyonun başlamasıyla binlerce Ukrayna vatandaşı hem ülke içerisinde yerinde olmuş hem de sığınmak üzere başta Avrupa olmak üzere başka ülkelere göç etmiştir.²⁶⁷

4.2.3 Ukraynalı Sığınmacılar ve Avrupa Birliği

Ukrayna, Sovyetler Birliği döneminde Rusya ile ilişkilerinde önemli bir sorun yaşamamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Ukrayna Batı ve Rusya arasında tarafsız ve dengeli ilişkiler yürütmeye çalışmıştır. 2004 yılı sonrasında Batı'nın da desteğiyle iktidara gelen Yushchenko yönetiminin bu süreç itibariyle Batı askeri ittifakı olan NATO'ya katılma çabası ve Avrupa Birliği tam üyeliğinin dillendirilmesi Rusya'yı son derece rahatsız eden gelişmeler olmuştur.

2000 sonrası iktidarda bulunan Batı yanlısı yöneticiler hem NATO hem de Avrupa Birliği yanlısı politika izlerken, ²⁶⁸ bu yüzyılın başında Rusya yönetimine gelen Putin'in NATO genişleme stratejisine karşılık olarak söylemleri sertleşmiştir. Özellikle Ukrayna Putin tarafından “yapay” ve “kırılgan” bir devlet olarak nitelendirilmiş, NATO'ya dahil halinde yıkılma sürecini başlatacağını duyurmuştur.²⁶⁹ 2004 yılında Ukrayna'da Batı yanlısı politikacıların iktidara gelmesi, 2010 yılı seçimlerinde Rusya yanlısı olarak bilinen Yanukoviç'in iktidarı ele geçirmesi ²⁷⁰ Ukrayna'nın politik yönünde bir ikilem yaşanmasına neden olmuştur. Yanukoviç siyasi Ukrayna'yı Batı'dan uzaklaştırma üzerine kurulmuş, 2014 yılına kadar Rusya ile başta enerji nakledilmesi olmak üzere ticari ilişkiler yaşanan sorunlara rağmen geliştirilmiştir.²⁷¹

2014 yılı geldiğinde Rusya ve Ukrayna arasında ipler gerilmiş ilişkiler bozulmuştur. Ukrayna'nın coğrafi konumu itibariyle Rusya için enerji nakil hatları açısından önem arz etmesi ve bağımlılık durumu 2014 yılından sonra azaltılmaya çalışılmıştır. Rusya

²⁶⁷ BBC, “Rusya'nın Ukrayna'yı işgali: 6 grafikte savaşın 6 ayı”, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cq5vne99p45o>, [Erişim Tarihi: 11.03.2024].

²⁶⁸ Göktürk Tüysüzoğlu, a.g.e, 67.

²⁶⁹ Euronews, “Vladimir Putin'in Ukrayna'yı işgalinin arkasındaki gerçek ne?”, <https://tr.euronews.com/2022/02/24/vladimir-putin-in-ukrayna-y-isgalinin-arkas-ndaki-gercek-ne>, [Erişim Tarihi:12.03.2024]

²⁷⁰ Cihan Kalın, “Ukrayna Krizi Sonrasında Değişen Avrupa Birliği Rusya İlişkileri”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul; İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, 2018, 28.

²⁷¹ Peter Rutland, “An Unnecessary War: The Geopolitical Roots of the Ukraine Crisis Ukraine and Russia People, Politics, Propaganda and Perspectives”, *Bristol: E-International Relations Publishing*, 2016, 123.

yeni enerji hatları kurma yoluna gitmiştir.²⁷² Ukrayna ekonomisinin kırılganlığı ve halkın azalan refahı protestolara yol açmış ve Rus yanlısı iktidar Yanukoviç'in Rusya'ya sığınmasıyla düşmüştür.²⁷³ Ukrayna'da yaşanan iktidar boşluğunun Rusya için bir fırsat olmasının neticesinde Kırım işgal edilmiştir.²⁷⁴ Daha önce bahsedildiği üzere 2017 yılında Ukrayna yasalarında yapılan değişikliklerle NATO üyeliğinin yolunun açılması ve 2020 yılında NATO nezdinde Ukrayna'nın " geliştirilmiş fırsatlar ortağı" olarak kabul edilmesiyle 2022 Rusya-Ukrayna Savaşına zemin hazırlanmıştır. Savaşın patlak vermesi hem Avrupa güvenlik politikaları açısından önemli bir dönüm noktası haline gelmiştir hem de Ukrayna vatandaşlarının çok sayıda ülkeye mecburi göçleriyle Avrupa göç politikasında önemli bir değişim yaşanmıştır.

Ukrayna göç tarihi açısından değerlendirildiğinde 2022 yılındaki Rusya-Ukrayna Savaşı öncesinde de Ukraynalılar defalarca zorunlu veya gönüllü olarak göç etmişlerdir. Sovyetler sonrası dönemde Ukrayna sürekli olarak ekonomik yetersizlikler, yoksulluk ve çatışmalarla dolu bir bağımsızlık dönemi yaşamıştır. Bağımsız Ukrayna'dan ayrılan ilk göçmenler ayrımcılık nedeniyle göç etmişlerdir. Etnik ve dini ayrımcılığa maruz kaldığını iddia eden Yahudiler Amerika ve İsrail gibi ülkelere gitmişlerdir.²⁷⁵ Sonrasında Alman ve Macar kökenli Ukraynalıların göçü yaşanmıştır.²⁷⁶ Ukraynalıların göçü bu dönemde sadece etnik ve dini temellere dayanarak yaşanmamıştır, 2000'li yıllar geldiğinde ekonomik yetersizlikler ve daha iyi bir yaşam arzusuyla çalışmak için Ukraynalılar Batı ülkelerine ve Rusya'ya göç etmişlerdir. İlk olarak 2000'li yılların başında Ukraynalı kadınlar işçi olarak Yunanistan, İtalya gibi Avrupa ülkelerine göç etmiştir. Çoğunlukla ev ve bakım

²⁷² Nergiz Özkural Köroğlu, "Rusya- Ukrayna Krizi AB ve Türkiye'ye Etkileri", *EURO Politika* [15],2022, 32.

²⁷³ Sönmez, Bıçakçı ve Yıldırım, a.g.e, 665.

²⁷⁴ Ali Konak, "Kırım'ın İlhakı ile Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri", *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, C.4, 2019, 82.

²⁷⁵ Andrew Klokiw, "A fifth Wave of Contemporary Comparative Study of Ukrainian Immigration to the United States 1870-2019", *Texas Law Review*, 4. <https://texaslawreview.org/a-fifth-wave-a-contemporary-comparative-study-of-ukrainian-immigration-to-the-united-states-1870-2019/> , [Erişim Tarihi:12.03.2024]

²⁷⁶ Olena Fedyuk ve Marta Kindler, "Migration of Ukrainians to the European Union: Background and Key Issues. Fedyuk, O. ve Kindler, M. [Der.], "Ukrainian Migration to the European Union", 2016,13.

hizmetleri alanında kendilerine yer bulmuşlardır.²⁷⁷ 2014 yılı sonrasında Avrupa Birliği ile Ukrayna ilişkilerinin yeni boyut kazanmasıyla Ukraynalı işçiler “erkekleşerek” Polonya ve Çekya başta olmak üzere ağır işgücüne ihtiyaç duyulan sektörlerde çalışmak üzere göç etmişlerdir.

Polonya vatandaşlarının Avrupa Birliği işgücü piyasasına uyum süreçleri kapsamında ülkeden çalışmak üzere ayrılmalarıyla Polonya’da işgücü açığı oluşmuştur. Bu açık Ukraynalılara vize kolaylığı sağlanarak, çalışma izni verilerek ve Yerel Sınır Trafik düzenlemeleri yapılarak kapatılmaya çalışılmıştır. Bu düzenlemeler ve kolaylıklar neticesinde 2010 yılında Polonya’ya giriş yapan Ukrayna vatandaşlarının sayısı 4 milyondan 2016 yılında 10 milyona çıkmıştır.²⁷⁸ bu bilgilerden yola çıkıldığında 2014 yılında Ukrayna’da başlayan karışıklıklar ve savaşlardan önce dahi ülke dışında bulunan Ukraynalıların sayısının 6 milyon civarında olduğu düşünülmektedir.²⁷⁹ Bağımsızlık sonrası yaşanan ekonomik sıkıntılar, huzur ve güven ortamının bir türlü oluşamaması, istikrarsız hükümetler silsilesi Ukraynalıları göçe eğilimli hale getirmiştir.²⁸⁰

2014 yılında Rusya’nın Kırım’ı ilhakıyla bir milyona yakın kişinin Ukrayna içinde yerinden edildiği, en az yarım milyon kişinin ise iç karışıklıklar neticesinde Rusya’ya ve diğer ülkelere sığındığı düşünülmektedir.²⁸¹ Kırım’ın ilhakı sonucunda oluşan bu göç hareketleri süreklilik arz etmemesi nedeniyle Dünya çapında bir ses getirmemiştir. Oysa bu dönemde de ülkeden ayrılanların büyük çoğunluğu Avrupa Birliği’ne sığınma başvurusunda bulunmuştur. Ancak Avrupa Birliği Kırım sonrası yaşanan sığınmacı akınını “fırsatçı emek göçü” olarak niteleyerek Ukrayna’da halen bazı bölgelerin

²⁷⁷ Marta Kindler ve Monica Szulecka, “The economic integration of Ukrainian and Vietnamese migrant women in the polish labour market”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39[4], 2012, 671.

²⁷⁸ Ignacy Jozwiak ve Maria Piechowska, “Crisis-Driven Mobility Between Ukraine and Poland: What does the Available data [not] tell us”, *CMR Working Papers*, No. 99/157, University of Warsaw, 2017. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/180986/1/888194552.pdf> , [Erişim Tarihi:15.03.2024].

²⁷⁹ IOM, Ukraine Internal Displacement Report, Round 4, https://displacement.iom.int/sites/default/files/public/reports/IOM_Gen%20Pop%20Report_R4_ENG%20_final_0.pdf , [Erişim Tarihi:15.03.2024].

²⁸⁰ Christof Van Mol, Erik Snel, Christiane Timmerman, “Migration aspirations and migration cultures: A case study of Ukrainian migration towards the European Union”, *Population, space and place*, 24[5], 2017, 6.

²⁸¹ Taras Kuzio, “The Origins of Peace, NonViolence, and Conflict in Ukraine”.2015, <https://www.e-ir.info/2015/04/01/the-origins-of-peace-non-violence-and-conflict-in-ukraine/> [Erişim Tarihi:15.03.2024].

güvenli bölge olabileceği kanısıyla sığınma başvurularının sadece %13,3'lük bir kısmını olumlu olarak sonuçlandırmıştır. Sığınma başvurusu kabul edilenler Uluslararası Koruma kapsamında değerlendirilmiştir.²⁸²

Kırım işgali sonrasında oluşan göçmen akınları Dünya kamuoyunda yeterince dikkat çekmemiş ve Avrupa Birliği tarafından göz ardı edilmişken, 2022 Şubat ayında başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı sonrasında milyonlarca Ukraynalı göç etmiş ve bu durum II. Dünya Savaşı sonrasında en hızlı göç hareketi olarak tanımlanmıştır.²⁸³

Savaştan kaçan ve Avrupa Birliği ülkelerine sığınan Ukraynalılar “1948 Birleşmiş Milletler Evrensel Beyannamesi’nin 14. Maddesi” kapsamında iltica başvurusunda bulunmuşlar ve bu talepleri olumlu karşılanmıştır. Birleşmiş Milletler kayıtlarına göre yaklaşık 11 milyon Ukraynalı sığınmacı Mayıs ayına kadar komşu ülkelere sığınmıştır. Avrupa Birliği üyesi olan Polonya, Macaristan, Romanya ve Slovakya Ukraynalı sığınmacıları “geçici koruma statüsü” kapsamında kabul etmişlerdir. Avrupa Birliği üyesi olmayan Moldova ise Ukraynalılarla Birleşmiş Milletler koordinesinde ilgilenmiştir.²⁸⁴

Avrupa Kıtası daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere bir dönem göç veren bir kıta iken özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında göç alan bir merkez haline dönüşmüştür. Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte Balkanlarda yaşanan krizler Avrupa göç politikalarının ve mevzuatının gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Avrupa ülkeleri genellikle gelen göçmenlere karşı farklı politikalar izlemiştir. 1999 yılı Kosova Krizi sonrasında oluşan sığınmacı akınına karşı her ülkenin farklı politikalarını tek tipleştirerek bir çatı altında toplama ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaç doğrultusunda 2001 yılında Avrupa Birliği üye devletleri tarafından “Avrupa Birliği Konseyi Yönergesi [Geçici Koruma Yönergesi]” kabul edilmiştir.²⁸⁵ Geçici Koruma Yönergesinin

²⁸² Andriy Solodko ve Anastasia Fitsova, “Ukrainians seek asylum in the EU: Real Refugees or economic migrants?” <https://cedos.org.ua/en/researches/ukraintsi-prosiat-prytulok-u-yes-spravdi-bizhentsi-chy-ekonomichni-mihranty/> , [Erişim Tarihi:15.03.2024].

²⁸³ The International Rescue Committee, “Ukraine war: What are the impacts on the world today”, <https://www.rescue.org/article/ukraine-war-what-are-impacts-world-today>, [Erişim Tarihi:25.03.2024].

²⁸⁴ Al Jazeera, “Moldova officially applies for EU membership”, <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/3/moldova-officially-applies-for-eu-membership>, [Erişim Tarihi: 25.03.2024].

²⁸⁵ Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/55/oj> , [Erişim Tarihi:29.03.2024].

uygulanmasında ve gelişmesinde Balkanlarda yaşanan krizler etkili olmuştur²⁸⁶ ve özellikle Kosova Krizi sonrasında 2 milyon kişinin Geçici Koruma kapsamında değerlendirildiği düşünülmektedir.²⁸⁷ Dünya çapında “Geçici Koruma Yönergesi” ülkeden ülkeye farklı yorumlanarak göç politikalarına entegre edilmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda Avrupa Birliği tarafından kabul edilen yönergenin göç mevzuatlarının gelişimi açısından önemi tartışılmaz ise de uluslararası hukuk kapsamında değerlendirildiğinde belirli bir tanıma ve ülkelere karşı emredici hükümlere sahip değildir.²⁸⁸ Tam bu noktada devletlerin yorumuna ve doldurmasına açık bir hukuki boşluk içermektedir.²⁸⁹ Balkanlarda yaşanan olayların son bulması ve Avrupa içerisinde başka büyük ölçekli sığınmacı göçü yaşanmamasından dolayı “Geçici Koruma Yönergesi” uzun yıllardır herhangi bir vaka karşısında uygulanmamıştır. Arap Baharı nedeniyle meydana gelen kıta dışı sığınmacı krizleri ise Avrupa Birliği’nin “Ortak Avrupa İltica Sistemi” aracılığıyla çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır.²⁹⁰

Kırım işgali sonrasında Ukraynalı sığınmacıların kabulü konusunda duyarsız davranan Avrupa Birliği, 2022 Rusya- Ukrayna Savaşının yol açtığı Ukraynalı sığınmacı göçüne karşı “Geçici Koruma Yönergesini” tekrar gündeme alarak uygulamıştır. Yönerge’nin 4 Mart 2022 tarihinden sonra uygulanmasıyla Birlik içerisinde yaklaşık 8 milyon Ukraynalı sığınmacının varlığı belirlenmiştir. Tespit edilen Ukraynalıların büyük çoğunluğuna derhal koruma sağlanmıştır.²⁹¹

²⁸⁶ Neva Övünç Öztürk, “Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumu Üzerine Bir İnceleme”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 66, Sayı:1, 2017, 201.

²⁸⁷ Neva Övünç Öztürk, a.g.e, 207.

²⁸⁸ Göç İdaresi Başkanlığı, “Avrupa Birliğinde Geçici Koruma” <https://www.goc.gov.tr/avrupa-birliginde-gecici-koruma>, [Erişim Tarihi 30.03.2024].

²⁸⁹ Meltem İneli Cığer, “Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, 2016, 62.

²⁹⁰ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “Avrupa’da Geçici Koruma Rejimi Örnekleri”, 2015, 38. <https://www.aile.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/arastirmalar/a-g-k-r-kitap.pdf> [Erişim Tarihi:02.04.2024]

²⁹¹ UNHCR, “Minister of Social Policy of Ukraine and UNHCR Ukraine Representative sign agreement to expand displaced persons’ access to social protection including cash assistance”, <https://www.unhcr.org/ua/en/44051-minister-of-social-policy-of-ukraine-and-unhcr-ukraine-representative-sign-agreement-to-expand-displaced-persons-access-to-social-protection-including-cash-assistance.html> , [Erişim Tarihi:03.04.2024].

4.3 Suriye ve Ukrayna Örnekleri Çerçevesinde Avrupa Birliği Göç Politikalarının Karşılaştırılması

Avrupa Birliği göç politikaları incelenirken görülmüştür ki Avrupa göçe ve göçmene alışkın olan bir kıtadır. Tarih boyunca hem göç vermiş hem de göçün cazibe merkezi olmuştur. Göç ve göçmenler Avrupalılar tarafından hem kalkınmanın anahtarı hem de güvenliklerinin tehdidi olarak görülmüştür. Bu bağlamda Avrupa ülkelerinin göç politikalarını değerlendirirken o ülkelerin güvenlik anlayışları ve bunun dış politikalarına nasıl yansıdığını da incelemek yerinde olacaktır. Zira göçmenler genellikle güvenlikle alakalı karar mekanizmalarını çalıştırmışlardır.

Göçün, sığınmacı krizlerinin bu kadar yoğun yaşandığı bir bölge olmasına rağmen Avrupa Birliği'nin ortak bir göç politikası olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Üye ülkelerin sığınmacılar konusunda birbirinden farklı mevzuatları vardır.²⁹²

Ortak bir politika oluşturamayan Avrupa Birliği ülkeleri genellikle ancak bir olay dünya kamuoyunun dikkatini çekebilecek nitelikte ise ilgilenmişlerdir. 2013 ve 2015 yılında Akdeniz'de batan tekneler ve yüzlerce sığınmacının hayatını kaybetmesinin ardından başlatılan kurtarma operasyonları buna örnek olmuştur. Bu noktada uluslararası örgütlerin baskısı olmasa idi Birlik ülkelerinin harekete geçip geçmeyecekleri konusu tartışmaya açıktır.²⁹³ Avrupa Birliği ülkelerinin her birinin ulusal çıkarlarına göre hareket ediyor oluşu bu gibi durumlarda ortak bir politika oluşturmalarına engel olmuştur.²⁹⁴ Almanya'nın Suriyeli sığınmacıların kabulüne ilişkin sorunu olmadan 500 bin dolaylarında sığınmacının topraklarında bulunması söz konusu iken diğer Birlik ülkelerinin Suriyeli sığınmacılar konusunda aldıkları sorumluluklar ya da kaçındıkları sorumluluklar daha farklı olmuştur.²⁹⁵ Arap Baharı'nın domino etkisi yaratarak Ortadoğu'da yayılması, Suriye İç savaşı ve hatta sığınmacılar krizi Avrupa Birliği'ne çok uzak diyarlarda gerçekleşen olaylardı.

²⁹² Enes Bayraklı ve Kazım Keskin, a.g.m, 122-123.

²⁹³ Enes Bayraklı ve Kazım Keskin, a.g.m, 124.

²⁹⁴ Deniz Karakaş, "Mülteci sorunu çerçevesinde Avrupa Birliği – Türkiye İlişkileri", *Ormer Enstitüsü*, 2016, 3.

²⁹⁵ Özlem Işığışok ve Selami Kariman, "Ukraynalı Mülteciler Örneği Üzerinden Avrupa'nın Mültecilere Bakış Açısının Değerlendirilmesi" *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7. Özel Sayı, 2022,1590.

Sığınmacılar, Avrupa Birliği'nin kapısına dayanarak sınır güvenliğini ve iç güvenliğini tehdit etmeseydi Avrupa Birliği'nin nasıl politikalar oluşturacağı muğlak konular olarak zihinlerde hep var olacaktır.

Avrupa Birliği anlaşıldığı üzere Suriyeli Sığınmacılar krizini güvenlikleştirmiştir. Birliğin güvenliği söz konusu olduğu için çözüm arayışı içine girmiştir. Sığınmacı krizine yol açan savaşlar, yoksunluk ve yoksulluk durumlarına yönelik etkili politikalar geliştirememiştir. Bunun üzerine zaten nitelikli eğitimli insan sayısı az olan bu çatışma bölgelerinden nitelikli iş gücünü Avrupa Birliği'ne çeken kolaylaştırıcı uygulamalarla konuya çok pragmatik baktığını göstermiştir. Nitelikli insan eksikliğinin o ülkeleri tekrar tekrar yoksulluk, çatışma ve göç sarmalına sokacağı bilinen ve ispatlanmış olaylar silsilesidir. Avrupa Birliği ile birlikte NATO da bu konuda ele alınmalıdır. Ortadoğu'da yaşanan çatışmaların varlığı NATO için doğrudan önemli bir askeri güvenlik sorunu teşkil etmemiştir. Suriyeli sığınmacılar konusunda güvenlikleştirici göç politikalarının uygulanması Ukrayna-Rusya Savaşı sonrasında Ukraynalı sığınmacılar söz konusu olduğunda “açık kapı” politikasına dönüşmüştür.

Suriyeli sığınmacılar konusunda ortak bir politika oluşturamayan Avrupa Birliği Ukraynalı sığınmacılar hususunda çok hızlı karar alarak kabul sürecini başlatmıştır. Avrupa'da liderler genellikle Suriyeli sığınmacılara karşı ötekileştirici ve dışsallaştırıcı bir tutum sergilerken Ukraynalı sığınmacılara karşı olumlu söylemlerde bulunmuşlardır.

Avrupa Birliği Komisyonu “React EU” fonundan kaynak yaratılmasını öngören bir teklifle Ukraynalıları kabul eden ülkelere finansal destek sağlayacağını duyurmuştur. Bu durum da Suriyeli sığınmacılara karşı en sert tutumu sergileyen Romanya, Macaristan, Slovakya ve Polonya gibi ülkeler başta olmak üzere kabul ettikleri Ukraynalı sığınmacı sayısına göre finansal olarak desteklenmişlerdir.²⁹⁶Artık Birlik üyesi olmayan ve Suriyeliler başta olmak üzere sığınmacıları Ruanda'ya taşımayı planlayan İngiltere ise Ukraynalılara evlerini açan vatandaşlarına maddi destek

²⁹⁶ Gazete Oksijen, “AB, Ukraynalı sığınmacıları kabul eden üyelere 3,4 milyar euro destek verecek”, <https://gazeteoksijen.com/dunya/ab-ukraynali-siginmacilari-kabul-eden-uyelere-34-milyar-euro-destek-verecek-151416> , [Erişim Tarihi: 05.04.2024].

vereceğini ilan etmiştir.²⁹⁷ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nde Macaristan Dışişleri Bakanı Suriyeli ve Ukraynalı sığınmacılara yönelik farklı tutum sergilediklerini kabul etmiştir. Macar Bakan bu durumu Ukraynalıların savaştan kaçan bir halk olduğunu Suriyelilerin ise kanunlara aykırı şekilde Avrupa Birliği'ne giren göçmenler olduğunu belirterek açıklamıştır.²⁹⁸ Avrupa Birliği Komisyonu Başkanı Leyen, "Ukrayna, Avrupa'ya ait, onlar bizden biri ve onları aramızda görmekten mutluluk duyarız" sözleriyle Ukraynalı sığınmacılara sahip çıkmıştır.²⁹⁹

Özetlemek gerekirse Avrupa Birliği kuruluş değerlerinin aksine Suriyeli sığınmacılara karşı hoşgörülü olmak yerine ayrımcı ve dışlayıcı uygulamalarda bulunurken Ukraynalılara karşı hoşgörülü, kabullenici, maddi ve manevi destekleyici politikalar oluşturmuşlardır. Güvenlik politikaları bir tarafa bırakılarak bu durum incelendiğinde belli başlı nedenlerle Avrupa'nın tutumu açıklanabilmektedir. Genel olarak bu nedenler; 2000'li yılların başından itibaren gelişen İslami terör endişesi, başta 2008 küresel krizi olmak üzere ekonomik endişelerin artması ve sorumluların göçmenler olarak algılanması ve son olarak da Avrupa demografik yapısının değişmesi ve yaşlanan nüfus içerisinde genç, sayıları hızla artan göçmenlerin Avrupa'nın geleceği için endişe kaynağı olmaları şeklinde açıklanabilir.³⁰⁰

Ukraynalı sığınmacılara yol açan savaşın saldıranı ve müsebbibi Rusya olduğu için Avrupa kamuoyunun Ukraynalıları düşmandan kaçan dostlar gibi kabul etmesi kolay olmuştur. Zira güvenlik politikaları kapsamında bakıldığında savaşın nedeni NATO'nun genişleme stratejilerine Rusya'nın cevabı olarak Ukrayna'nın işgaline başlaması görülebilir. Bu bağlamda NATO ve sığınmacılar krizinin aynı kefe içinde bulunması, Ukrayna'nın Avrupa güvenliğini yani NATO'yu doğrudan tehdit edebilecek bir coğrafyaya sahip olması bu durumu Suriyeli sığınmacı krizinden

²⁹⁷ Gizem Bolat, Anadolu Ajansı, Avrupa'nın "Siyasi" Mülteci Rejimi, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/avrupanin-siyasi-multeci-rejimi/2578509>, [Erişim Tarihi: 05.04.2024].

²⁹⁸ Stratejik Düşünce Enstitüsü, "Avrupa'dan Sığınmacılara Çifte Standart", <https://www.sde.org.tr/avrupa/avrupadan-siginmacilara-cifte-standart-haberi-26120>, [Erişim Tarihi: 05.04.2024].

²⁹⁹ Adem Demir, Independent, "AB'nin Göçmen Politikası "Bizden Ve Öteki" Üzerine Kurulu: Beyaz Tenli, Renkli Gözlü Ve Hristiyan Oldukları İçin Duygular Farklı", <https://www.indyturk.com/node/481476/dunya/abnin-gocmen-politikasi-bizden-ve-oteki-uzerine-kurulu-beyaz-tenli-renkli-gozlu>- [Erişim Tarihi: 05.04.2024].

³⁰⁰ Selçuk Kanat ve Samet Zenginoğlu, "Avrupa Birliği'nin Suriyeli mültecilere yönelik yaklaşım ve politikaları", *Route Educational and Social Science Journal*, 2017, 20-32.

farklılaştırmaktadır. Suriyeli sığınmacılara uygulandığı üzere çoğunluğunun iltica başvurusunun reddedilmesi gibi uygulamalar Ukraynalılarla da yaşansaydı bu durum Ukrayna vatandaşlarını diğer güvenlik bloku olan Rusya'ya itmek ve Batı yanlısı tutumlarını kaybetmek anlamına gelecekti. Avrupa'nın bu noktada da g ve güvenlik politikalarının birbiriyle örtüştüğü anlaşılmaktadır.

5. SONUÇ

İnsanlık tarihi boyunca göçler hep var olmuştur. Yönleri, nedenleri, amaçları ve sonuçları farklılık göstermeye devam ederek insanlık için önemli bir konu olmayı sürdürecektir. Uluslararası göçler, sınır aşan yapıları itibariyle devletlerin güvenliği ve toplumların huzuru açısından üzerinde durulması gereken bir konudur. “Güvenlik” tanımının tarihsel süreç içerisinde genişleyerek sadece devletin güvenliği olarak sınırlandırılmaması, toplumun güvenliğini de içine alacak şekilde değişmesiyle “göç” konusu güvenlik alanlarına dahil edilerek işlenmeye başlanmıştır. Bu çalışma kapsamında “göç” ve “göçmen” kavramlarına genellikle devletlerin ulusal güvenlik çerçevesinden baktığı değerlendirilmiştir. Göçün ve göçmenlerin hedefinde olan ülkelerin halkının bakış açısı ise göçmenlerin ülkede yarattığı etkilerle şekillenmiştir. Ülkelerin kalkınması ve refahının artması hususunda göçmenlerin katkısı varsa toplumsal algı göçmenler için olumlu olmuştur. Ülke içi dinamikler veya küresel anlamda yaşanan krizlerin toplumun refahını ve düzenini etkilediği durumlarda ise ilk hedef gösterilen konuların başında göçmenler gelmektedir. Ülkenin ekonomik sıkıntılarının ve artan işsizlik oranlarının nedeni olarak görülmeye başlanan göçmenlere karşı toplumsal algı olumsuz olmuştur.

Bu çalışmada, Avrupa Birliği’nin göçmenlere ve güvenlik algısına ilişkin sağlıklı bir değerlendirme yapılabilmesi için Birlik hakkında bilgiler verilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında yeni bir savaşın daha çıkmaması ve barışın korunması amacıyla kurulan Avrupa Birliği, Birlik sınırları içerisinde vatandaşlarının serbest dolaşımını ve ortak pazar oluşturularak malların serbest dolaşımını sağlamayı hedeflemiştir. Avrupa’da oluşturulan özgürlük, güvenlik ve adalet alanı sayesinde Birlik vatandaşlarının huzur, refah ve güven içinde yaşamaları için çalışılmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa büyük bir yıkımla yüzleşmiştir. Yeterli işgücü olmadığı için yıkımın etkisinden kurtulmak ve tekrar kalkınmak için çözüm arayışına girmiştir. İhtiyaç duyduğu işgücünü dışardan ithal ederek sağlayan Avrupa ülkeleri yeniden kalkınma sürecine girerek gelişimlerini devam ettirmiş, dünya ülkeleriyle

rekabet etmişlerdir. Avrupa'nın işgücü ihtiyacı genellikle kıtanın güney ve güneydoğusunda bulunan ülkelerden karşılanmıştır. Bazı Avrupa ülkeleri işgücü sağlamak amacıyla eski sömürgelerine başvurmuş diğerleri ise devletlerarası işgücü göçü anlaşmaları yaparak ülkelerinin işçi ihtiyacını gidermeye çalışmışlardır.

1950'li yıllarla başlayan Avrupa'nın göçmen işçi alma stratejisi ve kalkınma planları 1970'li yıllara gelindiğinde sekteye uğramıştır. Bu yıllarda Arap – İsrail çatışması dolayısıyla yaşanan petrol krizi Avrupa'yı doğrudan etkilemiştir. Petrol konusunda dışa bağımlı olan Avrupa ülkeleri, petrol varil fiyatının yükselmesiyle ekonomik sıkıntılar içine girmişlerdir. Yaşanan bu ekonomik kriz ortamında başka ülkelerden gelerek Avrupa vatandaşlarının hakkı olan refahı bölüştükleri düşüncesiyle Avrupa toplumunun göçmen algısı olumsuz yönde seyretmeye başlamıştır. Bu durumu sadece petrol kriziyle açıklamak yetersiz kalacaktır. Hızla gelişen teknolojinin işgücü ihtiyacını azalttığı bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemde Avrupa'da göçmenlerin işçi olarak çalışması ve daha fazla istihdam imkanı yaratılamaması sorunu Avrupa vatandaşlarının işsizliğiyle sonuçlanmıştır. Doğal olarak göçmenlerin varlığı onları huzursuz etmiştir. Avrupa Birliği bu dönem sonrasında başta işgücü göçü niteliğindeki olmak üzere dışarıdan göçmen girişi konusunda kısıtlayıcı politikalar izlemiştir. Avrupa'da bulunan göçmen işçilerin de ülkelere geri dönüş yapabilmeleri için teşvik edici politikalar açıklamıştır. Avrupa Birliği'nin göçü kısıtlayıcı ve geri dönüşleri artırmayı planlayan politikaları başarısız olduğu gibi 1980'li yıllarda işçi olarak Avrupa'ya gelen göçmenlerin aileleriyle birleşmelerinin sağlanmasıyla Avrupa'da göçmen sayısı daha da artmıştır.

1990'lı yıllara gelindiğinde Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Soğuk Savaş sona ermiş ve Avrupa'nın göç ve güvenlik politikaları yeniden şekillenmeye başlamıştır. Soğuk Savaş süresinde “güvenlik” kavramı genellikle devletin güvenliği şeklinde yorumlanırken Soğuk Savaş sonrasında farklı güvenlik anlayışlarının da ortaya çıkmasıyla “göç” konusu kendine yeni güvenlik anlayışı içinde yer bulmaya başlamıştır. Sovyetler sonrası dönemde eski Sovyet rejimi vatandaşlarının içinde bulundukları ekonomik koşulları iyileştirmek, daha iyi hayat standartlarına sahip olmak amacıyla Avrupa Birliği ülkelerine yönelmesiyle Avrupa göç yönetimi konusunda yeni bir sürece girmiştir. Bu süreçte Avrupa Birliği'ne hem Müslüman ülkelerden hem Doğu Avrupa ülkelerinden göç yaşanmaya devam etmiştir. Artan göçmen sayısına karşı Avrupa, sınır güvenliğinin ve göç yönetiminin etkin sağlanması

için düzenlemeler ve toplantılar yapmıştır. Sığınmacı sistemini ve göç mevzuatını geliştirmeye çalışmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı düzenlenen 11 Eylül 2001 saldırılarıyla Avrupa'da göçe ve göçmenlere yönelik güvenlikleştirici bakış açısı gelişmiştir. Özellikle Müslüman ülkelerden gelen göçmenler Avrupa'nın güvenliği konusunda tehdit unsuru olarak görülmüştür. Bu dönemde sığınmacıların Avrupa ülkelerine girişi zorlaştırılmış, sığınma sistemi konusunda düzenlemeler yapılarak Birlik içerisinde bulunan göçmenlerin serbest dolaşımları sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Bu politikalar başarısız olmuş dünyanın çeşitli bölgelerinden Avrupa'ya göçmen akını devam etmiştir. Avrupa'nın göçü kaynağında önleme stratejisi kapsamında geliştirilen politikalarla göçe kaynaklık eden ülkelerle anlaşmalar yapılmış, finansal destek paketleri açıklanmıştır. Bu şartlar dahilinde de engellenemeyen göçlere karşı hem kaynak ülkelerle hem de göç güzergahında yer alan geçiş ülkeleriyle "Geri Kabul Anlaşmaları" yapılmaya çalışılmıştır.

2010 yılı sonrasında Arap Baharı ve sonrasında meydana gelen iç savaşlar Avrupa üzerine yeni göç dalgalarının oluşmasına yol açmıştır. Özellikle Suriye iç savaşının şiddetlenmesiyle 2013 sonrası dönemde sığınmacı sayısı giderek artmıştır. Sığınmacılara karşı hala ortak bir göç politikası oluşturamamış olan Avrupa Birliği'nde sığınmacıların kabulü ve yerleştirilmesi hususunda Birlik içi fikir ayrılıkları da mevcuttur.

Terörizm ve yükselen İslamofobi Avrupa'da aşırı sağ siyasal hareketlerini güçlendirmiş, halk nezdinde desteklerini artırmıştır. Bu durum sığınmacılara karşı olumsuz ve dışlayıcı bir tavrın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Akdeniz'de yaşanan sığınmacıların hayatını kaybettiği facialarla Avrupa ancak harekete geçerek kurtarma operasyonlarına ve entegrasyon politikalarına eğilmiştir. Avrupa'nın bu tutumu samimiyetten uzak olarak, sadece sivil toplum örgütleri ve dünya kamuoyu baskısıyla harekete geçen bir politika olduğu için başarılı olamamış ne göçü önleyebilmiş ne de sığınmacılara yönelik etkin ortak bir politik duruş geliştirebilmiştir. Bunların temel nedeni ise sığınmacıların insan hakları kapsamında değerlendirilerek Birliğe kabul edilmesi yerine Avrupa güvenliğinin ön planda tutulmasıdır. Zira bu dönemde Rusya'nın Kırım'ı işgali sonrasında yaşanan Ukraynalı sığınmacılara yönelik de aynı tutum sergilenmiştir. Kırım sonrası Ukraynalıların sığınma başvuruları Ukrayna'da güvenli bölgelerin de olduğunu gerekçesiyle "fırsatçılık" olarak değerlendirilmiş ve

olumsuz karşılanmıştır. Bu noktadan yola çıkarak Avrupa'nın insanlık dramlarına karşı kayıtsız kalmasının insan hakları ve Avrupa kuruluş değerleriyle çatıştığı şeklinde değerlendirilirken Avrupa'nın Suriye İç Savaşı ve Kırım işgali sonrasında tutarlı bir göç yönetiminin olduğu kanısına varılmıştır.

Avrupa'nın 2020 yılında duyurduğu ve gelecek göç politikasını belirleyen “Avrupa Birliği Yeni Göç ve İltica Paktı”nın 2024 yılında yürürlüğe girmesi planlanmaktadır. Bu paktnin temel vurguları incelendiğinde önceliğin Avrupa sınır güvenliğine verildiği anlaşılmaktadır. Kısacası Avrupa Birliği bundan sonraki süreçte de göçmenlere karşı dışsallaştırıcı ve kısıtlayıcı politikalar izleyeceğini duyurmuştur. Bu durum “Avrupa Kalesi” olarak değerlendirilmiş, insan hakları örgütleri ve sivil toplum kuruluşları tarafından eleştirilmiştir.

Bu tez çalışmasında Ukrayna'nın Sovyetler Birliği'nin dağılması ve bağımsızlığını kazanmasının sonrasında Batı ile Rusya arasında kaldığı ve dengeli bir politika oluşturmaya çabaladığı görülmüştür. Bir yandan Rus yayılmacı politikalarının baskısı altında olan Ukrayna, bir yandan ekonomi başta olmak üzere çeşitli nedenlerden dolayı Batı'nın yanında olmak, Batı ittifakına katılarak güvenlik ve refaha ulaşma arzusunda olmuştur. Ukrayna'nın denge politikasının Batı lehine bozulduğu yıllarda önce Kırım, Rusya tarafından ilhak edilmiş, ardından ülkenin doğu şehirlerinde Rus ayrılıkçıların başlattığı çatışmalar görülmüştür. Ukrayna'nın NATO'ya katılım sürecinde önemli adımlar atması üzerine, NATO genişleme stratejine karşı olarak Rusya tarafı sert bir şekilde yanıt vermiştir ve Ukrayna -Rusya Savaşı Şubat 2022'de başlamıştır.

Ukrayna tarihsel olarak da Batı ile Doğu arasında kalmış bir bölge olmuştur. Ülkenin batısında yaşayanların Batı yanlısı, doğusunda yaşayanların Rusya'ya yakın oldukları bir durum söz konusudur. Sovyetler sonrasında hem Batı stratejistleri Ukrayna'nın önemine vurgu yaparak Batı'nın yanında olmasının Avrupa güvenliğine katkı sağlayacağını vurgulamışlar, hem de Rus stratejistler Rusya'nın ve Avrasya'nın güvenliği bakımından Ukrayna'nın önemine dikkat çekmişlerdir. Ukrayna stratejik konumu ve öneminin yanı sıra bölgede önemli bir ekilebilir arazi havzasına sahip olmasından dolayı da önemli bir ülkedir.

Rusya – Ukrayna Savaşının çıkmasıyla Avrupa Birliği yeni bir sığınmacı kriziyle daha karşılaşmıştır. Savaştan kaçan Ukraynalı vatandaşlar akın akın Avrupa ülkelerine giriş yapmışlar ve sığınma taleplerinde bulunmuşlardır. İnsan hakları ve Avrupa değerleri

bakımından çok sayıda eleştiri almasına rağmen Müslüman ülkelerden gelen sığınmacılara kapılarını kapatan ve onları güvenlik tehdidi olarak gören Avrupa, Ukraynalı sığınmacılara karşı kapılarını açmıştır. Sığınmacıları kabul eden ülkelere milyarlarca Avro destek ve teşvik paketleri açıklanmıştır. Bu durum insani değerler açısından Müslüman sığınmacıları ayrımcılık yaparak reddeden Avrupa Birliği'nin kendine daha yakın etnik veya dini nedenlerle Ukraynalılara “açık kapı” politikası uygulaması dünya kamuoyunda eleştirilmiştir. Ayrımcı ve tutarsız bir Avrupa Birliği algısı oluşmuştur. Yeni Göç ve İltica Paktı düşünüldüğünde ve Avrupa'nın sınır güvenliği vurgusuyla ele alındığında Ukraynalı sığınmacıların geçici koruma kapsamına alınarak kabullerinin gerçekleştirilmesi Avrupa Kalesi'nin surlarında gedik açmak olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada, göç politikalarında tutarsız olarak değerlendirilen Avrupa Birliği'nin sığınmacılar arasında geldikleri bölgeye göre neden farklı politikalar izlediği araştırılmış ve insan haklarına aykırı, ayrımcı ve dışlayıcı bir Avrupa Göç politikası olduğu var sayılmıştır. İnceleme sürecinde görülmüştür ki Avrupa'nın göç ve güvenlik politikaları birbiriyle örtüşmekte ve tutarlı halde ilerlemektedir. Zira Avrupa Birliği, Kırım'ın ilhakı sonrasında Avrupa'ya gelmek isteyen sığınmacıların çok küçük bir oranını kabul etmiş, çoğunluğunu reddetmiştir.

2014 yılından sonra küresel siyasi gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda, Avrupa'nın Yeni Göç ve İltica Paktı'na rağmen farklı bir politika izleyerek Ukraynalıları kabul etmesi, Ukraynalıların Avrupalılara benzer fiziksel görünüş ve dini faktörlerle açıklanması yetersiz olacaktır. Avrupa Kalesi'ne yeni sığınmacıların alınması, bu sığınmacıların Küresel rekabet halinde olunan Rusya'nın tarihsel olarak bağlarının olduğu bir toplumun fertleri olması dikkat çekicidir. Bu durum karşısında Avrupa'nın ve Batı'nın güvenlik politikalarının yeniden şekillendiği ve göç politikalarının da bu duruma uyum sağladığı değerlendirilmiştir. Ukrayna halkının ve yönetiminin bu girişimlerle Batı'ya daha yakınlaştırılması Avrupa güvenliğinin gelecekteki durumu açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Suriyeli sığınmacılara uygulandığı gibi Avrupa kapıları Ukraynalı sığınmacılara da kapatılsaydı, bu durum Ukrayna'yı hem devlet olarak hem de halk olarak Rusya'ya itmek anlamına gelecekti. Ukraynalı sığınmacıları Avrupa'ya kabul etmek Avrupa güvenliğinden ödün vermek olarak değil de NATO'nun genişleme stratejisi kapsamında Ukrayna'yı yumuşak güç kullanarak Batı tarafına çekmek ve aslında Rusya'nın güvenlik duvarında gedik açmak

olarak değerlendirilmiştir. Avrupa'nın g ve güvenlik politikalarının birbiriyle rtřtřę, Avrupa'nın hem Ukrayna hem Suriye örneklerinde tutarlı g politikası uyguladığı, bu g politikalarının da değişen güvenlik algılamalarına ve fırsatlara göre şekillendiği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdi, Zaleh. “Avrupa Birliğinin Suriye Politikası”. *Uluslararası Politika Suriye Krizi*. ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım. İstanbul: Beta Yayın, 2016.
- “AB’de Mülteci Paylaşma Krizi”. *Milliyet Gazetesi*. Aralık 2015. <https://www.milliyet.com.tr/dunya/ab-de-multecileri-paylasma-krizi-2057570> [Erişim Tarihi: 24.01.2024].
- Action plan of the Council and the Commission on how best to implement the provisions of the Treaty of Amsterdam on an area of freedom, security and justice. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31999Y0123%2801%29> [Erişim Tarihi: 09.12.2023].
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Avrupa’da Geçici Koruma Rejimi Örnekleri*. 2015. <https://www.aile.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/arastirmalar/a-g-k-r-kitap.pdf> [Erişim Tarihi: 02.04.2024].
- Akdoğan, Esra, Merve Atalay. “Avrupa Birliğini Değişime Zorlayan Güç: Göç.” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (2017): 2371-2390.
- Akdoğan, Muzaffer. “Avrupa Birliği ve Birlik Üyesi Devletler Arasında Egemenlik İlişkisi.” *Uluslararası Hukuk ve Politika*. (2010).
- Aldırmaz, Yaşar. “Değerler Avrupa’sından Duvarlar Avrupası’na: Göç, Sığınmacılar ve Mülteciler Krizi Çerçevesinde AB Hukuku ve Politikaları.” *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. (2017): 83-103.
- Allison, Katherine. “Feminist Security Studies and Feminist International Political Economy: Considering Feminist Stories”. *Politics and Gender* (2015).
- “Akdeniz’deki Göçmen Facialarını Önlemek için AB’den Flaş Öneri”. *Hürriyet Gazetesi*. Nisan 2015. <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/akdenizdeki-gocmen-facialarini-onlemek-icin-abden-flas-oneri-28793454> [Erişim Tarihi: 23.01.2024].
- “Avrupa’da Sandıklar Aşırı Sağın Kıskaçında”. *Bloomberg*. 2017. <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1992192-avrupada-sandiklar-asiri-sagin-kiskacinda> [Erişim Tarihi: 21.01.2024].

Apap, Joanna, Angelina Tchorbadjiyska. What about the Neighbours? The Impact of Schengen along the EU's External Borders. *CEPS Working Document 210*, Brüksel: CEPS Publications, 2004.

Ata, Funda Keskin. *Avrupa Birliği ve İnsan Hakları*. Ankara: Siyasal Kitapevi, 2013.

Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma. <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf> [Erişim Tarihi: 05.12.2023].

Avrupa Birliği Nasıl Çalışır? <https://www.avrupa.info.tr/fileadmin/Content/publications/tr/abnasilcalisir-2009.pdf> [Erişim Tarihi: 18.12.2023].

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu AB'nin Tarihçesi. <https://www.avrupa.info.tr/tr/abnintarihcesi> - 82 [Erişim Tarihi: 15.12.2023].

Avrupa Komisyonu Basın Açıklaması. 23 Eylül 2020. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1706 [Erişim Tarihi: 25.01.2024].

Avrupa Komisyonu. *New Pact on Migration and Asylum*. 2020. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/new-pact-migration-and-asylum_en [Erişim Tarihi: 25.01.2024].

Avrupa Komisyonu, *Speech by Vice-President Schinas on the New Pact on Migration and Asylum*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_20_1736 [Erişim Tarihi: 25.01.2024].

Aydın, Gülşen Şeker. "Suriye Savaşı'nda Avrupa Birliği [AB]'nin Mülteci ve Sığınmacı Siyaseti." *Liberal Düşünce Dergisi*. (2022): 107-134.

Aydın, Mustafa. "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği". *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*. (2004): 33-60.

Ayhan Gençler. "Avrupa Birliğinin Göç Politikası". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. (2005).

Baldwin, David A. "The Concept of Security." *Review of International Studies*. (1997).

Barbé, Esther, Elisabeth Johansson-Nogués. "The EU as a Modest 'Force for Good': the European Neighbourhood Policy." *International Affairs* (2008).

Batır, Kerem. "Avrupa Birliğinin Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye ile AB Arasında İmzalanan Geri Kabul Anlaşması Çerçevesinde Hukuki Bir Değerlendirme." *Yönetim Bilimleri Dergisi*. 585-604.

Bax, Daniel. *A Continent Divided*. 2017. <https://www.dandc.eu/en/article/rise-right-wing-populism-throwing-europe-balance> [Erişim Tarihi: 20.01.2024].

- Bayraklı, Enes, Kazım Keskin. "Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Mülteci Krizi." *SETA ANALİZ*. (2015 Kasım).
- Beitz, Charles R. *Political Theory and International Relations*. Oxford: Princeton University Press, 1999.
- Bilgin, Hatice Pınar. "Individual And Societal Dimensions Of Security." *International Studies Review*. (2003): 203-222.
- Bingöl, Aslıhan Selcen, Çağatay Özdemir. "Almanya ve Hollanda'da Türk Göçmen İşçi Çocuklarına Dönük Eğitim Politikaları ve Uygulamaları." *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. (2014): 134-157.
- "Binlerce Mülteci Hristiyan Oldu". *Milliyet Gazetesi*. Mayıs 2016. <https://www.milliyet.com.tr/dunya/binlerce-multeci-hristiyan-oldu-2252309> [Erişim Tarihi: 21.01.2024].
- Birdişli, Fikret. *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik Kavram-Teori-Uygulama*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.
- Bişkin, Mustafa Cem. ABD-AB-Rusya Üçgeninde Ukrayna ve Gürcistan'da Güç Mücadelesi. (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya, 2010).
- Bolat, Gizem. Anadolu Ajansı, Avrupa'nın "Siyasi" Mülteci Rejimi. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/avrupanin-siyasi-multeci-rejimi/2578509> [Erişim Tarihi: 05.04.2024].
- Booth, Ken. "Security And Emancipation." *Review Of International Studies*, 1991.
- Bozkaya, Mehmet. "Avrupa Birliği'nin Göç ve İlticaya Dair Yürürlüğe Girecek Yeni Paktı". 8 Nisan 2024. <https://www.institute.org/opinion/avrupa-birliginin-goc-ve-ilticaya-dair-yururluge-girecek-yeni-pakti> [Erişim Tarihi: 09.04.2024].
- Bozkurt, Enver, Mehmet Özcan, Arif Köktaş. *Avrupa Birliği Hukuku*. Ankara: Asil Yayınları, 2011.
- Brzezinski, Zbigniew. *Büyük Satranç Tahtası-Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklikleri*. Çeviren Yelda Türedi. Ankara: İnkılap Kitabevi, 1997.
- Bunyan, Tony. "Trevi, Europol and the European State, Statewatching the New Europe." 1993. <https://www.statewatch.org/news/handbook-trevi.pdf> [Erişim Tarihi:22.09.2023].
- Buzan, Barry. *People States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. New York: Harvester Wheatsheaf, 1991.
- Buzkıran, Davut, Hüseyin Kutbay. "Arap Baharının Türkiye'ye Olan Ekonomik ve Sosyal Etkileri". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. (2013): 147-162.

- Büyüktanır, Derya. “Dış İlişkiler Kapsamında Avrupa Birliği’nin Tüzel Kişiliği ve Lizbon Antlaşması”. *Uluslararası İlişkiler*. (2010): 87-110.
- Canpolat, Hasan, Hakkı Onur Arıner. “Küresel Göç ile Avrupa Birliği ile Türkiye’nin Göç Politikalarının Gelişimi Rapor No 22”. *ORSAM Raporu*. (2012).
- Carrera, Sergio, Joanna Parkin, ve Leonhard Den Hertog. EU Migration Policy After The Arap Spring: The Pitfalls of Home Affairs Diplomacy. *Policy Paper, Centre for European Policy Studies*, 2012.
- Carrera, Sergio, Andrew Geddes. “Whose Pact? The Cognitive Dimensions of the EU Pact on Migration and Asylum.” *The EU Pact on Migration and Asylum in light of the United Nations Global Compact on Refugees*. ed. S. Carrera, & A. Geddes. European University Institute, 2021.
- Castles, Stephen. “Guesworkers in Europe: A Resurrection”. *International Migration Review*. (2006).
- Castles, Stephen, J.M. Miller. *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.
- Ciğer, Meltem İneli. “Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine.” *Göç Araştırmaları Dergisi*. (2016): 62-92.
- “Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees.” UNHCR. <https://www.unhcr.org/media/convention-and-protocol-relating-status-refugees> [Erişim Tarihi: 17.01.2023].
- Coşkun, Bezen Balamir. “An Evaluation of the EU’s Migration Policies After Arap Spring.” *Moment Journal- Journal of Cultural Studies, Faculty of Communication, Hacettepe University*. (2015): 41-59.
- Coşkun, Bezen Balamir, ve Ece Çim. “Avrupa Birliği Ortak Göç ve Mülteci Politikaları ve İnsani Güvenlik İkilemi.” https://www.academia.edu/20051180/Avrupa_Birli%C3%97i_Ortak_Go%C3%97_ve_M%C3%BClteci_Politikaları_ve_İnsan_G%C3%BCvenli%C3%97i_İkilemi [Erişim Tarihi: 16.03.2023].
- Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001. 2001. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/55/oj> [Erişim Tarihi: 29.03.2024].
- Council of the European Union, The Hague Programme: Strengthening Freedom, Security and Justice in the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52005XG0303%2801%29> [Erişim Tarihi: 08.01.2024].
- Council of the European Union, European Pact on Immigration and Asylum. 2008. <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013440%202008%20INIT> [Erişim Tarihi: 08.01.2024].
- “Council of the European Union, Seville European Council.” 2002. <https://www.consilium.europa.eu/media/20928/72638.pdf> [Erişim Tarihi: 08.01.2024].

- Crawford, Robert M.A. *Idealism and Realism in International Relations: Beyond the Discipline*. London: Routledge, 2000.
- Çağlayan, Savaş. “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (2006): 67-91.
- Danish Refugee Council. “New Pact, New Direction? DRC’s Recommendations on The New Pact On Migration and Asylum.” Mart 2020. https://www.pro.drc.ngo/media/cs1ngvnf/new-pact-new-direction_final.pdf [Erişim Tarihi: 26.01.2024].
- Davis, Lewis, ve Sumit S. Deole. “Immigration and Rise of Far-Right Parties in Europe.” Ifo DICE Report, 2017.
- Demir, Adem. Independent, “AB'nin Göçmen Politikası "Bizden Ve Öteki" Üzerine Kurulu: Beyaz Tenli, Renkli Gözlü Ve Hristiyan Oldukları İçin Duygular Farklı. <https://www.indyturk.com/node/481476/d%C3%BCnya/abnin-g%C3%B6%C3%A7men-politikas%C4%B1-bizden-ve-%C3%B6teki-%C3%BCzerine-kurulu-beyaz-tenli-renkli-g%C3%B6z%C3%BC-> [Erişim Tarihi: 05.04.2024].
- Derman, Giray Saynur, Yerkınay Ongorova. “Ukrayna’da Siyasi Kriz”. *Karadeniz Araştırmaları*. (2014): 11-23.
- Devetak, Richard. *Critical Theory*. Hampsihire: Palgrave Macmillan, 2013.
- Dietz, Barbara. “East West Migration Patterns in an Enlarging Europe: The German Case.” Osteuropa-Institut Munich. 2002. https://www.researchgate.net/publication/233212560_East_West_Migration_Patterns_in_an_Enlarging_Europe_The_German_Case [Erişim Tarihi: 30.06.2023].
- Dijkstra, Sjoukje, ve Katholiek Nieuwsblad. Muslim-turned- Chrisitan Refugees in the Netherlands Face Threats, CRUX. Mart 2019. <https://cruxnow.com/church-in-europe/2019/03/muslim-turned-christian-refugees-in-the-netherlands-face-threats> [Erişim Tarihi:20.01.2024].
- Doğan, Gürkan, Bülent Durgun. “Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.(2012): 61-90.
- Donnelly, Jack. *Realism and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Dunne, Tim. “Good Citizen Europe”. *International Affairs*. (2008).
- Duvell, Franck. *Irregular Migration: A Global, Historical and Economic Perspective, Illegal Immigration in Europe*. New York: Palgrave Macmillan, 2006.
- Emeklier, Bilgehan. “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar.” *Bilge Strateji*, 2011.

- Erbil, Yazgan. “Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizi ve Enerji Güvenliği.” (Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, 2010).
- Erder, Sema. *Refah Toplumunda Getto ve Türkler*. İstanbul: Teknografik Matbaacılık, 1986 .
- Erol, Mehmet Seyfettin. “Ukrayna-Kırım Krizi ya da İkinci Yalta Süreci.” *Karadeniz Araştırmaları* (2014): 1-14.
- Ertem, Helin Sarı. “Kimlik ve Güvenlik İlişkisine İnşacı Bir Yaklaşım: “Kimliğin Güvenliği” ve “Güvenliğin Kimliği”. *Güvenlik Stratejileri*. (2012).
- EU Blue Card Network Live and work in the European Union! 2019. <https://www.apply.eu> [Erişim Tarihi: 20.08.2023].
- “EU Restrictive Measures in Syria-FAQs, European Commission.” https://finance.ec.europa.eu/document/download/1840d8cd-82be-40a6-a093-f71aa439e1ef_en [Erişim Tarihi: 18.01.2024].
- Eur-Lex. 2013. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1052> [Erişim Tarihi: 09.01.2024].
- “Eur-Lex, 2004. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004R2007> [Erişim Tarihi: 10.01.2024].
- “Eur-Lex, Charter of Fundamental Rights of the European Union.” 2012. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT> [Erişim Tarihi: 26.12. 2023].
- “Eur-Lex, Council Directive 2001/40/EC.” 2001. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/40/oj> [Erişim Tarihi:05.01.2024].
- Eur-Lex, Council Regulation [EC] No 2725/2000. 2000. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32000R2725> [Erişim Tarihi: 13.01.2024].
- Euronews, “Vladimir Putin’in Ukrayna’yı işgalinin arkasındaki gerçek ne? 2022. <https://tr.euronews.com/2022/02/24/vladimir-putin-in-ukrayna-y-isgalinin-arkas-ndaki-gercek-ne> [Erişim Tarihi:12.03.2024].
- European Commission, Country Responsible for Asylum Application. 2019. https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/examination-of-applicants_en [Erişim Tarihi: 25.11.2023].
- European Commission, Schengen Area. 2019. https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen_en [Erişim Tarihi: 30.09.2023].
- European Commission, The Social Situation in the European Union. 2003. http://ec.europa.eu/employment_social/social_situation/docs/SSR2003_en.pdf [Erişim Tarihi: 02.07.2023].

- European Communities, Treaty of Amsterdam. 1997. <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf> [Erişim Tarihi: 26.11.2023].
- European Council, The Hague Programme: 10 Priorities For The Next Five Years. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l16002&from=EN> [Erişim Tarihi: 08.01.2024].
- European Council, The Schengen Acquis. 2000. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:239:0001:0473:EN:PDF> [Erişim Tarihi: 03.10.2023].
- “European Council, The Stockholm Programme- An Open and Secure Europe Serving and Protecting Citizens.” 2010. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:EN:PDF> [Erişim Tarihi: 09.01.2024].
- “European Migration Network Asylum and Migration Glossary 6.0.” European Migration Network. 2018. <https://emn.ie/publications/european-migration-network-asylum-and-migration-glossary-6-0/>.
- “European Parliament, Immigration Policy.” 2018. <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/152/immigration-policy> [Erişim Tarihi: 10.01.2024].
- “European Parliament, The migration issue, BRIEFING EU policies – Delivering for citizens, European Parliamentary Research Service, 2019.
- EUROSTAT, Migration and migrant population statistics. 2019. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics [Erişim Tarihi: 01.26.2023].
- Faist, Thomas. *Uluslararası Göç ve Ulus Aşırı Toplumsal Alanlar*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003.
- Fedyuk, Olena, Marta Kindler. “Migration of Ukrainians to the European Union: Background and Key Issues.” *Ukrainian Migration to the European Union*. ed.Olena Fedyuk, Marta Kindler. 2016.
- Fierke, Karin Marie. “Critical Theory, Security, And Emancipation.” *Oxford Research Encyclopedia, International Studies*. 2010.
- Fisseha, Mehari. “Syrian Refugee Crisis, From Turkey to European Union-Methods And Challenges.” *Journal of Community Positive Practices*. (2017): 34-57.
- Gazete Oksijen, AB, Ukraynalı sığınmacıları kabul eden üyelere 3,4 milyar euro destek verecek. <https://gazeteoksijen.com/dunya/ab-ukraynali-siginmacilari-kabul-eden-uyelere-34-milyar-euro-destek-verecek-151416> [Erişim Tarihi: 05.04.2024].

- Gençler, Ayhan. “Avrupa Birliği’nin Göç Politikası.” *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. (2005).
- “Göç Avrupa’da Başlıca Yoksulluk Riski Unsuru.” *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Bülteni*, No. 13 (Haziran 2006).
- Göç İdaresi Başkanlığı, Avrupa Birliğinde Geçici Koruma. <https://www.goc.gov.tr/avrupa-birliginde-gecici-koruma>, [Erişim Tarihi: 30.03.2024].
- “Göç Terimleri Sözlüğü No:31.” IOM. 2013. https://r.search.yahoo.com/_ylt=AwriZ1bfh5muGwIm9YDjgx.;_ylu=Y29sbwNpcjIEcG9zAzEEdnRpZAMEc2VjA3Ny/RV=2/RE=1713303260/RO=10/RU=https%3a%2f%2fpublications.iom.int%2fsystem%2ffiles%2fpdf%2fmi131_turkish_2ndedition.pdf/RK=2/RS=oB36_3j2y1wK_3Kc8w.OeXplVA8-.
- Gözen, Ramazan. “Türkiye ve Arap Baharı: Değişimi Açıklamak ve Anlamak”. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi* (2011).
- Groenendijk, Kees. Local Voting Rights for Non- Nationals in Europe: What We Know and What We Need to Learn. Transatlantic Council on Migration Report, Migration Policy Institute, 2008.
- Güleç, Cansu. “Avrupa Birliği’nin Göç Politikaları ve Türkiye’ye Yansımaları.” *TESAM Akademi Dergisi*. (Temmuz 2015).
- Gürsu, Tuna. “The Historical Roots of the Fractioned Nature of the Contemporary Ukrainian Society.” (Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, 2012).
- Haas, Hein De. “International Migration, Remittances and Development: Myths and Facts.” *Third World Quarterly*, 2005.
- Hadj-Abdou, Leila. “From the Migration Crisis to the New Pact on Migration and Asylum: The Status Quo Problem.” *Bridge Network Working Paper 11*, 2021.
- Haftendorn, Helga. “The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security.” *International Quarterly*. (1991).
- Hansen, Randall. “Migration to Europe since 1945: Its History and its Lessons.” *The Political Quarterly*, (2004).
- Hein, Cristopher. And yet it moves: monitoring the debate on the New EU Pact on Migration and Asylum. 28 Temmuz 2021. https://eu.boell.org/en/2021/07/28/and-yet-it-moves-monitoring-debate-new-eu-pact-migration-and-asylum?dimension1=international#_ftn1 [Erişim Tarihi: 25.01.2024].
- Hobbes, Thomas. *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*. Çeviren Semih Lim. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

- Hopf, Ted. "The Promise of Constructivism in International Relations Theory." *International Security*. (1998).
- Huysmans, Jef. "The European Union and Securitization of Migration." *Journal of Common Market Studies*. (2002).
- İktisadi Kalkınma Vakfı. Tarihçe. https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=3&id=28 [Erişim Tarihi: 15.12.2023].
- İmanov, Vügar. *Avrasyacılık: Rusya'nın Kimlik Arayışı*. İstanbul : Küre Yayınları, 2008.
- "IOM, Ukraine Internal Displacement Report, Round 4." https://displacement.iom.int/sites/default/files/public/reports/IOM_Gen%20Pop%20Report_R4_ENG%20_final_0.pdf [Erişim Tarihi: 15.03.2024].
- Iselin, B., ve M Adams. *Distinguishing between Human Trafficking and People Smuggling*. Bangkok: UNODC Regional Centre for East Asia and the Pacific, 2003.
- Işığışok, Özlem, ve Selami Kariman. "Ukraynalı Mülteciler Örneği Üzerinden Avrupa'nın Mültecilere Bakış Açısının Değerlendirilmesi." *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*. (2022): 1582-1612.
- Jozwiak, Ignacy, Maria Piechowska. *Crisis-Driven Mobility Between Ukraine and Poland: What does the Available data [not] tell us*. CMR Working Papers, No. 99/157, University of Warsaw, 2017.
- Kaiser, Bianca, ve Ayhan Kaya. "Küresel Finansal Kriz, Mülteci Krizi ve İslamofobizm Bağlamında Türkiye-AB İlişkileri." *ATAUM 30. Yıl Armağanı*. 2018.
- Kalın, Cihan. "Ukrayna Krizi Sonrasında Değişen Avrupa Birliği Rusya İlişkileri." Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı. İstanbul, 2018.
- Kanat, Selçuk, Samet Zenginoğlu. "Avrupa Birliği'nin Suriyeli mültecilere yönelik yaklaşım ve politikaları." *Route Educational and Social Science Journal*, (2017).
- Kanat, Selim, Merve Aytaç. "Suriyeli Mülteciler Özelinde Avrupa Birliği Ortak Göç Politikası ve Birlik ile Üye Devletler Arasında Egemenlik Tartışmaları". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* (Ekim 2018): 55-86.
- Karabulut, Bilal. "Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkilerde İdealizmin Yükselişi." *Gazi Akademik Bakış*, (2014).
- . "Uluslararası İlişkiler Kuramlarının Güvenlik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz." *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 2021: 51-87.
- Karakaş, Deniz. "Mülteci sorunu çerçevesinde Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri." *Ormer Enstitüsü*, 2016.

- Keyik, Mehmet, Mehmet Seyfettin Erol. "Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları." *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, (Mayıs 2019): 12-49.
- Kindler, Marta, Monica Szulecka. "The economic integration of Ukrainian and Vietnamese migrant women in the polish labour market." *Journal of Ethnic and Migration Studies*, (2012).
- Kirişçi, Kemal, Murat Erdoğan, Nihal Eminoğlu. The EU's "New Pact on Migration and Asylum is missing a true foundation". 6 Kasım 2020. <https://www.brookings.edu/articles/the-eus-new-pact-on-migration-and-asylum-is-missing-a-true-foundation/> [Erişim Tarihi: 12.04.2024]
- Kıyıcı, Gülnihal Ölmez, Ummahan Kaygısız. "Avrupa Birliği'nin Geri Kabul Anlaşmalarının Avrupa Birliği Göç Politikaları ve İnsan Hakları Çerçevesinde Değerlendirilmesi." *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (2018): 467-484.
- Klokiw, Andrew. Texas Law Review, A fifth Wave of Contemporary Comparative Study of Ukrainian Immigration to the United States 1870-2019. <https://texaslawreview.org/a-fifth-wave-a-contemporary-comparative-study-of-ukrainian-immigration-to-the-united-states-1870-2019/> [Erişim Tarihi: 12.03.2024].
- Koçak, Orhan, R. Demet Gündüz. "Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi." *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*. (2016): 66-91.
- Konak, Ali. "Kırım'ın İlhakı ile Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri." *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*. (2019): 80-93.
- Koser, Khalid. "Irregular Migration, State Security and Human Security." Global Commission on International Migration (GCIM). 2005. https://www.iom.int/jahia/webdav/site/myjahiasite/shared/shared/mainsite/policy_and_research/gcim/tp/TP5.pdf. [Erişim Tarihi: 01.10.2023].
- Köktaş, Arif. "Sınır Güvenlik Birimi Kurma Çalışmaları". *SDE Analiz*, (Temmuz 2011).
- Köroğlu, Nergiz Özkural. "Rusya- Ukrayna Krizi AB ve Türkiye'ye Etkileri." *EURO Politika*, (2022): 24-34.
- Köse, Melike Akkaraca. "Geri Kabul Anlaşması ve Vizesiz Avrupa: Türkiye'nin Dış Politika Tercihlerini Anlamak." *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*. (2015): 195-220.
- Kurtuluş, Berrak. *Amerika Birleşik Devletleri'ne Türk Göçü: Göç Süreci ve Özellikleri*. İstanbul,: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1999.
- Kuzio, Taras. "The Origins of Peace, NonViolence, and Conflict in Ukraine." 2015. <https://www.e-ir.info/2015/04/01/the-origins-of-peace-non-violence-and-conflict-in-ukraine/> [Erişim Tarihi: 15.03.2024].

- Küçük, Bahtiyar. NATO'ya nasıl üye olunur? Ukrayna, ittifaka katılmaya ne kadar yakın? 2022. <https://tr.euronews.com/2022/02/19/nato-ya-nas-l-uye-olunur-ukrayna-ittifaka-kat-lmaya-ne-kadar-yak-n> [Erişim Tarihi: 11.03.2024].
- Küçüksolak, Övgü Kalkan. “Güvenlik Kavramının Realizm, Neo-realizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması.” *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*. (2012): 202-208.
- Larive, Maxime. A Crisis for the Ages the European Union and the Migration Crisis. The Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series, No 15, Miami: European Union Center of Excellence , 2015.
- Lazaridis, Gabriella, ve Khursheed Wadia. *The Securitization of Migration in the EU: Debates Since 9/11*. New York: Palgrave Macmillan, 2015.
- Lee, Everett. “A Theory of Migration.” *Demography*. (1966): 47-58.
- Linklater, Andrew. *Beyond Realism and Marxism: Critical Theory and International Relations*. London: The Macmillan Press, 1990.
- Linklater, Andrew, Ken Booth. "Political Community And Human Security". *Critical Security Studies And World Politics* (2005).
- Lodge, Juliet, Mustafa Bayburtlu. *Avrupa Birliği'nin Adalet ve İçişleri Alanındaki Müktesebatı ve Türkiye'nin Uyumu*. İstanbul: İKV Yayınları, 2002.
- “Lübnan ve Ürdün’de Suriyeli Mültecilere Yönelik Hoşnutsuzluk Artıyor”. BBC News. 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43284208> [Erişim Tarihi: 13.01.2024].
- Massey, Douglas S. “Economic Development and International Migration in Comparative Perspective.” *Population and Development Review*. (1998).
- McSweeney, Bill. *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*. Cambridge University, 2004.
- Metin, Yüksel. “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı.” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2002.
- Migration to Europe in Charts, BBC News,. <https://www.bbc.com/news/world-europe-44660699> [Erişim Tarihi: 18.01.2024].
- "Migration to Europe in Charts". *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-europe-44660699> [Erişim Tarihi: 18.01.2024].
- Mitchel, Andree. *Feminizm*. Çeviren Şirin Tekeli. İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.
- Mol, Christof Van, Erik Snel, ve Christiane Timmerman. “Migration aspirations and migrationcultures: A case study of Ukrainian migration towards the European Union.” *Population, space and place*, 2017.

- Müderrişoğlu, Ruhsar. “Ukrayna’nın Jeopolitik Önemi.” (Gazi üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2004).
- New Pact on Migration and Asylum: A fresh start on migration in Europe. 2020. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/new-pact-migration-and-asylum_en [Erişim Tarihi: 25.01.2024].
- Oğurlu, Ebru. “Lizbon Antlaşması’ndan Sonra Avrupa Birliği.” *Avrasya Etütleri Dergisi*. (2008): 7-33.
- Orban: Hristiyan Kökenlere Tehdit, *Milliyet Gazetesi*. Eylül 2015. <http://www.milliyet.com.tr/orbanhristiyan-Kokenlere-tehdit-gundem-2112445/> [Erişim Tarihi: 20.01.2024].
- Organisation for Economic Cooperation and Development. “International Migration Outlook.” 2008.
- Özcan, Mesut. “AB-Türkiye İlişkileri ve Suriye Krizi.” *İNSAMER*. Haziran 2017. https://www.insamer.com/tr/ab-turkiye-iliskileri-ve-suriye-krizi_745.html [Erişim Tarihi: 10.01.2024].
- Özer, Yeşim. “Avrupa Birliği’nde Göç ve Sığınma Politikasının Avrupalılaşıma Süreci: Lizbon Antlaşması Sonrası Durum ve Türkiye’ye Etkileri.” *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2011.
- Özmen, Hidayet Alparslan. “Enerji Güvenliği Politikaları ve Kırım.” Kocaeli Üniversitesi Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi. Kocaeli, 2014. 757-781.
- Özsöz, Melih. “Türk Vatandaşlarının Vizesiz Avrupa Yolculuğu: Vize Sorunu, Geri Kabul ve Sonrası.” İKV Değerlendirme Notu 85, 2014.
- Öztürk, Neva Övünç. “Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumu Üzerine Bir İnceleme”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. (2017): 201-264.
- “Paylaşılan Vizyon, Ortak Eylem: Daha Güçlü Bir Avrupa, Avrupa Birliği Dış ve Güvenlik Politikası için Küresel Strateji.” Avrupa Dış Faaliyetler Servisi. Haziran 2016. https://eeas.europa.eu/top_stories/pdf/eugs_rev [Erişim Tarihi: 03.08.2023].
- Penninx, Rinus, Dimitrina Spencer, Nicolas Van Hear. Migration and Integration in Europe: The State of Research. ESRC Centre on Migration Policy and Society (COMPAS), University of Oxford, 2008.
- Petersen, William. “A General Typology of Migration.” *American Sociological Review*. (1958): 256-266.
- Pirinççi, Ferhat. “Suriye’ye Komşu Ülkelerin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikaları.” *TESAM Akademi Dergisi*, (2018): 39-60.

- “Protocol Against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air.” UNODC [United Nations Office on Drugs and Crime]. 2000. https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/smuggling-migrants/SoM_Protocol_English.pdf [Erişim Tarihi: 15.01.2023].
- “Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime.” OHCHR. 2000. [Erişim Tarihi: 15.01.2023].
- “Risk Analysis Reports for 2019.” FRONTEX. 2019. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Risk_Analysis_for_2019.pdf [Erişim Tarihi: 12.01.2024].
- “Rusya'nın Ukrayna'yı işgali: 6 Grafikle Savaşın 6 Ayı”. BBC. 2022. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cq5vne99p45o> [Erişim Tarihi: 11.03.2024].
- Roos, Christof. *The EU and Immigration Policies: Cracks in the Walls of Fortress Europe?*. London: Palgrave Macmillan, 2013.
- Roth, Andrew. “Putin’s security men: the elite group who ‘fuel his anxieties’”, Moscow Correspondent. 2022. <https://www.theguardian.com/world/2022/feb/04/putin-security-elite-siloviki-russia> [Erişim Tarihi: 10.03.2024].
- Rutland, Peter. *An Unnecessary War: The Geopolitical Roots of the Ukraine Crisis*. Ukraine and Russia People, Politics, Propaganda and Perspectives. Bristol: E-International Relations Publishing, 2016.
- Salt, John. “Current Trends in International Migration in Europe,.” Council of Europe. 2005. https://www.coe.int/t/dg3/migration/archives/Documentation/Migration%20management/2004_Salt_report_en.pdf [Erişim Tarihi: 13.06.2023].
- Samur, Hakan. “Avrupa Birliği’nde Ge Yönelik Global Yaklaşım.” *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, (2008).
- Sarı, Gzde. “AB Yolunda Ukrayna: Avrupa Komşuluk Politikası AB-Ukrayna İlişkileri.” (Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, 2015).
- Schengenvisainfo, Schengen Area- The World’s Largest Visa Free Zone. 2019a. <https://www.schengenvisainfo.com/schengen-visa-countries-list/> [Erişim Tarihi: 10.03.2023].
- Scherer, Steve. In New EU Sea Mission, Ships not Obligated to Bring Migrants to Italy, Reuters. şubat 2018. <https://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-italy/in-new-eu-sea-mission-ships-not-obligedto-bring-migrants-to-italy-idUSKBN1FL62M> [Erişim Tarihi: 23.01.2024].
- Schwarze, Jurgen. “The Development of the European Union from a Common Market to a Political Union.” *Ritsumeikan Law Review*.

- Sinem Akgül Açıkmeşe. “Algı mı Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni-Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”. *Uluslararası İlişkiler*. (2011).
- Solodko, Andriy, Anastasia Fitisova. Ukrainians seek asylum in the EU: Real Refugees or economicmigrants? <https://cedos.org.ua/en/researches/ukraintsi-prosiat-prytulok-u-yes-spravdi-bizhentsi-chy-ekonomichni-mihranty/> [Erişim Tarihi: 03 15, 2024].
- Somuncu, Başak. “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik Sürecinde Uluslararası Göç Politikası.” Yüksek Lisans Tezi. 2006.
- Sönmez, Sait, Harun Bıçakcı, ve Cuma Yıldırım. “Kırım Sorunu Bağlamında Rusya-Ukrayna İlişkilerinin Analizi.” *International Journal of Social Sciences and Education Research*. (2015): 656-670.
- . “Kırım Sorunu Bağlamında Rusya-Ukrayna İlişkilerinin Analizi.” *International Journal of Social Sciences and Education Research*. (2015).
- Spijkerboer, Thomas. “I Wish There Was a Treaty We Could Sign”. *The EU Pact on Migration and Asylum in light of the United Nations Global Compact on Refugees*.ed. Sergio Carrera, Andrew Geddes. European University Institute, 2021.
- Stanovaya, Tatiana. 3 Things the World Should Know About Putin. 2022. <https://foreignpolicy.com/2022/01/27/putin-russia-ukraine-crisis-invasion/> [Erişim Tarihi: 10.03.2024].
- Stratejik Düşünce Enstitüsü, “Avrupa’dan Sığınmacılara Çifte Standart”, <https://www.sde.org.tr/avrupa/avrupadan-siginmacilara-cifte-standart-haberi-26120> [Erişim Tarihi: 05.04.2024].
- Sturcke, James. “Kuchma to honour call for new election”. *The Guardian*. <http://www.theguardian.com/world/2004/dec/06/ukraine.jamessturcke> [Erişim Tarihi: 10.02.2024].
- Subacchi, Paola. “Temporary Immigration: A Viable Policy for Developed Countries.” *Chatham House Briefing Paper*, IEP 05/01, 2005.
- Şemşit, Sühal. “Avrupa Birliği Göç Politikasının Güvenlikleştirilmesi ve Dışsallaştırılması: Türkiye’ye Yansımaları.” (Doktora Tezi, 2010).
- Şimşek, Doğuş, ve Ahmet İçduygu. “Giriş: Uluslararası Göç, Politika ve Güvenlik.” *Toplum ve Bilim Dergisi*. (2017).
- Telatar, Gökhan. *Göç ve Güvenlik: Kavramsal ve Teorik Bir Analiz, Uluslararası Göç ve Güvenlik*. Nobel Akademik Yayıncılık, 2019.
- Tepealtı, Fahrettin. “Avrupa Birliği’nin Göç Politikaları ve Türkiye.” (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2020).

- The end of Mare Nostrum and the start of Triton, UKPANDI News. 2014. <https://www.ukpandi.com/news-and-resources/articles/2014/the-end-of-mare-nostrum-and-the-start-of-triton/> [Erişim Tarihi: 22.01.2024].
- “The European Council, Tampere European Council Presidency Conclusions.” 1999. http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm [Erişim Tarihi: 26.11.2023].
- The history of the European Union. 2023. https://europa.eu/european-union/about-eu/history_en [Erişim Tarihi: 05.02.2023].
- The International Rescue Committee, Ukraine war: What are the impacts on the world today. 2022. <https://www.rescue.org/article/ukraine-war-what-are-impacts-world-today> [Erişim Tarihi: 25.03.2024].
- Tickner, Ann. “Feminist Responses to International Security Studies.” *Peace Review*, 2004.
- Todaro, Michael. “Internal Migration in Developing Countries: A Survey,.” *Population and Economic Change in Developing Countries*, 1980: 361-402.
- Tümertekin, Erol, Nazmiye Özgüç. *Beşeri Coğrafiya*. İstanbul: Çantay Kitabevi, 1998.
- Türk Dil Kurumu. 2022. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Tüysüzöğlü, Göktürk. “Ukrayna’da Turuncu Devrimin Sonu.” *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*. (2011): 62-79.
- “Ukrayna Ülke Profili.” T.C. Ticaret Bakanlığı Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliğı Genel Müdürlüğü. 2023. <https://ticaret.gov.tr/data/5f07144813b87611d894d163/Ukrayna%20%C3%9Cİlke%20Profili-2023.pdf> [Erişim Tarihi: 05.02.2024].
- UNHCR, “Minister of Social Policy of Ukraine and UNHCR Ukraine Representative sign agreement to expand displaced persons’ access to social protection including cash assistance. <https://www.unhcr.org/ua/en/44051-minister-of-social-policy-of-ukraine-and-unhcr-ukraine-representative-sign-agreement-to-expand-displaced-persons-access-to-social-protection-including-cash-assistance.html> [Erişim Tarihi: 03.04.2024].
- “Ülke Profili: Ukrayna”. *Al Jazeera*. 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profilu/ulke-profilu-ukrayna> [Erişim Tarihi: 15.02.2024].
- Ünal, Mustafa Cem. “Arap Baharı Sonrası Avrupa Komşuluk Politikasının Geleceğı.” *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*. (2017): 147-170.
- Voet, Ludovic. EU Migration and Asylum Pact Abandons Compassion and Human Rights, Social Europe. 2021. <https://socialeurope.eu/eu-migration-and-asylum-pact-abandons-compassion-and-human-rights> [Erişim Tarihi: 26.01.2024].

- Waeber, Ole. Aberystwyth, Paris, Copenhagen New 'Schools' in Security Theory and Their Origins between Core and Periphery. Montreal: International Studies Association Panel Paper, 2004.
- Waltz, Kenneth N. Theory of International Politics. California: Addison-Wesley Publishing Company, 1979.
- Wendt, Alexander. "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction Of Power Politics." International Organization, 1992: 391-425.
- Williams, Michael C. "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics." International Studies Quarterly, 2003.
- Wolfers, Arnold. "'National Security' as an Ambiguous Symbol." *Political Science Quarterly*, 1952.
- World Report, "Germany". 2023. <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/germany> [Erişim Tarihi: 24.01.2024].
- Yalçın, Cemal. *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2004.
- Yazan, Yeliz. *Avrupa Birliği'nin Yasadışı Göç Politikası*. İstanbul: Milenyum Yayınları, 2016.
- Yücel, Sümeyra Yıldız. "Avrupa'nın Mültecilerle İmtihanı." *SETA Analiz*, Kasım 2017.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı: Dölek, Mert Umut

Uyruğu: T.C.

Doğum tarihi ve yeri:

Telefon:

E-mail:

Eğitim

Derece	Üniversite ve Bölüm	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü	2015

Yabancı Dil: İngilizce

Yayınları:

- Terörizm Üzerine (2023) Kitap Bölümü "Terörizmin Nedenleri" Mert Umut DÖLEK Ankara, Editörler Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN ve Doç. Dr. Serkan YENAL
- Uluslararası Güvenlik ve Terörizm (2022) Kitap Bölümü "Rusya'nın Balkan Politikaları ve Ukrayna Savaşı" Mert Umut DÖLEK Ankara, Editörler Doç. Dr.Serkan YENAL ve Dr. Mahir TERZİ